

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad –
poletje
2012

85
86

revija za leposlovje in kulturo

OBZELUJANJE

6,5 EUR

88

NA PLATNICAH

*Boštjan Temnikar,
Prvi pogled,
2012,
vosek,
10 x 19 x 15 cm
(foto Tomo
Jeseničnik)*

*Jure Markota, Upor, 2011, železo, 45 x 40 x 9 cm
(foto Tomo Jeseničnik)*

Kazalo

Zala Krajnc	PESMI	4	POEZIJA
Tatjana Strmčnik	BERAČI	5	
Nina Bizjak	OBRAZ SKRIVAM POD KAPUCO	6	
Matjaž Lesjak	BUTELJKA	9	PROZA
Matjaž Lesjak	ČLOVEKA DOSTOJNO	13	
Tatjana Knapp	GLASNA LETA, TIHE ZGODBE	19	
Simona Jerčič			
Pšeničnik	JAZ, LJUBČEK LJUBO	20	
Jani Rifel	LJUBLJANA	22	
Milojka B. Komprij	POŠTAR	24	DRAMATIKA
Verena Gotthardt	MOJE, TVOJE ŽIVLJENJE	32	GOSTUJOČI
Karmen Hribar	DROBIR ČUTENJA	33	SOSEDJE
Anita Hudl	STAREC IN JAZ	34	
Tomaž Ogris	ANISJA	35	
Stanko Wakounig	GORSKA TURA	39	
Gašper Bivšek	OSOJE DOLINE – Refleksija ob poeziji Hermana Vogla	40	ESEJISTIKA
Gašper Bivšek	Simpozij o Hermanu Voglu	42	
Matija Miler	PLEČNIK IN KOROŠKA	45	
Maša Čas	»GREMO V PARKA!« Razmislak o mladih in njim (ne)namenjenih prostorih v Slovenj Gradcu	51	
Tatjana Knapp	JAZ LAHKO BEREM, KAJ PA TI?	55	
Helena Merkač	OSUMLJENCI, nova pesniška zbirka Gimnazije Slovenj Gradec	57	RECENZIJE
Andrej Makuc	VSE V ENEM ALI ENO V VSEM	58	
Helena Merkač	PREŽIHOV VORANC V OGLEDALU KOROŠKEGA FUŽINARJA	60	
Irena Matko	PONOVRNO ROJSTVO KRALJA MATJAŽA	61	
Franček Lasbaher	DVESTO LET ŠOLSTVA V ČRNI NA KOROŠKEM	62	
Franček Lasbaher	KOROŠKI POKRAJINSKI MUZEJ (SLOVENJ GRADEC) – 60 LET	64	
Blaž Prapótnik	GLEJ, AVTOR, KAJ SMO NAREDILI IZ PESMI	70	
Blaž Prapótnik	Z BALKONA VIDIM EVROPSKI BABILON	71	
Andrej Makuc,			
Tomo Jeseničnik	KNJIŽNA BERA TOMA JESENIČNIKA 2011	72	
Boštjan Temnik	IZ DALUK-OVIH ATELJEJEV	80	PRILOGA
Dušan Stojanovič	PREJEMNIKI BERNEKERJEVE NAGRADE IN PLAKET 2012	92	KULTURA
Jože Potočnik	UTRINKI IZ ZGODOVINE IN LJUDJE IZ MEŠKOVE ULICE	95	

Zala Krajnc

PESMI

LEPOSLOVJE

*Gospod je v tišini že
leto dni zahajal k meni ...*

*Kakšno telo mi je ustvaril,
gospod je umetnik.*

*Zdaj me zapeljuje samo ponoči.
Z grobstvo me zbujajo,
popolnoma utrujeni ...*

Mogoče ve, da se mu izteka čas.

*Pustil me bo,
unikat.*

Umetnik ljubi umetnika.

*

*Sovražila sem vsa takšna jutra.
Dokler nisi tistega začetka dne
prislonil glavo na moje prsi,
povil roko pod me,
stisnil golo telo
in v polsnu nekaj zamrmral ...
... in morala sem pobožati
tvoje črne lase ...*

*

*Od bolnih ljudi
niso noči.
Niso okna in vrata.
Od bolnih ljudi
dolgi so dnevi.
So postelje,
čeprav ne spijo.
Sanjajo.*

Nežam

*Vse že Ne izgubim.
Tudi veliko osebnih stvari.
Nekatere se neiskajoče vrnejo.
Stvari, seveda.
že Ne pa me le pozdravljajo
na ulici -
včasih pokomentiramo vreme,
drugič moje zdravje,
če imam slučajno rojstni dan,
mi tudi sežejo v roko.
Potem grejo svojo pot.
Nikoli niso zares moje.*

*

*Lepo me je bilo videti.
Enako.
Rada te srečam.
Me zatreseš.
Zardevam.
Navajena sem na opravičilo,
ki sledi.
Da bi se sprehajal -
obljub že dolgo ne jemljem več resno.
Tudi če spiš v svoji postelji.*

*

*Zagotovo si se vanjo zaljubil,
ko je igrala.
Glasbeniki ste lepi, ko igrate.
Škoda, da nisi videl mene na odru.
Moj najljubši instrument je violončelo.
Enako žalosten je kot jaz.*

Tatjana Strmčnik

BERAČI

Berači

*Berači sanjajo poln krožnik vroče juhe.
Zjutraj in za kosilo užijejo, česar ni bilo.
Nenasitno uživanje.
Njihove poti vodijo k lakoti dneva.
Otožna punčara v razcapanih cunjah
pa prepeva: Lep je dan.*

*V hladni noči plešejo okoli bledega ognja.
Eni imajo krila iz mehkih las
in ne morejo poleteti.
Drugi pomnijo reči,
ki jih ni bilo,
in s konicami prstov netijo ogenj.*

*Noč žari v grozljivem gnevu,
ko se vozim mimo obledelega ognja.
Berači pa
v mestu teme in vročine
ter v kislem dežju
plešejo ples praznih želodcev.*

Biti popoln

*Sem, kar sem.
Nisem popolna.
Mislijo, da nisem po božji podobi.
Ker ne verujete,
da je Bog vedel, kaj počne.
Tudi mene je ustvaril.
Vojne, lakoto, pokole, terorizem ...
Verni pa svarite pred geji, invalidi, drugačnimi,
ki vam kradejo zveličanje.
Popoln svet ustvarjamo vsi.
Lepi – grdi, bogati – revni ...
Ne življenje ali smrt,
ne angeli ali demoni
nas ne ločijo od zvezd.
Pri vrelcu sreče
nismo vsi dobrodošli.*

Čas brez ljubezni

*Imamo čas za spanje,
za tekanje levo in desno,
za obžalovanje nevidnega zla,
za obsojanje drugih;
in imamo čas
za branje in pisanje,
za pohlep in sovraštvo;
in čas za načrte,
za nova imena,
za izgubljene iluzije,
ki brskajo po pepelu.
Imamo čas za ambicije in bolezni,
za krivo usodo in napačne odločitve.
Imamo čas paziti na oblake,
bedeti nad oglasi,
se izogniti nesrečam ...
Imamo čas za simpatije in nove sanje,
za prijatelje, ki jih izgubimo,
za izkušnje in skrbi.
Imamo čas za sprejemanje daril ...*

*Ne razumem,
kako to – ko imamo čas za vse –
da smo izgubili čas za dolge vroče poljube,
objeme, hrepenenja,
za ukradene poglede,
za čisto nedolžno ljubezen.*

*Sčasoma postavljamo vprašanja
zamuženim odgovorom.*

*Nimamo več časa za iskreno ljubezen
brez globokih dekoltejev,
brez visokih ostrih petk,
brez nebogljenih starčkov z mladenkami pod
roko,
brez plastične kože,
brez ubijalskega silikona ...*

Umrli smo.

Nina Bizjak

OBRAZ SKRIVAM POD KAPUCO

LEPOSLOVJE

obraz skrivam pod kapuco

*da ne vidiš razpokanih
ustnic od soli in neposlanih
prošenj*

*ko mi ponudiš mleko si
računajoč da boš plačal
račun snamem kapuco
nasmehnem se in
rečem Se vidiva*

ko stopim izpod tuša

*nisem več romantična
zagledam protezni
del svoje
matere
in se
zjočem
nad leti*

mir

*ležiš na levi
nag
in me ocenjuješ
ko z nohti na
gležnjih povzročam
mir
ležim
tako ostaneva do večera
po tem postanem žejna
in spijem kozarec
ti pa lačen
in se lotiš
cuzanja palca na
nogi*

spet mi duhaš stopala

*leživa si nasproti kot v kaki
napisani zgodbi
začneš mi lizat stopala
od pete proti prstom
jaz pa ti rečem da si tak
Tarantino
ker imata enak fetiš*

*uživaš ko grizljaš prste
in jaz tudi ampak
počakaj da prideva do mojega fetiša
počakaj da prideva do bradice*

ti si ga drkaš na slike

*razgaljenih drolj z napihnjnimi
ustnicami na facebooku
meni bi prej prišlo na
tisto deklisče s sira zdenke*

*in na moj popek
ki ga osrediščim
kljub ateističnosti ne morem
nehati omojbogovati
ker mi tipanje trebuščka od
znotraj tako paše*

*tebi pride na drolje
meni na moj popek*

pusti me spati s kosmiči

*pod kovtrom
sita sem tvojih
cvetov sveč in še bolj
mehkušnosti*

*mleko sem si nalila
mimo jezika in
ko se zedini z blazino
razdrobim po celem
črn kruh
samo da bi bil jezen name*

in bi že enkrat končno uporabil bič

moram povedat da se mi

*gabiš
ko me poljubiš odletim
na wc z izgovorom da
me lulat
si sprat ogabne
sline in zato da slučajno
ne bi poskušal še
kaj drugega ker te*

*ne bi mogla imet
niti za vibrator*

**prej bi se naučila celo
slavo vojvodine krajnske**

*kot pa imena s priimki vseh ki si jih
položil
je ob enajstih neka ženska
zatrobentala svojemu po
slišanjem
bivšemu
in nas zmotila pri
romantični večerji
čez pet minut si me vprašal
s kolikimi sem že spala*

ti z rokami v žepih

*in jaz z iztegnjenim
vratom
sva si
preveč
oddaljena
da bi lahko skupaj imela vnuke*

vse erotične pesmi so zaman

*če jih ti ne slišiš
če jih strežem tujcu*

*tebi sem bila naga dragocena
rada sem se ti prodajala zastonj
bolj rada
kot se neznanim za 30
na uro*

*vse erotične pesmi so
zaman ker jih oni ne razumejo*

LEPOSLOVJE

tokrat se bova poslovila

*prenažrta sem govejih juhic
metinega čajčka in jajc na oko
če ne moreva dvaintridesetič v živalski vrt
namesto v hribe končajva*

*nič ni več za povedat
en film se pogleda enkrat
do the enda sva že prišla*

*dovolj kokic sem pojedla s tabo
za pusta me nikoli nisi prepoznal
vedno oblečen v klovna*

zato sva se poslovila

ko bom stara bom imela presuho kožo

*ti pa prerevno domišljijo
da bi se lahko vlažila*

*zato nabavljam pri razprodajah
več krem za telo*

*ko bom stara bom imela presuho kožo
ti pa prerevno domišljijo
da bi se lahko vlažila*

*zato ti zvečer v postelji
tiščim knjige pod nos*

*ko bova stara se bova ljubila
drugače kot zdaj
z več odejami*

vse manj se bova igrala

*z lasmi prsti
drug drugega ti pravim
pa mi ne daš prav*

*serviraš nekaj o skupnem
starčkanju in gubah
ki jih boš častil z jezikom
v razpadajočih letih*

*nič ne rečem
laživa
ker takrat ko se bova
začela igrati z najinima življenjema
ne bova*

tvoj smeh me spominja na božička

*čez noge ti sedim
pribita na trebuh
in ti razširjam usta
z žgečkanjem pod vratom*

*in ti mi raztegneš ustnice
s pihanjem za vrat
in vse je smešno*

*tvoj smeh me spominja na božička
vedno mi je prinašal lepa darila
dokler nisem ugotovila
da ni pravi*

eden od razlogov

*verjetja v boga
ki pobere sebičneže
posejane po svetu
je
da lahko vsakič
ko gre kaj narobe
pljuneš vanj*

Buteljka

Megla. Siva in gosta. Pretipam se čez njo in se čudim, ko pridem do grmičaste goščave, ki me ujame s prožnimi vejami. Izvijem se in rinem čez visoko travo blodeč po neznanem in ustrahujočem terenu, ki se prekolje v nekakšno brezno. Na robu je poraščeno z krevljastimi drevesi, ki z viličastimi vejami kažejo v nebo in obenem grozijo. Z njih visijo ovijalke – že na prvi pogled preperle in nezanesljive. Po njih se spustim do tja, kjer se začnejo prve podobe. Onkraj njih je cona somraka. Srhljivo neznano in brezkončno morje, iz katerega sem izšel in se znašel nekega poletja med nizkimi hišami delavskega predmestja.

Za mano je stala ogromna mama z rokami v boku in gledala nad mano za svojim hrepenenjem, ki ga nikoli ni dosegla. Spoznal sem jo samo do kolen, ki sem se jih oklepil s svojimi ročicami. Naprej nisem nikoli prišel. Še danes ne vem, kakšne barve oči ima. Nikoli se nisva spoznala. Ona ni znala, jaz nisem vedel. Prva leta mladosti so tako minila v nekakšni neizostreni megli, kot bi imel okvaro vida. Poskušal sem razumeti svet, pa sem le nebogljeno vrtel vrat in prisluškoval levo in desno, da bi ujel kakšno razumljivo besedo. Da imam sestro, sem spoznal šele čez nekaj let, čeprav je bila ves čas ob meni. Le kam je izginjala? Se je skrivala izza dometa moje male zavesti ali pa se je vsake toliko razletela in odšla v soparo nevidnega? Tega nisem razvozlal. Zagledal sem jo nekega dne, ko me je vlekla v novo hišo in me postavila sredi kuhinje, ki je dišala po svežem apnu. Tam sem štorasto stal v premajhnem jopiču in z obvezno volneno kapico na glavi, zaradi katere sem izgledal še bolj brezupno in neumno. Slekla me je in vmes razlagala, da sedaj tukaj stanujemo. Nisem razumel, kaj delam v tem tujem stanovanju, ki so ga menda starši zgradili za nas. Le kdaj so to storili? Ko so odhajali v meglo in se iznenada spet pojavljali iz nje? To mi je bila velika uganka.

Raje sem imel tisto prvo delavsko dvorišče. Nanj je sijalo ljubko sonce prvih otroških let. Po cestah, kjer so puhali le traktorji in je občasno zacingljaj kakšen kolesar, sem lahko

svobodno drobil korake in obšel nizke vrtičke sosedovih. Za vsakimi vrati je domače šumelo, iz oken se je kotalil pogovor odraslih in po zajtrku so iz maminih kril zlezli sosedovi otroci in se primajali med hišice. Počasi smo se spoznali in v nekaj tednih obšli nam znani svet. Na levo do glavne ceste, ki je bila posuta z rumenim gramozom. Kadar je deževalo, je v obcestni jarek tekla deževnica v barvi živinske scalnice. Tam sem preživel več mesecev v mukotrpnem poizkusu, da bi deževne luže povezal z majhnimi jarki v nekakšno celoto in nato iz zadnje mlakuže speljal drenažni curek v travnik. Tega opravila se nisem nikoli naveličal pa še manjše smetišče sem lahko pri tem opazoval v koticu očesa. Občasno sem iz njega izbrskal dudo, ki jo je mama metala vkraj (očitno sem jo že prerastel), jo skrbno opral v cestnih lužicah in veselo pocmokal. Čista radost in zdravje. Na desni se je cesta priklopila na *še bolj glavno* cesto, kjer pa se je šklepetaje in ogrožujoče premikal v glavnem kolesarski in vpregarski promet. Na koncu delavskega šihta tako nisi videl na drugo stran. Obstaja zgodba, da sem nekoč za pedaljarji naslutil postavo, močno podobno moji mami, in z iztegnjenim prstom stekel k njej. Premik se je končal v špicah presenečenega kolesarja in z debelimi kapljami krvi.

Na desni strani je nalegal travnik, ki se je v otroških glavah iztezal do neskončnosti. Na vso srečo je že na samem robu tvoril mogočno kalužo s tisoči žabami in trsjem. Sledili so mahoviti hriščki, ki so tvorili idealno bojišče. Sablje smo delali iz suličastih listov in v svoji mehki so se hitro povесili, tako da kakšne velike škode nismo povzročali. Mnogo kasneje sem ujel šušljanje, da so tam zasuti *šicengrabni*. Menda so po vojni pokončali in v te grabne nemarno zagrebli tisoče ljudi. Takrat, ko smo bili mi gusarski gospodarji na holmčkih, je v glavnem že vse prerasla trava. Narava je naredila svoje in žabe so se regljasto množile. Cele dneve sem tičal z nožicami v mehkem blatu in z začudenjem otipaval pupke in žabe, odpiral okrogla usta in poskušal pogledati globoko v njih drobov-

je. Morda pa je le bilo nekaj zloveščega pod tistimi zelenimi valovi ... Ko so nekoliko večji fantalini streljali *piksne na karbid*, je Stanetu njegovo konzervo raztrgalo v rokah in tuleč so ga odvedli do tiste bele gospode v sosednjem bloku, kjer se je svetil rdeči križ. Po tem smo imeli vsi mulčki nekaj časa generalno prepoved igranja in *hausarest*. Pa so nas žabe kmalu zvale nazaj. V ajmerčke smo nalagali njihov mrest in delali potke v pragozdu trsja. Kako mogočen in neskončen je bil naš svet. Čas ni tekel in sonce je sijalo navpično na naše male glave.

Travnik je bil tako mogočen, da ga nikoli nismo prečkali. Deloval je kot grozeča ovira in spraševali smo se, če je na *oni strani* sploh še kaj sveta. V dvomu smo naš svet zamejili za zadnjimi hišami, obšli vrtove z nizkimi ograjami, kjer so gospodinje ljubosumno negovale zelenjavo, in po krajši prečki smo bili spet na rumenem gramozu in bližnjem smetišču. To je bilo vse in ni nam preostalo drugega, kot da se organiziramo v svoji otroški republiki. Da je nekje še en drug svet, oddaljen in neviden, smo naslutili, ko so v sosednji blok začeli hoditi ljudje črni kot oglje. Odrasli so govorili, da so *nevrščeni*, meni pa so se zdeli samo nepreklicno črni. Da nas ne bi napadli, sem na okensko polico v znak miru nastavil napihljivega črnčka. Dobil sem ga od tete, ki se je občasno pojavila kot komet in je iz nekakšnega *trsa* (Trsta?) prinašala priboljške in nam neznane stvari. Učinek je bil dober. *Nevrščeni* nas nikoli niso napadli in naša otroška republika je živela vse do trenutka, ko je usoda udarila med nas in so nas razbili kot piščeta: morali smo v šolo in vsa luč mojega otroštva je na mah ugasnila.

Presenečenje je bilo popolno. Nisem vedel, da obstaja šola. Iz goste megle pa se je celo zgostil oče, za katerega so trdili, da je prišel iz Nemčije. Nisem razumel, zakaj je prišel, če pa nikoli ni odšel. Izgleda, da sem živel v svoji sobi in so ostali prebivalci skrivnostno izginjali in se spet pojavljali in tako zmedli mojo otroško presojo. Še najbolje sem se počutil v naši otroški republiki, kjer sem prevzel vlogo kulturnega ministra. Med dva stola smo postavili debelo desko in se poučevali o čudesih sveta. Bili smo popolni poznavalci žab in gusarskih napadov. Moj svet je sestavljalo še nekaj hiš, prah z dvorišča,

mama do kolen, sestrina roka, ki me vleče, kamor sam nočem, in pol očetovih ust, ki trdijo, da moram jesti solato.

S tem predznanjem so me primorali do šole, kjer pa se je vse razpočilo in namnožilo, polno novih ljudi je napolnilo moj prostor in nekaj terjalo od mene. Nisem vedel, da je toliko ljudi na svetu. Nek glas je zahteval, da pišem domače naloge. Razpoke sveta pa so se širile celo v svet onkraj znanega horizonta. Oče je iz Nemčije pripeljal televizor in cele ure smo gledali sneženje ekrana. Moj mali znani in varni svet so začele ogrožati neznane vsebine, ki jim nisem vedel ne imena ne pomena. Ko smo našli anteno in jo nataknili na fiziološko, se je pojavila slika in *teve emisija*. Kmalu je sledila *kratka stanka* in zelo pogosto *oprostite, tehnične motnje*. Množica ljudi je zasedla naše stanovanje. Med gajbice, iz katerih smo stresli krompir, smo položili deske, da so vsi lahko sedeli, stojišča pa so bila na vrtu. Skozi odprto okno se je gledalo *program*. Tisto leto je zelenjava šla po zlu, zato pa smo gledali slovensko popevko in Marjano Deržaj. Napovedovalec je povedal, da bo tovarišica Deržaj pela v dolgi obleki in z belimi rokavicami, ki segajo do komolca. Vse to smo tudi videli in je bilo zelo praktično.

Tako se je moj svet počasi dopolnjeval. Sedaj sem poleg žab poznal tudi Marjano Deržaj, sestra je dobila par rok in me silila, da sem brisal prah z listov sobnih rastlin, oče pa je dobil tudi debele strašljive mišice. Vsi so bili še razkosani in z njimi si nisem vedel kaj veliko pomagati.

Več si je z mano pomagal sin moje varuške, kamor so me občasno odložili, kadar so starši prostovoljno izgrajevali povojno domovino. Tone je bil že nekoliko potegnjen. Nekakšno torbico je nosil pod pazduho, kar je veljalo za zelo modno in precej odraslo. Kadar je varuška klepetala čez plot, me je zvalil v sobo in mi slekel hlače. Poizkušal mi je izmeriti tička in preveriti, če stoji tako kot njegov. Bilo mi je zelo dolgočasno in na trenutke tudi boleče. Poslej sem se mu izogibal. Sedel sem pod kuhinjsko mizo in jedel slane okruške iz nosu. Ko me je mama prišla iskat – videl sem njena kolena izpod mize –, so slinasto trdili, da sem zelo priden otrok. Neka roka me je potegnila izpod mize. Iz

duše pa me niso potegnili. Zaklenil sem se vase. Znotraj sebe sem postavil novo otroško vladavino.

Ker so novitete deževale vsak dan, televizija pa je delovala vedno bolj tekoče, sem bil primoran razširiti svoje raziskovanje. Poskušal sem najti pomen vedno bolj gostim in težkim besedam. Če jih nisem razumel, sem kot lovec na preži čakal, v kakšnih besednih zvezah se bodo pojavile, da bi jih razvozlal.

Mama, ki pravzaprav ni vedela, kaj bi z menoj, mi je nosila iz knjižnice knjige v dobri veri, da bodo nadomestile naše hladne in razkosane odnose. Mama je ostala do kolen, sestra se je pomešala med sošolke, oče pa je bil vse pogosteje zaprašen od cementa in mavca. Tako so najbližji potem, ko sem jih že skoraj sestavil, spet izginjali v neke vzporedne svetove, jaz pa sem prebiral pravljice in dogodivščine.

Ko so prišli obiski, sem sedel na pručki in sesal nove besede. Nekatere sem znal umestiti, za druge pa cela leta nisem vedel, kaj delajo na tem svetu. Na kraj pameti pa mi ni prišlo, da bi koga vprašal za razlago.

Tako so se v napol zgrajeni hiši pogosto vrteli pogovori, da bo treba kupiti *kahlce*. Kaj je otroška kahlca, sem seveda vedel, ni pa mi šlo v glavo, da bi kdo potreboval takšne količine kahlc in še različnih barv. Kolikor sem razumel, je to bila neka stvar, ki sodi v kopalnice. Sklenil sem počakati, da neznan predmet pride v hišo in odložil besedo v čakalnico. Potem pa je nekoč mama predlagala, da bi imeli *kahlce* tudi v kuhinji, ker je to sedaj moderno in se lažje briše, oče pa je pribil, da jih potemtakem imejmo še v kleti. Z grozo sem čakal, da bo tovornjak nekega dne pripeljal tisoče otroških kahlc. Kam bomo z vsem drekom? Beseda je bila tako nerazumljiva, da sem jo kot nedoumljivo potisnil globoko v pozabo. Razvozlal sem jo šele dvajset let kasneje, ko sem že obvladal nemščino: *die Kachel*. Doumel sem, da je oče iz Nemčije prinesel ne samo televizor in hladilnik, ampak tudi žargon ponemčenih popačenk, polbesed, križancev dveh gramatik, besednih vodenoglavcev – *fahausdrukov* –, ki so naš svet povezovali z inozemstvom, ki sem ga prav tako leta dolgo imenoval – *nizozemstvo*.

Podobno zagatno je bilo obdobje, ko je

prihajal na obisk očetov sodelavec Franjo. Vedno je prišel v modrem kombinezonu, kot da je pravkar izstopil iz ogromnega kamiona, ki ga je vozil v službi. Zagrabil me je s svojimi delavskimi šapami in podrgnil moja otroška roznata lica ob svoje kocine na bradi. V tej točki sem obvezno začel vreščati, saj me je ježasto prebadal, in takrat me je smeje odložil. Obtičal sem pri njegovih nogah in spet vlekkel na ušesa, kar so se odrasli pogovarjali v prvem nadstropju. Ker je imel hčerko, ki je bila *na začasnem delu* v Nemčiji, je pogosto potoval v *nizozemstvo* in nam opisoval gladke nemške ceste, denar, red in disciplino, ki se v velikih količinah in izobilju nahajajo na Zahodu. Ko je prečkal mejo, je moral pokazati *pasoš*.

Kristus Jezus, kakšna beseda! *Pasoš*. Spet sem bil v zagati. Kadar je prišel, sem vlekkel na ušesa vse variante, v katerih se je pojavila ta beseda. Enkrat je hotel *pasoš* miličnik, enkrat pa carinik. *Enkrat pa mu je pasoš potekel!* Požiral sem pravljice drugo za drugo, besede *pasoš* pa nisem našel. Počasi sem mukoma sestavil rešitev. Neznanka je bila zelo podobna besedi golaž pa tudi besedi pasulj. *Pasoš* je torej nekakšna jed, kombinacija golaža in pasulja. Ko greš v Nemčijo, je na meji nekakšna priložnost (morda gostilna?), da skuhaš in poješ *pasoš* in če so miličniki in cariniki zadovoljni, lahko odpotuješ naprej. Paziti pa moraš, da ga imaš dovolj, ker če ti je *pasoš* potekel, moraš nazaj.

Prva leta je bilo toliko beganja sem in tja, da sem ljudi dojemal samo kot korake. Le glasovi, ki so prihajali od zgoraj, so mi dali slutiti, da imajo ljudje tudi glave in misli. Besede sem pridno zlagal v svežnje in jih v nočnih urah razvrščal po pomenih in ugibanjih. Te noči so bile strašno dolge in samotne. V njih sem plul po morju svoje domišljije in sčasoma sem podlegel samoprepričanju, da bom umrl. Vsako jutro sem bil presenečen, da sem se zbudil iz težkih mor in otroškega besedokovja. Ta mrakobnost se je zjasnila vsako leto le v začetku avgusta.

Portorož. To pa je bila beseda vseh besed. Jasna, sončna in otroku prijazna. Takrat se je šlo na morje. To je bilo pa resnično *daleč*. Predpriprave so segale že zgodaj v junij, ko sem začel zlagati *ajmerčke* in lopatke in nekje v juliju se je pričelo preštovati število

noči, ki jih še spimo doma. Misel na skorajšnja smrt se je takrat radovoljno odmaknila. Nadomestil jo je prizor neskončne mivkaste plaže z neizčrpno možnostjo postavljanja potičk in gradov. Nad maminimi koleno sem slutil smejoča usta. Sestra je spet nekam izginjala in prihajala. Bojda je bila v Baški s teto. *Baška* je postala pojem nadvse misterioznega kraja, kamor so odhajali številni otroci. Kolonija v Baški. Okrevanje, nekaj takega. Meni hvalabogu ni bilo treba v ta oddaljeni kraj, rad sem šel v Portorož. Morda je ravno zaradi Portoroža v mojem spominu vsaj nekaj sonca. Ko je napočil dan odhoda, so se vse besede udejanjile. Vstali smo ob treh zjutraj in premerili celo speče mesto z vsemi kovčki. Jaz sem cingljal z *ajmerčki* obešen na mamino roko. Disciplinirano smo čakali avtobus, za katerega smo že zdavnaj kupili karte, zasedli sedeže in se odzibali čez Trojane. Tam smo začeli odvijati pečene kure, ki smo jih zavili doma v časopisni papir, potokli smo kuhana jajca, da je mamljivo zadišalo. Krofi so bili za posladek. Pred Ljubljano smo že bruhali in se preoblekli v tanjša oblačila, da bi se pred Postojno, kjer je pri Ravbarkomandi vedno mrzlo potegnilo, spet oblekli. Tisti trenutek, ko se je naš avtobus sopihajoč prevesil čez črnokalski greben, je posijalo skozi šipe ostro primorsko sonce, meni pa je v duši izhlapelo nekaj zatohle megle in negotovosti. Samo da pridemo v Portorož. Tam bo vse v redu.

Ko smo škripaje parkirali v Portorožu, smo se spet vpregli v kovčke, ki pa so postali začuda lahko breme. Kot omamljeni smo sledili vonju rožmarina, pospešili mimo rdečih balkonov Palaca, še mimo vile Marije in bili smo pred našim sindikalnim domom. Gospa Fanika se nam je že na daleč režala in nam odkazala mizo v gosti senci. Tam smo bili postreženi - tudi otroci. Dobili smo na mehke oblate narezan primorski beli kruh, na vročem soncu zmeščane rezine masla in marmelado. Vse se je stopilo v ustih, vse se je nenadoma smejalo. Takšna razlika od domače mrke in zatohle scene, nerazumljive in prepirljive. Še oče se je iz večnega nezadovoljneža raztegnil v bolj veselo postavo. Menda so pripomogli k temu tudi tisti majhni kozarčki z jedko tekočino, kjer se je redno pridružila tudi Fanika. Bila je vesela gospodarica doma, nekateri pa so jo označevali

za živahno. Včasih se je videlo visoko gor v njena bela bedra, ko je sedela na stolčku za šankom in moški so ji darežljivo in hahljaje dolivali. Ženske so gledale s koticami očes in se poljubljale na bela lica.

In potem nikoli dovolj hiter odhod na plažo v kraljestvo zlate mivke. Zidanje gradov dan za dnem. Popolna zatopljenost. Zvečer sem dobil cockto in slamico in nato spet mivka, sonce, gradovi. Dopoldne dvakrat čez mestec in popoldne dvakrat. Hodili smo točno kot vlak. Oče je poleg mišic in rok dobil tudi neke zagrenjene besede. Stalne debate, kaj si lahko privoščimo in kaj ne. Italijani jedo školjke. In kakšna je cena *butelj*k v hotelu. Če se usedemo za mizo, ali lahko naročimo buteljko ali ne. V domu dobimo poceni špricer.

Moj svet igre in sonca je tako spet zamračila nova besedna naloga. *Buteljka*. Neka roka me je vlekla čez Portorož in name so se vsipali razgovori in vedno znova ta buteljka. Oče je v svoji večni zakompleksanosti cele ure primerjal cene butelj in svojih zmožnosti. Jaz pa sem bil primoran, da igrive počitnice v Portorožu razmaknem v tuhtanje o tej skrivnostni besedi. Da bi one tam zgoraj vprašal o pomenu te besede, mi ni prišlo na pamet. Bilo je brezupno in meni nedostojno. Odrasli so bili tako nedostopni in nezanesljivi, da sem sam reševal vse uganke, ki so padle name. *Buteljka*. Beseda mi je razžirala malo glavo, premetaval sem možnosti in pomene in jedko rumeno sonce mi je pražilo glavo. Mivka me je žulila v opankah in nelagodje polpismenosti sem čutil kot kepo v telesu. Potem pa me je obšlo razsvetljenje, ki je naredilo konec otroškemu trpljenju prepoznavanja besednega pomena. Posvetilo se mi je: *buteljka* je *obcestna svetilka!* Tiste portoroške, medeninate, z lepo lučko na vrhu. Vedno, ko smo hodili ob njih, so tekle te debate. Oddahnil sem se z gromozanskim olajšanjem. Glava se je spet ohladila in spustil sem se nazaj v otroški svet mivkastih gradov. Končno sem razvozlal pomen nadvse tuje besede. Spet sem se lahko posvetil lopatkam in vonju po rožmarinu in sivki.

V svet odraslih se nisem več spuščal. Zvečer sem se potopil v svoje knjige in slike, ulegel sem se z mislijo, da bom to noč umrl, poklical angela varuha in odspal svojo otroško usodo.

Človeka dostojno

Dohtar, vsedite se. Da se vam mudi? Pa ne danes. Kar se ima komu zgoditi, je že zdavnaj zapisano v zvezdah pa če boste vi tam ali pa ne. Zdaj ste tukaj v moji čumnati in sedite že enkrat na stolico, da vam povem, kaj se je meni zgodilo to zimo. Vi boste razumeli, ker srečate vseh sort ljudi in vi boste zapisali, ker ste učen človek, da se ta zgodba ohrani. Bi bila velika škoda, če bi šlo vse v pozabo, tako pa bodo ljudje brali to štorijo in bodo rekli: jaz pa sem mislil, da je Štef samo pil! Oooo, ne samo pil! Kako lepe pesmi sem pisal in milozvočno sem govoril na pogrebih, da sem se včasih nad lastnimi besedami jokal, tako so bile srčne. Bledikavi pogrebci so zabodeno gledali, kot da bi se smeli cmeriti za pokojnim samo sorodniki, mi komunalni uslužbenci pa ne. Kaj nimamo srca? Kaj nimamo solz? Seveda sem srknil za navdih vedno šilce tistega zelenega in kot pravijo gospod dohtar, je bilo vse k vsemu le preveč. Da sem sedaj kot kanarček rumen. Oni dan me je gledal gospod doktor Žurič in je rekel, da sem barvast kot limona. No, zmenita se. Ampak tule za čelom je pa še vse v redu. Kje sva ostala? Spijte glažek, vi ga lahko, boste lažje poslušali, jaz bom pa vrata zapahnil, da naju kdo ne zmoti, ko se poženem v besede. Vi veste, da je to umetnost, najti prave besede za to, kar se je zgodilo ... Na zdravje! Bom še jaz enega, da mi zmeħča spomin. Jih že imam besede, sem že razkurjen. Takole je bilo.

Tole čumnato sem dobil po usmiljenem srcu gospe Ivanke. Na jesen sem ji cepil drva, kar seveda ni bilo zastonj. Hrana je bila primerna, saj veste, da imam občutljiv želodec. Gospa Ivanka je včasih gospodinjala celo župniku in je na pogled vedela, kaj ima kdo rad. Je imela oko za moške. Za njihov apetit, se razume. Tako sem cepil cele dneve, pod večer pa sem se potuhnil v drvarnico in spal tako sladko kot ne prej in ne kasneje. Spati na svežem lesu, vleči v pljuča te žlahtne smole! Bukev, breza, bor. Tako me je ganilo, da sem napisal pesem »Bor«. Imam tu vse listke, aha, na hrbtni strani položnice: Bor (prvi verz):

Bor – bil si tak fant, sedaj si pa štor. Dobra ne? Pa kaj bi hodil zvečer v tiste stare barake in se zjutraj majal nazaj k Ivanki? Kje je tu logistika? Aaa, sem vas dobil, se čudite, da znam take učene besede! Počakajte, kaj še pride. Spijva še glažek pa ugasniva ta vaš radio. To je zaupen pogovor, ki bo prišel v javnost kot epohalno doživetje. Torej: vsak dan sem zvlekel nekaj drobnarij v štalco in na koncu je bila skoraj vsa oprema preseljena. Seveda je ni bilo več možno skriti, ker so drva kopnela, moja sobica pa se je večala. Ivanka je mižala na eno oko, potem še na drugo, potem pa je rekla, da si lahko uredim človeka dostojno bivališče v drvarnici. Človeka dostojno! Tako me je ganilo, da sem jokal kot voda. Od kje se je le jemala? Voda namreč. Sem ji poljubil roko pa še čelo in sva se kar na pragu zmenila, da bom moška dela imel čez jaz. Vrt, travnik in drvarnico. Da klošarjev ne smem vlačiti čez njen mejnik. Pa sem res naredil človeka dostojno bivališče, vse sem zbil iz lesa, deke sem opral v Ložnici v mehki vodi in potem sem naštimal otvoritev. Nagelj sem zataknil za kljuko in Ivanka je smela prva pogledati, kaj zmore Štef. In kaj je rekla? Prva je bila, ki je rekla – za njo pa še mnogi – in nazadnje še vi, gospod dohtar: jaz sem pa mislila, da samo pijete! Pa je gledala bele rjuhe (Rdeči križ) in bukovo posteljo (Karitas) pa rože na polici. Res so rasle kar v plehnatih lončkih, ampak namen je bil roža! In pred hiško – tako sem jo ljubkovalno klical – je rasel roženkraut. Tako kot v ljudski pesmi, nageljček, **roženkraut**, rožmarin iz njega ti pušcl' nardim. Ivanka me je začela gledati z nagnjeno glavo. Ne, ni je kap. Tako bolj prijazno se je nagnila in ko je šla po sobici (ne pozabite, da je bila prej drvarnica), si je polglasno prigovarjala, da skoraj ne potrebujem ženske roke, ko pa si znam tako lepo postlati, če le hočem. Ta »skoraj« je povedala zelo počasi in me gledala v oči pa spet se je zibala in sva se oba režala, da se je tako lepo vse izšlo. Človeka dostojno življenje! Poglejte solze, še danes tečejo. Da si nekaj vreden, da imaš svoj stol in lavor s čisto vodo. Ta lavor,

gospod dohtar, bo imel kmalu večjo vlogo, zato si ga zapomnite. Spijte še enega, ko ste vstopili, ste bili tako blede in nasršeni, sedaj ste pa že obarvani od srčne krvi. Je France že vedel, ko je zapisal, da vtopi vse skrbi, v potrlih prsih up budi. Ampak to boste pa vi pojasnili, ki ste študirani: ko zgodbe pripovedujem, se tako zlakotim. Nareživa nekaj koleščkov ta suhe, da bo želodec pohleven pa dva kolobarja rženega. Tako sva prišla do teh življenjskih zapletov, ki si jih najboljši pisatelj ne zmore izmisliti, življenje pa naredi mimoregrede vozal iz dveh nitk, da ne veš, kdaj si se zataknil.

Gospa Ivanka je rekla, da če to ni slučaj, da so naju drva seznanila! Da se takole srečava in sediva na stranici iste postelje! Pa podobnih starosti! Da bi si njen blagopokojni mož prav gotovo želel, da je srečna na stara leta. Tako je vezla besede, da nisem več sledil cilju. Nervoza mi je prišla pod kožo, zagnal sem kašelj, dokler se ni Ivanka počila po glavi, da je pozabila lonce na štedilniku in odcopatala v hišo. Oddahnil sem si, ampak je bilo že skoraj pozno. Roke so že opletale vsaka po svoje, dvignil sem žimnico in potegnil steklenico na svobodo. Počasi sem jo pogladil, da so se roke unesle, odmajal zamašek in pristavil. Ko se je razlezlo po žilah, sem postal pohleven kot dojenček. Nežno sem jo odložil ob vzglavje in se pustil zaspati. Ljubo doma, kdor ga ima. V sanjah sem gledal Ivanko, kako mi jemlje steklenko iz rok in mi ponuja svojo testasto podleht. Nisem vedel, kako bi se odločil, da se ne zamerim stari navadi in novi priložnosti, zato sem počakal do jutra. Zjutraj je flaša stala ob postelji, Ivanke pa ni bilo. Tako je bilo za ta dan odločeno.

Vi veste, gospod dohtar, da niso vsi pijanci istih sort. Mi pa vemo, da vsi dohtarji niste istih šol! Pa sem vas dobil! Tega niste vedeli. Vi ste tako bolj vdane sorte, malo se bojite, še bolj jezite in niste čisto srečni pod belo haljo. Štef vas razume. Tako kot je aspirin za glavo, tako je grozdna kapljica za nesrečno dušo. In kdo ni nesrečen? Kdo lahko vsak breg pre-rine? Vse prav naredi? Vsem ustreže? Vsem babjim muham ugodi? Štef ne in vi, gospod dohtar, tudi ne. Tegale bova spila prav počasi za vse nesrečnike tega sveta in naju dva zraven. Zakaj bi vedno drugim nazdravljali? En Francoz – menda se je pisal Hudo – je napi-

sal cel roman o mizerablih nesrečnikih. In kaj si lahko s tem pomagaš? Še vedno moraš spiti kozarček, ko je v duši tema, pa če si prebral vse knjige tega sveta. Babe raje vzamejo Lehaurin ali pa Heleh, jaz pa tegale rdečkastega. Tole berem že leta pa mi zveni tako domače: rdečkasto vino brez kontroliranega porekla. Sedaj mi pa vi povejte, ki ste študirani, kakšna je razlika med kontrolirano in nekontrolirano tolažbo? Rečejo po televiziji, da morajo otroci prihajati kontrolirano na ta svet. Kako boš kontroliral slučaj in usodo in vse, kar se zgodi in se ima zgoditi človeku – to mi povejte?! Tisti tegobi v meni je čisto vseeno, če jo zalivam s kontroliranim ali nekontroliranim tolažnikom, z levo ali desno roko. Prvi je za uvod, drugi za zdravilo, tretji me pa odreši. Farbo spusti. No vidite, gospod dohtar, sedaj ste že bolj človeku podobni. Ste se že vdali v usodo, da boste ta večer prežive-li pri Štefu. Kontrolirano. Ne samo zapahnil, tudi zaklenil sem vrata. Ostro poslušajte, da boste lahko doma vse to bolj umetniško napisali. Jaz povem tako direkt, iz duše.

Da nismo vsi pijanci iste sorte. Ko sem se privadil na hiško in na človeka dostojno življenje, mi je začelo prav veselo odganjati v duši. Gospa Ivanka mi je kuhala kosilo, jaz pa sem se pretikal po vrtu, špičil fiziologke in jih sadil po gredah. Močan pa sem. Ko jo zasadim, stoji do jeseni. Najraje pa sem sekal drva. Da iz enega polena dobiš dve in dihaš lesni vonj. Včasih sem glavo zasadil med polena in dihal, Ivanka pa je kričala, če mi je slabo in če pokliče rešilca. Morda mi je to ostalo iz otroštva, ko so me zibali v zibki, ki jo je oče zbil iz svežega lesa. Ki so jo zibali, maaamica moja ... Zapojava jo skupaj, ne se ženirat, gospod dohtar, na glas, da bo duša slišala. Ne držat v sebi. Mau čez izaro, mau čez gmajnico ... Vidite, da je lažje. Torej, takrat sem počasi postajal človeku podoben in Ivanka me je gledala vedno bolj postrani, poševno navzgor z očmi in zibaje se v bokih. Bila je prava kuharica in roke so ji dišale po moki in kruhu. In ko so prišli prazniki, je zadišala po potici in vaniliji, da sem jo vohal vse do drvarnice. To je ta hiška. Vonj je prišel čez zaprta okna do mene, zlezel vame in odklenil ene spomine. Mama je rekla, dokler bo ona na svetu, bo pekla kruh v domači peči. Hlebec je bil okrogel kot luna

in lepo zapečen. Mama je najprej prekrizala hlebec nato še mene in klicala angela varuha nadme, da bi vedno imel dovolj kruha v življenju. Vedno sem ga imel dovolj, če ga je zmanjkalo pa sem kakšno štruco tudi sunil. Kruh krasti ni greh, ker je bog tako določil, da smejo biti vsi ljudje siti na tem svetu. Tako sem rasel ob kruhu, mami, očetu in bratih, od pomladi do zime, od velike noči do božiča. Takrat je mama vzela z zgornje police škatlo z najboljšo moko in zrak je postal sladek in lepljiv. V šalčki je namakala rozine v rumu in zadišalo je po daljnih krajih, po otokih in palmah, po mornarjih in nebeški gloriiji, kjer angelci živijo od vanilije in sladke mane. Ko sem pozobal prvo rozino, je šla tako gladko navzdol, da sem se ustavil šele, ko je bila šalčka prazna. Posrebal sem še zadnjo kapljo ruma in tresnil na tla, kolikor me je bilo skupaj. No, saj me ni bilo veliko, ampak naredil sem velikanski cirkus. Mama je kričala, da me je božje vrglo, prileteli so beli angeli z modrimi očmi in me odvlekli v veliko belo hišo, kjer so še bolj začudeno gledali vame. Kasneje so povedali, da so to bili zdravniki z rešilcem. Drugi dan sem bil že doma, kjer je ata nadaljeval terapijo tam, kjer so zdravniki nehali. Oni so me očistili od znotraj, on pa od zunaj s palico. Tri dni sem bil ob kruhu in vodi, sanjal pa sem o rozinah, ki plavajo v morju ruma. Tako se je začelo. Nekaj časa sem zdržal, če pa sem ugriznil v rozinovo potico, je nastala v meni taka suša, da jo je lahko pogasil samo rum. Ko je oče zlomil zadnjo palico na meni, je obupal. Ko sem čez leta šel v vojsko, Trebinje, sanitetsko odeljenje, sva za šankom železniške postaje trčila z dvema rumoma in stari je rekel: zdaj si dedec, delaj kar hočeš. In tudi sem.

Tako, vidite, sem po korakih prišel do te bajtice. Ni me sram, vse imam lepo urejeno. Potipajte prt, pogledjte brisače v omari: vse je oprano in zloženo na rob. To imam še iz vojske. Umivam se rad in se najdem. Ne jamram kot klošarji. Pogledjte lavor. Slečem se in stopim v lavor. V vedro pripravim mlačno vodo, žajfo in skodelico. Nato lepo blaženo vlivam vodo na glavo in me pere vse do prstov v lavorju. Na koncu pomencam še noge, stopim na brisačo in se brišem od spodaj navzgor. Tako kot tistega dne, ko je vstopila Ivanka. Ker sva bila že precej domača, je

odsunila vrata brez trkanja in potem sva stala sredi sobe nekako kot dve drevesi in se majala. Jaz kot nekakšen grčast hrast in Ivanka kot nekakšna vrba s povešenimi rokami in izpahnjeno čeljustjo. Malo sem se kislo režal, Ivanka pa me je gledala v lavorju pod pas in počasi menjala barvo. V njena bleda testasta lica je privrel najprej droben potoček rožnate krvi in ko je narasel, jo je pobarval rdeče kot velikonočni pirh. Ko sva že oba dobila peno na usta, sva se morala pogasiti. Zvrnila sva se na posteljo (jaz kar direkt iz lavorja) in potem sva orala, dokler je plug držal. Vi, gospod dohtar, seveda ne veste, zakaj je Ivanka skoraj olesenela, ko me je zalotila. Vi me vedno tipate samo okoli jeter, sam pa se tudi ne hvalim po nepotrebnem. Ampak zdaj lahko zapišete: Štef je bil obdarjen! Vi napišite bolj umetniško, ne bova pisala centimetrov, ampak za približek reciva, da je roka v zapestju, kar dobra mera za mojega vojaka. Kako sem si prislužil takšno premoženje, ve samo bog v nebesih. Ko sem že povsod nehal rasti, se je vodovod med nogami še kar večal. Kadar sem se umival v lavorju, je izgledal kot kembelj v zvonu, majal se je po svoje in pritrkaval naokoli. Se režite, kar dajte! Malo ste mi fovš. Vi šolani ljudje ste bolj v glavo zrasli, ampak z glavo ženske ne moreš zadovoljiti. Bolj ko vezejo, da jim ni mar za tiste reči, bolj so potrebne. To jim pride potem za nazaj. Ženska ne zna naprej misliti, zato smo moški na svetu. Mi lulamo naprej, ženske pa nazaj. Pa kaj bom vas učil, ki vse te reči od znotraj poznate. Vam povem, zjutraj po tistem je bila soba taka, kot bi vojska šla skozi. Stranica postelje odlomljena, rjuha v treh delih, lonček z rožo v lavorju. Ivanka pa je ležala kot obstreljen ranjenec na fronti, ki so mu dali morfij. Do poldneva ni k sebi prišla, potem pa je le sedla na tisto, kar je ostalo od ležišča, me dolgo gledala in rekla: Šteef! Ampak to je rekla, kot da me povišuje v nadporočnika. Vam rečem dohtar, spet sva obstala, sedaj kot dva grma in se majala sem in tja in eno srce je reklo drugemu: človeka dostojno življenje.

Potem sva se seveda večkrat takole zblížala in odigrala marsikakšno pritrkovanje. Ivanka je dobila barvo v glavo, kosilo sva odslej skupaj srebala, moj kembelj pa je zvonil ob delavnikih in praznikih. Potem pa se človek belega kruha preobje in začne neu-

mno misliti: ali bi bilo lahko še bolje? Adam in Eva sta bila v raju, iz božje roke sta večno srečo uživala in nekega dne se Eva domislila: ali bi lahko bilo še lepše? Adam seveda reče, da jima je z rožicami postlano in sladki sadeži jima padajo z dreves v usta. Ampak Eva meni, da jima bog še nekaj za hrbtom skriva. Takole, vidite, se je Ivanka domislila svojega veroučnega znanja (včasih je kuhala župniku) in mi nekega dne prav priliznjeno zabelila kosilo s prošnjo, da bi čisto nehal piti. Da bi najina sreča postala s tem že skoraj popolna. Obstal sem s tisto žlico pred usti in gledal župico, ki se je tresla v kotanjici. Ivanka je otrpnila kot vprašaj in postalo je hladno. Veste, gospod dohtar, pri sebi sem si rekel: takole Štef – pa je konec romantike! Še vedno sem držal žlico in gledal župo, ki se je vrtela po njej. Videl sem vse flaše, ki so šle čez moje roke, vse pletenke, vsako rumovo rozino posebej, očetovo palico, rdeče morje nekontroliranega porekla. Okamenela sva in nihče od naju se ni upal premakniti. Mrak je zlezal v sobo in dlje ko sva bila tiho, bolj sva vedela, da se bo danes z eno besedo najina pot prelomila ali obstala.

Ivanka je spustila že vso kri iz lic, meni pa je tekel znoj po hrbtu. Potem pa sem nekje znotraj sebe slišal tak tih glas: človeka dostojno življenje. Prišlo mi je tako ganotje v dušo, da so mi solze navrele na oči in od tam so kapljale v juho in jo solile z mojo muko. Glava se mi je začela tresti in to tresenje je pomenilo kimanje in končno sem le izdaval: velja Ivanka, konec pijače! Vrgel sem žlico po tleh, Ivanka me je mokrih lic objela, nato pa zdivjala v drvarnico, potegnila eno flašo izpod žimnice, dve iz lavorja in jih vrgla za škarpo, da so se s treskom pogubile. Jaz pa sem se držal za jablano in tulil, ko je moja tolažbo popila zemlja.

Nato pa je bilo hudo. Jokal sem, kot da so mi vzeli otroka. Preklinjal sem Ivanko in drvarnico, vsa drva sem razcepil, da sem vohal smole in pil cele piskre čajeve, ki jih je Ivanka varila. Za jetra, za čiščenje krvi, za ledvice. Če me je hotelo zvleči v gostilno, sem se držal za drevesa v sadovnjaku, Ivanka je sedela na meni in me nagovarjala k pameti. Kot da ima to kaj s pametjo. Pamet vse ve, hudič se pa požvižga na njo! Švicar sem kot konj in Ivanka me je preoblačila kot otroka.

Tri tedne me je cvrla suša neopisljive žeje, nato pa je nekega dne odpadla od mene, kot da je nikoli ni bilo. Minilo je. Pogledal sem se v ogledalo in da boste vedeli, gospod dohtar, drug človek je gledal vame. Bled, skuštran, poraščen, suh. Sam sebi sem se čudil, ampak oči so se pa zbistrile. Tista rumena kalnost se je sesedla. Isti dan sem se prvič po vseh tednih obril, Ivanka pa me je ostrigla. Okoli vratu mi je zavezala rjuho in ko so padali kosmi las od mene, sem postajal mirnejši in zbogani s sabo. Ivanka me je prijela s testeno roko mame in tolažnice in me prvič peljala v svojo spalnico. Omare so bile stare in čvrste, dišalo je po preteklih časih, ampak rjuhe so bile bele kot božični sneg. Ko je petelin že tretjič odpel, še nisem zlezal z nje. Zdelo se mi je prav, da ji dam vedeti, kdo bo na tej njivi oral in sadil. Nisem nehal piti, da bi bil copata. Nič se ni nazaj držala, brazdo je držala tam, kjer je plug oral.

Gospod dohtar, dolg je bil tale odlomek. Glažek al dva mi korajžo da. Sedaj pa zapojva kot vaška paglavca: petelički so odpeli, al fantič, fantič pa še spi ... Lepo štimo imate, šolano. Pesem pride, ko se mešata veselje in žalost. Če ti je dolgčas, je bolje biti tiho. Kaj ste se zamislili? Imate ženo in otroka? Pa nesrečni ste? Šola in diploma vas ne obvarjeta nesreče. Življenju je toliko mar za vaše želje, kot vam za kamne na dnu Savinje. Sami se brusijo in minevajo. Sprašujete, kaj se je potlej zgodilo. Najprej poletje, nato jesen in zima.

Še dobro, da sem imel drvarnico. Ker nečesa pa ne prenesem, naravnost zapišite: babje tečnobe. Takrat sem se lepo stisnil v kajžico in popravljaj orodje. Zapahnil sem se od znotraj in nisem odprl, dokler nisem slišal, da je Ivanki iz glasu izpuhtela jezika-vost. Potem sem spet prilezel na plano in ji pustil, da se je izkazala pri kuhi. Tako sva se vedno zbotala in nekako vijugala čez poletje in jesen.

Ko je padel sneg, je postalo tiho in spokojno. Na komunalni so mi dali škornje in bundo, da sem čistil pločnike in ko sem prišel domov, je dišal rmanov čaj. Ta je dober za želodec. Vse drugo zdravje se je uredilo, le želodec se je poprek postavljaj. Na večer sem se zaklenil v drvarnico in iz lipovega lesa rezbaril male kuhalnice in lopatke pa

take reči. Božič se je bližal in mi je šinilo, da bi bilo darilo leseno. Drva so naju združila. Les naju veže.

Božič pride pa če hočeš ali ne. Beli prti se kar sami znajdejo na mizah in v duše se nateče nekaj zastonskega veselja, da še največji revež ne more reči, da ni bil obdarjen. Ivanka mi je naštrikala rokavice pa srce je zvezla v njih, jaz pa sem ji pomolil tiste lese- ne kuhlice. Potem sva pa kar sedela in odšla vsak v svoje misli. Drugi dan je bilo vse belo v dušah, kot bi se življenje znova začelo. Vse je dišalo tako, kot mora za božič. Potem sva pila čaj in zobala potico. Šele ko sem grizel drugi kos, sem začutil, da me je ujel. Zlodej. Na rozino, rozinovo potico. Ivanko je za hip odneslo v shrambo in ko sem obsedel v kuhinji, sem opazil rjavi bok rumove stekleničke. Skrivala se je za moko kot pocestnica za kandelabrom. Ta kurba se mi je zvijala na pultu, da sem jo zagrabil in poljubil na vrat in pretočila se je vame v dolgem poljubu. Kako dolgo se nisva videla, je šepetala in klokotala v brezdan. Potem se je slišal tisti grozni Šteeeef, ko je Ivanka sprevidela že v veži, da se je vse podrla. Mlatila je po meni z vsem, kar je našla v kuhinji, preklinjala sebe in mene in me podila čez vrt, dokler se ni spotaknila ob vrtno palčke. Tam je tulila kot žival in sklepal roke v nebesa, da me sedaj sam bog ne bo več ustavil. Jaz pa sem se majal v grozni žeji naprej do obrežja Savinje. Tam sem imel že od nekdaj zadnjo rezervo, če je ni že kdo odkril. Kajti pijanec, gospod dohtar, ima instinkt kot žival, da zavoha zadnjo kapljo. Čakala me je: v votlem zidaku, pokrita z lato, je vdano čakala floharca, moja zadnja rezerva, če bi po kakšnem čudežu vsega alkohola zmanjkalo. Kako lep zelen trebuh je imela, kar malo se je poredila ... Do drvarnice sem jo lepo namolzel, nato pa me je položila v posteljo kot malo dete. Bil sem ven iz vaje. Naslednje tedne sem se ujel, pil sem toliko, da je bilo prav, in spet ne tako malo, da bi bil trezen. Opotekal sem se, padel pa nisem. Malo sem delal, da sem kaj zaslužil. Pobrskal sem za starimi prijatelji kot za drobižem v žepu. En hribček bom kupil, bom trsek sadil ... Sadili so ga drugi, jaz sem ga pa pil. A mi sledite, gospod dohtar? Kajti en februarski dan sem se streznil v sekundi in to ne piše v nobeni vaši knjigi.

Potrkalo je na vrata, nejevoljno sem se postavil med podboje in odprl duri. Črncetec je stal tam, velik in žnablast. Konec je Štef, sem si rekel, prevara čutov, zakis možganov, alkoholne blodnje. Noge so se omehčale in lezle v kolena, ko se je tisti črncetec oglasil z otroškim glasekom, da če imam kakšen krof. Je rekel »klof«. Fašing je bil! Larfe so letale okoli! Kako sem se oddahnil! Dal sem takšen smeh od sebe, da je uboga maškara odletela, se razcepila na dva otročaja, ki sta jezdila en na drugem in tuleč utonila v noč. Še za mizo sem se tresel od smeha. Če smeh pride za strahom, je še slajši! Nisem si še obrisal zadnje vesele solze, ko je potrkalo v drugo. Tokrat sem odprl bolj korajžno. Seveda, spet je bila larfa. Hudič v vražji podobi. Usekal sem ga po rami in povlekel v sobo za kozjo bradico, ko pa je bil tako dobro naštiman. On se res ni branil in mi reče, naj se usedem. Jaz njemu, da mi v moji bajti nihče ne bo govoril, kdaj in kje naj sedem. Potem pa se je stvoril nastrojil, pobilisnil z očmi in kopitnil po podu, da nisem samo sedel, ampak telebnil prek stola. Ni bila larfa.

Zlodej je bil!

Tak kot je narisano v Jurčičevi čitanki.

Potem sva se nekaj časa motrila in smrde- la. On po žveplu, jaz po tistem, kar mi je ušlo v hlače. Zdaj je pa res konec, sem ponavljal kot roženkranc. Trikrat sva šla okoli mize, z eno roko sem držal dušo, da mi je ni vzel, z drugo pa hlače. Potem pa se je unesel, sedel s podvihanim repom na stol in me skoraj pobaral, če bi spila skupaj kozarček rujnega. Za dva prsta je še bilo v flaši in vljudno sem mu natočil nekoliko več kot sebi. S hudičem ne moreš češenj zobati. Vince je vrgel vase in me zaničljivo gledal. Mojo pijansko dušo je videl do obisti in imel sem občutek, da me vaga, če sem že zrel. Še, je zarenčal. Prevrnil sem vse predale in skrivoma gledal, če najdem kakšno razpelo ali žegnano vodo. Pa se mi je škodoželjno režal in trkal s krempljem po mizi. Hinavsko me je spomnil, kolikokrat da sem rekel, naj gre vse k hudiču ... še flaše so šle. Da ga pa ne bom imel v tako slabem spominu, se bo on izkazal. Kopitnil je po tleh, da so trske zletele naokoli in zatulil v vogal. Potem se je slišalo, kot bi tisoč podgan letelo čez sobo in nekaj teh bitjec je vzelo bližnjico čez moje telo. Potegnili sem hlače

iz sebe, da bi jih stresel ven in zlodej se je režal na vse grlo s kačastim jezikom, ko me je gledal tresavega in opletavega. Sedaj sem stal tam ne samo usran, ampak tudi nag z mojim kembeljnom na izložbi. Hudir ga je poznavalsko pogledal, našobil kosmata usta in resnobno namignil, da je pri tem – kazoč s prstom na mojo ojaščeno cev – imel pa očitno on prste vmes. Spet je prasnjal v krohot in še sam sem se kislo pridružil hihotu. Kaj sem pa hotel. Potem se je slišalo, kot bi nekdo vrgel zaboj ob vrata. Hudič mi je z galantno kretnjo dal vedeti, da smem preveriti pošiljko. Previdno sem odrinil vrata in pri tem z levico tiščal dušo nazaj med rebra.

Na pragu je stal zaboj, še zapečaten, in tiskarske črke so še dišale po tinti: rdečkasto vino brez kontroliranega porekla. Jubilejno pakiranje, 12 stkl. Kar domače me je obšlo in bilo bi res krasno darilo, če ga ne bi dobil od hudiča samega. Oklevaje sem postavil zaboj na mizo in čakal na vražja navodila. Ker je bila tišina predolga in prenevarna, sem mu polivaje nalil poln glaž. Vrag je menil, da bi trčila in nazdravila na dolgoletno in mokro sodelovanje. Meni pa je muka zadrnila grlo in sem odkimal. On je zarjul, da naj pijem, jaz pa da ne bom. Hudičevce se je tako razjezil, da je zdrobil komodo, jaz pa sem še kar tiščal usta skupaj. Polokal je dve flaši eno za drugo in z vinsko sapo rigal vame. Tako sva se lovila okoli mize, on tuleč in mahajoč s steklenko in jaz sedaj že trdno odločen, da z vsakim hudičem pa že ne bom pil! Vse je poizkušal, zlepa in zgrda, pa se nisem dal. Miši so letale po mojih žilah in pajki so lezli iz nosu, pa sem še vedno odkimaval. Take sva se šla do prve zore, oba že malo izmučena, hudič jezen kot vrag in jaz napol mrtev. Spet sva obsedela za tistim, kar je ostalo od mize, in pihala drug drugemu pod nos. Potem se je zarja posvetlila in od cerkve se je zaslišalo zvonjenje pred jutranjicami. Hudič je ob tem božjem zvoku ponorel, obdrsal je vse stene, dokler ni našel vrat in potrkal na njih. A sledite, dohtar? Potrkal je še močnejše in nemočno gledal v kljuko. Jaz sem zijal kot vprašaj in brez pameti mlél misli, kaj mi je storiti. Potem pa je stvor še zadnjič pobesnel in med žveplenimi parami izsikal, da naj ga iz te usrane pijandurske bajte ven spustim. Takrat se mi je posvetilo: hudič ne

more sam vstopiti, samo povabljen pride! In ko je enkrat znotraj pa spet ven ne more sam iz sebe! Prav od daleč sem stegnil kazalec, pritisnil kljuko in odkopitljaj je zmerjajoč za sabo, da se še vidiva. Pri tem pa je prdel tako močno, da se je sneg, ki je ležal takrat za dve pedi debelo, stopil čez pol vrta.

Kaj je potem sledilo, je bolj raztrgano. Spet so prišli beli angeli z modrimi očmi in me na gugalnici peljali v belo kočijo. Zdi se mi, da je ob potki stala Ivanka z razpelom v roki in z odprtimi ustmi. Glava ji je odkimavala od nejevere. Zbudil sem se mnogo kasneje v beli postelji in doktor Lajnar je rekel, da so to bile vinske halucinacije in bluzacije. Mogoče. Jaz pa vem, kar vem. Čez en mesec sem se precej bolj spokojno vrnil. Rešilcu sem rekel, naj me odloži še pred hišami, da ne bo vsako zijalo gledalo v moj hrbet. Kam pa naj bi šel drugam kot v drvarnico. Malo sem se bal Ivanke, ko sem ji pa tak kraval napravil, ampak hiška me je čakala odklenjena. Nered je vmes izginil in na prtju je bil listek od Ivanke. Take želje, si lahko mislite, da bom morda nekoč k pameti prišel. Povejte mi, kje vzeti pamet? A ne vemo vsi, kaj je prav, delamo pa narobe? A mislite, da ne vem, da ne smem piti, pa me ono vedno prevara? Saj je šlo dva tedna po suhem, potem pa je telo spočelo take bolečine, da sem srknil brinjevček, ki je za krče in slabost. Pa je popustilo in potem sem počasi popustil še jaz ...

Sedaj pa odmaknite stol, gospod dohtar, tega nisem še nikomur pokazal. Premaknite se že, nič vas ne bo ugriznilo. Dvignite preprogo, poglejte deske pod njo. Vse je v trskah, tu je kopitnil hudič, ko se je razjezil. Tega ni treba praviti drugim ljudem. Povejte jim pa to, da je hotel Štef na tem svetu pred smrtjo pustiti važno sporočilo: da hudič ne noter ne ven ne more brez pristanka in dovoljenja in da če pijemo, je bolje boga hvaliti, da nam je dal tolažbo za hude dni, kot hudiča kleti. Zapišite vse to, vi ste učen človek, pa pridite še kaj naokoli. Zdravil več ne potrebujem, kakšno domačo pa še lahko zapojeva. Ga pijemo pod lipico, ga točimo v majolčico, majolka, majolka ... Pa lepo me narišite v povesti, da me bodo ljudje imeli v lepem spominu.

Glasna leta, tihe zgodbe

Sivi sedeži. Dišijo po multivitaminskem soku in sirupu proti kašlju ali pač po obojem ali nečem izmed njiju, podoben duh imata in tu je meja hitro zabrisana. Ati drži levico pravokotno na volan, desnica je spuščena na menjalnik in narahlo praska po zbledelih številkah. April je in stekla so orošena. Zraven ima mama pod rdečo kapo še nekaj navijalk, lak na levem mezincu se ji kruši, ko s prsti beza v platneno nakupovalno torbo, kot da nekaj išče.

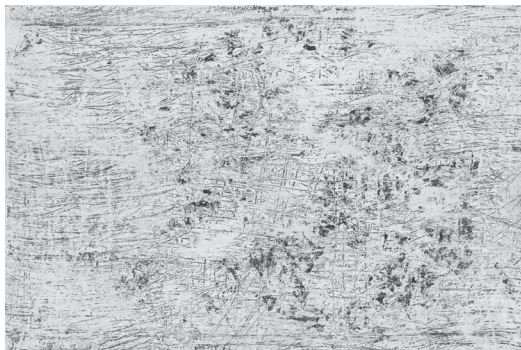
Mika leži na boku na sivih sedežih in pas navija okoli kolena, *Še malo*, reče ati, *še malo, pa gremo. Lepo se usedi, Mika*. Mika misli na dedka in babico in na prijatelja Jana. *Saj jih boš še videl*, je rekla mama, *saj se bomo še videli*. In že gredo. Skozi stekla se zdaj lepo vidi jasna, hladno hrustljava noč s polno luno. Matiček v svojem stolčku grize plišastega ata Smrka.

Ustavijo se na bencinski črpalki in napolnijo posodo za gorivo. *Vzemi še gorenjko z lešniki*, reče mama in gleda stran in ati je ne vpraša zakaj, čeprav imajo s sabo v kabini majhne čokoladice in banane in celo babičine krofe in potico. In že gredo. Malo od črpalke prednje na cesto skoči srnjak, rogovje ima že čisto razvito, vidijo samo njegove svetle oči, potem na kratko, a močno zaropota in avto se strese. *Tekel je naprej, nič ni*, reče ati, a vseeno ustavi na prvi avtobusni postaji in pregleda prednji odbijač. Miko skrbi, da je srnjak ranjen.

Avto je cel in že se peljejo naprej proti hribom in čez prelaz in mimo hišk. *Tu so bili včasih cariniki*, reče mama, *čakati smo morali, da smo lahko prišli na drugo stran*, reče. *Kaj pa je na drugi strani?* vpraša Mika. *Na drugi strani je druga država*, reče mama. *Aja*, reče Mika in ga še zmeraj malo skrbi za srnjaka. *V avtu je suh zrak*, reče mama, *pila bosta sok*, reče in vzame iz platnene torbe stekleničko z oranžnim sokom, se odpaše, obrne, spleza na sedež in da Matičku sok. Potem izgine za sedež in ko pogleda nazaj, ima v roki plastenko soka za Miko. *Hvala*, reče Mika in pije sok.

Zjutraj se ustavijo na velikem počivališču. Na modri tabli piše *Rastplatz* in *Bitte sauberhalten*. Na drugi tabli je velika črka P, spodaj pa narisana slušalka. *Paziti moramo, kako se bomo obnašali*, reče mama. *Piše, da ne smemo packati*. Miko lulat. Mama, Mika in Matiček gredo na zrak, ati počiva v avtu. Potem pojedjo sendviče z mortadelo in kumaricami in se odpeljejo naprej. *Ne morem verjeti, da res gremo*, reče mama in odstrani navijalke iz las in gleda stran. Navijalke da v platneno torbo. Matiček spi naslonjen na svojo plišasto igračo. Mika je utrujen in oči se mu zapirajo. *Ja*, reče ati, *gremo*. Mama reče *Misliš, da bo res boljše gori?* in ata je jezen, glasen, *Zaboga, Janja, stokrat sva že dorekla. Drugače ne bi hodili gor*. Malo je tiho, potem doda *To bo naša zgodba*. Mika vzame iz žepa vetrovke Nintendo in prižge risanke.

Je še daleč, ati? vpraša, ko se naveliča. *Še kar daleč*, reče ati in nekaj razmišlja. Mama je naslonjena na avtomobilsko šipo. *Mika, štejeva znake*, reče in potem štejeta prometne table, dokler se ne ustavijo za kosilo. Mama na majhnem gorilniku pogreje špagete in konzerve. *Zaspi, Mika*. Spet je noč in bolj se peljejo proti severu, bolj bele so zvezde. Tema je tiha, samo na radiu se suče nežna jazzovska popevka. *To bo naša zgodba*, tiho reče ati. Mama ne reče nič.

Luka Popič, Brez naslova, 2009,
akril na platnu, 30 x 20 cm

Jaz, ljubček Ljubo

LEPOSLOVJE

Kakšno leto nazaj je bil moj lajf sanjski. Veselil sem se življenja. Potem pa sem se nekega dne zazrl globoko vase in ugotovil, da to ni to. Mislim, da je bilo to veliko spoznanje povezano z mokrimi gatami, ki so me zbujale v depresivna jutra. In prvič v življenju sem imel skrivnost pred matko in fotrom. Bed. Počutil sem se skrajno izdajalsko, s slabo vestjo sem sedal k obedom in se izmikal pogledom, kaj šele vprašanjem. Onadva pa nič, kot da je vse v najlepšem redu.

»Ljubči, bi malo kakavčka?« je veselo čebljala okoli mene, ko sem po jutranjem tuširanju prišel v jedilnico.

»Jebenti, kakav, če si ga ne boš nekam vtaknila,« sem razmišljal, na glas pa si tega pred matko ne bi upal izreči. Ker sem bil tiho, je to dekodirala po svoje in je v njenem jeziku pomenilo, da se strinjам. Zlil sem ta blesav kakav po grlu in se odpravil skozi vrata.

Seveda to ni edina čudna stvar, ki jo v življenju počne. Čudno je, da me te zadeve včasih niso motile, celo vseč so mi bile, zdaj pa se je to nenedoma spremenilo. Zadnjič sem razmišljal o tem, da edini v razredu ne lulam stoje, ampak sedem na WC-školjko, potisnem binglija skozi noge in lulam. Stoje sploh ne gre. Mene enostavno ne boste videli stati ob cesti in scati v jarek, ker moram sedeti. Presneto, matka, kaj sem naredil, da si me tako kaznovala. Vse skupaj ni bilo nič takega, dokler nisem postal šolar. Sicer je foter kdaj omenil, da je takšno lulanje za babe, vendar se ni preveč obremenjeval s tem. Že prvi dan mojega izobraževanja me je pri mojem početju zasačil sošolec Jan. Da je bil začuden in razburjen od prizora, pove dejstvo, da je novico raztrobil celemu vesoljnemu svetu z učiteljico na čelu. Takrat sem bil srečen, da sta bili mati in učiteljica prvega razreda prijateljici, kajti če bi se te specialne metode lulanja poslužil sitni Fredi in bil pri tem zasačen, bi bil verjetno še isti dan pri šolski psihički, pa še starši bi bili obvezno vabljeni na razgovor. Tako pa to enostavno ni bilo nič takega. Ja, z mamó že od nekdaj hodiva na skupno šolo, čeprav bi praviloma moral hoditi v povsem drug šolski okoliš. Toda ona si je želela, da bi svojega prvo- in edino-rojenca tudi učila (kar ji je po letih čakanja vendarle uspelo), čeprav to iskreno ni najpomembnejši razlog. Enostavno misli, da brez njene pomoči ne bom mogel preživeti. Nazadnje sem tudi sam začel razmišljati podobno in sem jo poiskal, ko mi je Fredi v tretjem razredu rekel piflar, pa ko je Manca rekla, da je moja matka najbolj blesava prfoksa in

nešteto podobnih stvari, zaradi katerih sem obremenjeval sebe in njo.

Potem pa sem naenkrat spoznal, da bi bilo bolje, če je ne bi bilo v bližini. Učenje mi ne dela težav, vendar sem pri svojih učiteljicah opazil, da poleg mojega znanja ocenjujejo tudi svoj odnos z materjo. Vedno bolj mi gre na živce, da so matkine sodelavke in da se točno vidi, v kakšni komunikaciji je s katero od njih. Pri zgodovini je žive ne more in posledično tudi mene ne, zato bom težko spacal štirico, pa če se mečem po trepalnicah.

Ne vem, ali sem že omenil, kako krasno je moje krstno ime: LJUBO. Je slovansko ime, ki pomeni »ljuba, ljub«. In svoji stari sem res ljub, saj me kliče kar LJUBČI. Včasih se mi je to zdelo povsem normalno, danes pa je to ena od treh reči, ki mi gredo pri moji materi zelo na živce. To zna biti precej zoprno, ko se na šolskem hodniku zadere za menoj: »Ljubči, si že uredil v knjižnici?« Ali pa, ko pri uri matematike dvigne obrvi in usmeri pogled v predzadnjo klopi: »Ljubči, ste končali?« Ni treba poudarjati, kako se vseh 23 parov oči ozre nazaj, njihova lica in ustnice pa spominjajo na zabuhle obraze, ki jih sili na bruhanje. So tik pred tem, da bruhnejo v smeh, a si ne upajo, matka je namreč strah in trepet. Iz prve klopi desno se svetijo tudi modre očke, zaradi katerih zadnje čase bolj slabo spim in se zbujam v mokra jutra. In zaradi tega mi je sila nerodno. Na srečo imam tudi sošolca, ki mu je povsem ravno, da je Matka tudi moja mati in da velja za najbolj tečno veščo na šoli. Zato je zadnjič rešil to situacijo, ko sem bil v sramotnem položaju, da je enostavno bruhnil v smeh. Za njim pa še vsi ostali. Sošolci se seveda niso umirili, zato je Matka začela svoj absolutno razsvetljeni monolog: »Dragi moji, kadar ne veste, kako bi se izrazili, je bolje, da ostanete tiho. Na svetu je že tako, da se je treba za vsako stvar potruditi! Ali vam je že padlo kaj z neba?«

Sama sreča, da je v razredu Miha, ki ima vedno pameten odgovor na pametno vprašanje. »Ja, ptičji drek,« je izjavil skrajno resno, razred pa v še večji krohot. Sam se nisem smejal, ampak sem menjal barvo iz bele, preko sive v živo rdečo, ker mi je bilo sila neprijetno, sram pa me je bilo predvsem zaradi tistih očk v prvi klopi. In kot bi vedela, na kaj mislim, se je v tistem trenutku zazrla nazaj in me pogledala naravnost v oči. Ukvarjal sem se sam s sabo, kako naj jo ogovorim, kaj naj ji rečem ..., ko sem končno opazil, da se je pametni izjavi mojega sošolca zasmejala še matka. Svaka ji čast.

Kako naj se približam Niki, če me matkine oči zasledujejo še v kopalnico in na klozet. Ko sedim tam in serjem, jo imam še vedno pred očmi, kako me gleda in bodri: »Ljubči, pritisni, fejst, ja, tako ja ... Priden. Bova brisala ritko.« Prepričan sem, da bi ta postopek ponavljala še danes, če je ne bi bilo sram pred očetom. Moj stari ji je namreč za moj 10. rojstni dan zatežil, da je to pa že višek. »Pri teh letih bo fant scal in sral sam!« je končal prepir. Rojstni dan sem si zapomnil, ker potem cel teden nista govorila, pa tudi na stranišče me matka od tistega časa ni več spremljala. Moram priznati, da mi spočetka to ni bilo všeč, saj sem po vsakem sranju moral sam opraviti s svojim drekom. Ko pa se je začel prebujati moj lulček včasih tudi med kakanjem, sem bil vesel, da je foter zmogel toliko jajc in jo nahrulil. Se pa vseeno sprašujem, čemu ni tega storil že kdaj prej. Moj oče je moški na mestu, vsa gospodinjstva opravila in dejavnosti, povezane z vzgojo, je že davno prepustil ženi, zato sem moral šest let hoditi na klavir in nastopati na šolskih prireditvah, da so me videle vse mamine sodelavke in se je lahko važila. Ker vse dejavnosti po izboru mame za očeta niso bile dovolj dobre, je vztrajal, da že od 6. leta treniram nogomet, čeprav za to nimam nobenega, ampak res nobenega talenta. Sicer pa to ni važno, ker je že od vsega začetka v svetu šole in zahteva, da njegov sin brani »barve šole« kljub temu, da za to nima talenta. Vedno je isto, po navadi zaserjem, da lahko potem doma teži in vpije. Ne jaz in ne mati pa mu ne moreva dopovedati, da ima oče glede mene in nogometa veliko previsoka pričakovanja. Jebi ga, vseeno je moj foter, pa matko ima tudi rad, se mi zdi. Včasih si sicer skočita v lase, pa je potem vedno isti END. Foter zaključil: »Kar sem reko, sem reko!« Matka pa potem utihne in deluje, kot da se z očetom strinja, naredi pa obvezno po svoje.

Izvedel sem, da ima tudi Nika skrivnost. Menda je zaljubljena. Doma sem že naredil scenarij za happy end, ko stopi do mene in mi pove, kako neizmerno sem ji všeč, da sanja o mojih rdečih kodrih in štrlečih uhljih. Pa so to le sanje, v resnici je najbrž ruknjena na kakšnega luzerja, vse lepe punce pač padajo na barabe. To je splošno znano. Tudi matka je pri pouku opazila, da se z njo nekaj dogaja, saj naenkrat ni več sledila razlagi. Doma se je navidezno pogovarjala z mano, čeprav verjetno sploh ni želela slišati mojega mnenja. »Čuj, si opazil, da se Nika čudno obnaša. Postala je tudi zelo klepetava. Ne vem, jo bo treba presesti,« je modrovala in ni opazila, kako me je zalila rdečica. Zanimivo se mi je zdelo, da je pri vseh drugih učencih opazila spremembe v vedenju in doma razlagala o pubertetnih muhah svojih učencev, moje izmikanje pa se ji ni zdelo prav nič posebnega. Naslednji dan je Niko presedla. Kam drugam kot k meni. Še nikoli nisem bil v taki stiski. Prisedla je in se zasmejela. To je bil

najlepši nasmeh, kar sem ga kdaj videl. Številke so bile v drugem planu, v prvem je bila le Nika. Bil sem prepričan, da je samo še vprašanje ure ali dveh, pa bova srečno zaljubljena in objeta hodila po šolskem hodniku? Toda kako? Kdo bo naredil prvi korak. Še vedno sem bil skoraj prepričan, da goji podobna občutenja tudi ona. Zakaj bi se mi sicer nasmejela?

Take misli so mi napolnjevale glavo in na celi črti se mi je poslabšalo. Če spremembe doma niso tako očitno opazili, pa so jo zaznale učiteljice, matkine sodelavke. In pri zgodovini je izkoristila moje slabe trenutke ter mi brez slabe vesti zasolila cvek, si pa v resnici še cveka ne bi zaslužil, ker niti za a nisem odprl ust, pa je vendarle tudi za cvek potrebno kaj reči. To je bila pika na i. Končno je matka zaznala, da se z njenim sinom nekaj dogaja, čeprav je spočetka za slabo oceno krivila svojo sovražno sodelavko. Najbolj zanimivo ob vsem tem je bilo, da mi je bilo za ocene prav malo mar. Prav neverjetno se mi je zdelo, kako so me lahko sinje oči moje Nikice tako začarale, da se mi šolske stvari naenkrat niso več zdele pomembne. Sploh če pomislim, da sem se pred kratkim žrl že za to, če sem v celotnem testu imel eno samo napako.

Za to svojo stisko nisem povedal nikomur, saj v tem trenutku nihče ni bil vreden zaupanja. Odločil sem se, da Niki napišem sporočilo. Dal sem ji ga pri uri matematike, saj je tam sedela tik ob meni in je bila to enkratna priložnost. Mislim sem si, da je mati naredila vsaj eno dobro stvar, ko jo je presedla k meni. Nika je počasi odmotala listek in brala ... Doma sem naredil scenarij, kako me bo pogledala s svojimi modrimi očmi in rekla: »Oh, Ljubo, tudi jaz te ljubim.« ... Potem me je res pogledala s svojimi modrimi očmi in rekla: »Kreten, zabit si kot tvoja matka!« in mi je prisolila zaušnico, da mi je glavo zamaknilo, z glavo pa so ostala zamaknjena tudi očala. Vstala je, pograbila stvari in odvihrala v prvo klop. Razred se tokrat ni smejal, Matka je pozabila, da je sedaj čas za njene pametne nasvete. Ali pa ga tokrat ni imela, ker je v dramo bil vpleten njen Ljubči. To je bil zame hladen tuš, silno razočaranje. Spoznal sem, da je potrebno svoje skrivnosti zadržati in da ženske nekaterih stvari ne razumejo. Ponovno sem se posvetil učenju, čeprav si nisem mogel pomagati, da ponoči ne bi sanjal o modrooki.

Listek s sporočilom se je kasneje znašel v najbolj nepravih rokah. Sitni Fredi se je vsebino naučil na pamet, čeprav je imel drugače z učenjem velike težave: »DRAGA NIKI! VSAK DAN MISLIM NATE. JAZ, LJUBČEK LJUBO TE LJUBIM. BODI MOJA!« In ko je hotel popestriti pouk matematike, je zrecital pomenljive verze, ob katerih smo se tri osebe v razredu kislomasmehnile, ostali pa so bruhnili v nenadzorovan krohot. Ni trajal dolgo, Matka ni zaman veljala za matematično veščo.

LJUBLJANA

LEPOSLOVJE

»Šestica.« Stisk rok, aperitiv. Nazdravljanje ob štirideseti obletnici mature. Dveh sošolcev in sošolke ne prepoznam takoj. Prvi je debel, drugi skoraj brez las. Ko spregovorita, vidim, da sta to tista, ki sem ju ohranil v spominu – prvega kot najbolj mršavega, drugega z bujnimi dolgimi lasmi. Sošolke sploh ne bi znal kam postaviti, če mi ne bi povedala imena. Iz tihega, neopaznega dekleta se je spremenila v zgovorno in elegantno gospo, ki se je med nas spustila iz višjega družbenega razreda in ji je zato samo po sebi umevno, da se vse vrsti okoli nje.

Stojim v kotu in gledam proti že skoraj napolnjenemu omizju. Zrem v resničnost, ki se mi zdi kot privid. Ne morem verjeti, da sem med njimi. Še pred tremi urami sem bil ujet v delo na skladišču. Malo je manjkalo, pa bi ne dobil nadomestila. Škoda, da moram jutri že na vse zgodaj na pot.

»Po večerji grem v avto malo zadremat,« sem si rekel in prisedel k omizju, ki se je napolnilo s krožniki in jedilnim priborom. Ko sem odložil nož in vilice, sem se počasi izmuznil ven. Pred mano je zamrlela svetlo siva gmota Nebotičnika. Spomnil sem se, kako je z vrha zgrmelo neko dekle in pristalo na strehi avtomobila. Negibna, mrtva. To se je zgodilo konec šestdesetih let, kak mesec po tem, ko sem začel guliti klopi v lesarski tehnični šoli. Šele kakšna tri leta po tem dogodku, nisem se pozanimal, kako je do njega prišlo, sem prvič stopil na vrh Nebotičnika. Bilo nas je več. Sedeli smo na terasi, pili vodko in kadili cigarete znamke Kent. Spomnil sem se, da nam je, okajenim, nekdo plačal taksi do Gerbičeve, kjer sta stanovali dekletu in neki fant v internatu, jaz pa tam blizu – privat. Naslednji dan so mi povedali, da so se za škatlo cigaret pogodili z vratarjem, da jih ni zapisal.

Zdaj se mi je zdel »ravfenk«, kakor smo ga imenovali, kot prikazen sredi tujega sveta, drugačen, svetlejši od tistega, ki sem ga poznal. Pohitel sem do avtomobila in se zleknil na zadnji sedež. Prijelo me je, da bi sedel za volan in se odpeljal domov. Pogledal sem na uro. Devet je. Do desete si privoščim počitek, sem si rekel. Sošolci brezskrbno nazdravljajo, sam pa se moram obvladovati zaradi službe. Še dobro, da sem si do osme priskrbel

zamenjavo, do takrat se bom že zbrihal, se nisem mogel otresti skrbi.

V mislih sem se vrnil nekaj dni nazaj, ko sem zjutraj na poti na delo ujel svetlobo mestne razsvetljave in pogledal na uro. Pospešil sem korak in v teku izbrisal kakih sto metrov ter zasopihan pred skladiščnimi poslopji spet pogledal na kazalca, ki sta se medtem primaknila za več, ko sem pričakoval.

»Še minuta do pol šestih. Moral bi biti že zadaj, pred vrati,« sem pomislil in še bolj pohitel.

Šef je natanko ob mojem prihodu odprl vrata in malo je manjkalo, da se nisem zaletel vanj.

»Morali bi že biti na delovnem mestu. Naslednjič bom ukrepal,« je rekel in iz žepa potegnil črno beležnico, v katero je zapisoval zamudnike in vse drugo, kar je vplivalo na osebno ocenitev ter s tem tudi na plačo in možnost napredovanja. Če bi bil brezhiben, bi se mi odprla pot do pomočnika, morebiti celo do skladiščnika. Te misli sem že pred leti ovrigel, zavedajoč se, da ne ustrezam njihovim pričakovanjem. Vdano sem sprejel usodo pomožnega, kar je pomenilo biti v prvi liniji, kot tampon med udarci delovnega procesa in glavnim skladiščnikom, ki je šefova desna roka.

Oddahnil sem si in stopil v skladiščno pisarno, vzel svinčnik in zvezek ter odhitel do tovarnjaka, ki je bil že pripravljen za razkladanje. Viličaristu sem pomignil z zvezkom in motor je zahrnel. Vilice so naložile tovor. Vse bolj me je tiščalo na malo potrebo, ker je doma nisem utegnil opraviti. Med potjo v službo še manj. Zdaj pa sem komaj zdrževal, upajoč, da bo v skladiščni pisarni zazvonil telefon in viličarist ne bo vedel, da bom šel vmes tudi na stranišče. Toda tokrat ni in ni hotelo pozvoniti. Voda mi je že začela uhajati. Medtem ko je viličarist ciljal z viličami, sem naglo stopil za tovarnjak in upal, da ne bo prehitro zadel. Curek je postajal vse glasnejši. Naposled je pojenjal.

»Kje si?« je v mrko jutro zadonel glas.

»Tu. Tu se bolje vidi,« sem mirno odvrnil in zabeležil nov zložaj.

Zdaj je prispel še drugi tovarnjak in osvetlil asfaltna tla. Opazil sem lužico, ki se je

razlezla tudi na to stran. Upal sem, da ne bo nihče postal pozoren na to mokroto, ki ji ne bi vedel izvora. Viličaristu se je mudilo in ni se utegnil ozirati naokoli, še manj šoferja, ki sta zadremala vsak v svoji kabini. Pričelo se je daniti. Lužica, ki je postala luža, je bila zdaj dobro vidna. Tovornjak je odpeljal in na njegovo mesto se je postavil drugi, manjši. Za minuto sem si oddahnil. Zdaj sta viličarist in šofer usmerjala tovor ter pri tem glasno vzklikala. Spet sem odprl zvezek.

Po dvanajsti uri je prišla zamenjava. Dve uri odmora. Pohitel sem proti bloku. Postal sem pred glavnimi vrati in iztegnil roko proti poštarju, ki je ravno polnil nabiralnike. Vajen je bil mojih prihodov v tem času in mi je, ne da bi se zmenil zame, izročil šop pošiljk. Bile so reklame, vmes dve pismi. V prvem je bila položnica. Tudi v drugem sem pričakoval nekaj podobnega in upal, da me ne bo presenetil kak večji znesek. Ko sem ga odprl, sem zagledal napis z velikimi črkami: VABILO. Bral sem naprej:

»Draga sošolka in sošolec. Vabim te na štirideseto obletnico mature, ki bo v Šestici, osemnajstega petega ob osemnajsti uri. Lep pozdrav od nekoga, ki je sedel za šesto mizo v slavnem L. IV. C. (Kdo, pa uganite sami ...). Informacije na 041745515. Se vidimo!«

Stlačil sem pismo v notranji žep in se povzpел po stopnišču. Ko sem vstopil v stanovanje, sem, preden sem odložil ostalo pošto, vzela vabilo iz žepa ter ga postavil na vidno mesto.

»Še skoraj dva tedna imam časa. Ne smem odlašati. Dogovoriti se moram, da se ne bo še prej komu pripetila bolniška. Potem se lahko obrišem za dopust. Jutri takoj zjutraj bom rekel šefu,« sem sklenil in se zleknil na kavč.

»Danes ste prišli pravočasno,« je pripomnil šef, ko je naslednje jutro stopil v skladiščno pisarno.

Prikimal sem. Toda še preden sem iz sebe utegnil spraviti besedo glede dopusta, je k ušesu že prislonil mobilni telefon in odšel. Stopil sem za njim.

»Kam pa greš? Kje imaš zvezek? Mudi se!« me je ustavil viličarist.

Odšel sem nazaj in z mize vzela zvezek ter pohitel za njim.

»Če ga ne bi ubogal, bi me najbrž zatožil šefu in potem adijo, dopust,« sem pomislil in potegnil pisalo iz žepa.

Opoldne, ob zamenjavi, se mi je spet odprla pot za dogovarjanje. Pred vrati glavne pisarne me je ustavila tajnica.

»Počakati boste morali. Šef ima nujen

pogovor. Poklicala vas bom, ko bo končal,« mi je rekla in z roko pokazala na prazen sedež.

Čez približno pol ure so se spet odprla vrata glavne pisarne in tajnica mi je pomignila, naj vstopim.

»Samo trenutek! Vprašat grem, če vas že lahko sprejme.«

Kmalu se je vrnila.

»Šef vas pričakuje!«

»Nujno potrebujem dopust,« sem pohitel, da me ne bi spet prehitel kak telefonski klic, namenjen šefu, ki je, zazrt najbrž bolj v vrata, ki jih je zdaj zaprla tajnica, kakor vame, trznil z očmi in presenečen nad odločnostjo v mojem glasu obrnil glavo proti meni.

»Kako?« je komaj slišno zamrmral in se nagnil k predalu ter ga odprl.

»V petek popoldne in v soboto dopoldne imam nujne privatne zadeve in če ne bo mogoča menjava, bi si za dva dni vzela dopust,« sem povedal naravnost.

»Ne vem. Morda v petek, v soboto pa ne bo mogoče. Dopust tudi ne pride v poštev, tovornjakov zaradi vaše odsotnosti ne moremo odpovedati.«

Ozrl se je proti računalniku.

»Bi se dalo urediti v soboto vsaj za prvi dve uri? Namesto ob šestih bi prišel ob osmih,« se nisem dal kljub njegovemu vse bolj zavzetemu pritiskanju na miško.

»Za eno uro bi se morda dalo najti nadomestilo. Največ dve.«

Obrnil se je stran in pritisnil na tipko.

»Prav. Potem pa v petek popoldne in v soboto zjutraj.«

»Če pa bo prišlo vmes kaj nepredvidenega, potem ta najin dogovor ne velja,« so me še ujele besede, preden sem za seboj zaprl vrata.

Dnevi so do četrtega naglo skopneli. Takrat pa je viličarist izvedel za moj dopust in se z njim ni in ni mogel sprijazniti. Ves delovni dan mi je vrtal v glavo.

»Le kdo mu je povedal dan prehitro? Šef najbrž ne,« sem razmišljal, ko je do skrajnosti napenjal tetivo moje potrpežljivosti s tem, da mi je neprestano ponavljal, kako si je že sam imel namen za ta vikend vzeti dopust in da ga pravzaprav bolj nujno potrebuje kakor jaz. To njegovo godrnjanje me je spravilo že tako daleč, da sem se odločil, da priborjenega dopusta ne branim več, naj se zgodi karkoli. Toda ko je začutil mojo ravnodušnost, ga dopust ni več zanimal.

Tako sem v petek zgodaj popoldne sedel v avto in se odpeljal v Ljubljano.

POŠTAR

Monokomedija

Nastopa starejši moški, oblečen v poštarja.

Oder. Razdeljen pravokotno glede na dvorano na manjši in večji prostor. Samo ena stena pravokotno na dvorano, ki deli oba prostora in v kateri so vrata. V večji sobi (prostoru) stoji potovnik in miza za delitev pošiljk, ob potovniku je pisarniški stol. Oder je delno zatemnjen, kot v jutranjem mraku, na oder, na manjši strani, se pripelje poštar z biciklom in ga prisloni na steno. Ob tem si žvižga, malo zdihuje, popravi kapo.

No, pa sem spet prvi na šihstu!

Odklene vrata in vstopi v sobo. Takrat se v sobi prižge luč. Odtipka številke na stikalu za alarm, ki se v bistvu ne vidi, samo nakaže, da tipka. Hitro zapre vrata za seboj. Poštar odloži na potovnik ključ, sleče površnik, ga obesi na pisarniški stol. Nato malo pogleda po prostoru, stopi k vratom in pogleda ven, nato se začne nejevolno sprehajati sem in tja.

Pri moji torbi, furgon spet zamuja, potem bom pa spet norel cel dopoldan, da bom raznosil vso pošto. Pa še četrtek je, vse cajtnge bodo, ko vsaj reklam ne bi bilo! Tuš pa Harvy Norman, pa Hervis, pa nekaj na Y (misli na firmo Yusk), kar še izgovoriti ne znam. Kot da ima narod denar za nakupe.

Solato v akciji ja, pa kakšno salamo za pol nižjo ceno, pa kakšne kekse, mmm tiste ta dobre, to še že. Briga jih za dormeo rolon ali kaj že, ali pa za pojočo straniščno školjko. Samo denar mečejo stran za reklame, papir pa še za v stranišče ni dober, tako je trd. Pa pomalan tudi. Hja.

Če bo pa še komunala račune poslala, takrat pa tako ne vem, kdaj bom gotov! Pa glih dans, ko sušimo! Bemtisveca! Pa še pritožit se nimam komu, šofer furgona se tako sploh noče pogovarjat, ko se končno prikaže od kod. Kot da je kaj več od mene, poštarja! Pa ni, glih tako plačo ma kot jaz!

Že ob petih bi moral biti tu, zdaj pa je ura trinajst čez. Bemtisveca, vsaka minuta

zjutraj nekaj pomeni. Ko pa sem jaz enkrat zamudil, je pa kar odpeljal naprej s pošto vred. Sam sem moral na drugo pošto po vreče pa pakete, pa svežnje, pa še upravnik mi je črtal ure, ker sem zamudil. A ko pa oni zamujajo, je pa vse v redu!

Gre proti potovniku, odmakne stol in se vsede, brklja po predalih na potovniku.

Eh. Statistiko pa le lahko napišem za nazaj. Upam, da ni že kdo popoldan gledal, če sem jo izpolnil. Tako gnjavijo s tem štejtjem, da se mi včasih zdi, da je bolj važno, da pošiljke preštejem, kot da jih raznosim. Zjutraj štejem, popoldan pa spet. Ko bi vsaj kaj imel od tega, ko bi se mi vsaj pri plači kaj poznalo, ko poleg vse pošte po terenu še kondome pa plišaste medvedke nosim. Ja, kje pa!

Samo zato moramo vsak drek preštet, da nas še bolj privijejo, češ, da ne delamo dovolj. Madona, saj bomo še spodnje gate kmalu prodajali! Kurc pa še ta prodaja! Polno kapo jo imam. Za povrh vsega se pa še z biciklom vozim, kot da sem kaka branjevka, ne pa državni uslužbenec.

Odpre predal in vzame ven papir, ga razgrne - neki obrazci, vpisuje in na glas razmišlja ter se praska za ušesom, govori in mrmra.

Torej, koliko je bilo včeraj navadnih pošiljk? Hm, približno ... nekaj več kot v ponedeljek in torek, malo manj kot jih bo danes. Takole bo, takole bom napisal, pa je ali pa ni! Ti bogara pa še pisma. Priporok je bilo tudi nekaj, to je itak v dostavni knjigi! No, saj sem vedel! Zdaj bo pa hudič, včeraj sem jo oddal pri obračunu. Tc. Da nisem prej pogledal! Spet bom moral do šalterske, naj mi jo da nazaj, da še tiste preštejem. Gotovo bo kaj jezikal, zakaj jih ne vpisujem sproti, pa me boli bicikl. Taka mlada, pa bo mene zajebavala! Bi že rada kam prilezla! Samo ne bo, na moj račun že ne!

Kje so tisti cajti, ko smo mi ta spodnji držali skupaj tako pri delu kot pri oslarijah. Da bi kdo koga tožil? Ma, še na misel ni nikomur prišlo, še posebej mlajši si nismo upali kaj reči čez starejše. Zdaj, zdaj bi ti pa

vsak zaril nož v hrbet, čim bi mu ga obrnil. Hrbet mislim. Ja, ja, dobro so pogruntali oni na dilah. Skregaj narod, potem pa vladaj. Ne vem, kje sem to prebral, mogoče v kakem poštnem biltenu ali pa na kaki okrožnici, drži pa ko pes moje hlače.

No, pa sem zrihtal še to. Sam, kje je ta frdaman furgon pa vsi ostali. Zmeraj me kar zvija v želodcu, kadar sem sam.

Se obrne proti površniku, ki ga je prej obe-sil in brska po žepih, izvleče mobilni telefon in pogleda nanj, ga primerja z ročno uro, nato se počasi po-čelu.

Ja ti zaflikana guma ti, pa menda ja nisem eno uro prezgodaj /prefrt/ prišel! Ja, ti tele ti. Kaj tele, vol! Spet nisem prav pritisnil na tipke, saj tale mobilni telefon je samo za zgago! Zakaj sem kaj vrgel tisto staro bekerco v stran, tista je bila še najboljša!

Ne pa neki hard pa kaki veri, še kaj! Samo bedaka naredijo iz tebe. No, zdaj sem pa eno uro prezgodaj na šihlu. Kam naj se pa dam? O ti ...!

Ko bi bila že vsaj kakšna oštarija odprta, mogoče je pri upokojencu že čistilka, pa mi bo natočila en štampelj ... eh, kaj čem tja lažiti pa se kregati z njo za en šilc.

Stopi do potovnika, odklene spodnji predal in vzame ven stekleničko ter na hitro nagne in kot da bi ga kdo gledal pogleda okoli sebe, nato nagne še enkrat. Nato vzame iz predala še jabolko in nožiček ter si odreže en kos in ga da v usta.

Takole, da se ne zavoha, a ne? Še enkrat z užitek ugrizne in zacmoka.

O, včasih, ko sem bil mlad, bi se že vedel kam dat. Ne bi tule sam cmokal tele jabke, o ne! Eno sem imel na rajonu, eno pa doma! J, ko sem bil mlad ...

Mater mi je dišala, kot tala jabka! Zato pa sem tudi ugriznil vanjo. V nekaj še bolj sočnega in sladkega! Mater je bila vredna greha, pri moji kapi da res.

Nosil sem ji pošto, pa ... eh, malo je bila tudi ona kriva.

Če zdaj pomislim, je bila vsega kriva ona. Tako na pol oblečena mi je hodila odpirati vrata in spraševati: »No poštarček, kaj imaš pa danes zame? No poštarček, je v tvoji torbi ali pa kje drugje kaj zame? Poštarček!«

Krščen svinčnik, saj se nisem hotel spečati z njo! V službi sem bil, to niso heci.

Nisem takoj zagrabil za ponujeno. Ne, ne. No, potem pa, potem pa, ko sem ... no, potem pa nisem znal nehati!

Še zdaj nisem čisto siguren, kdo me je zatožil upravniku! Najbrž njena sosedica, čarovnica stara, ki je zmeraj izza vrat špegala. Ni mogla bit druga, upravnik mi je rekel, da se je pritožila stranka, ker je dobivala penzijo prepozno.

Ja, ziher je bila sosedica, stara, škrtka kot Žid, nikoli ni dala trenkvelta. Zmeraj kadar sem ji štel denar, me je sumičevo gledala, kot da ji ga bom odnesel, ne pa da sem ji ga prinesel. Potem sem moral počakati, da prešteje še enkrat sama. Za vsakokrat ko je prijela bankovec, si je oslinila prst in ga obrnila dvakrat, kot da je na drugi strani še eden.

Vsakega prvega je že na hodniku čakala s tisto svojo berglo in sikala v mene s takim vreščočim glasom: »Spet ste pozni, jaz pa težko stojim tule na mrzlem hodniku s to berglo!«

Rekel sem ji, da naj me drugič v stanovanju na toplem pa sede počaka, bo že dobila tiste svoje fičneke, pa mi je ta hudič babji zameril.

Ja, ziher je bila ona, no, saj kaj hudega ni bilo, opomin, pa na drug rajon sem šel. Ja, pa na suhem sem bil nekaj časa. Njej raje nisem šel blizu, eh, saj mi ni dosti pomenila, deklina, deklina me je pa zapustila, ko je izvedela. Eh, kaj bi sploh, s tako babnico ljubosumno. Pa malo so si poštarji norce delali iz mene, mal tudi zato, ker so bili faušni.

Ja, res je hec, kako ti služba kroji življenje. Ko sem prišel k pošti, niso zahtevali nobene posebne izobrazbe. »Za pismonoša boš že dober«, so mi rekli. Jaz sem imel papirje. Osnovno šolo, pa mal poklicne. Ah, kaj vse sem mislil, da bom postal, odvetnik, policaj ali pa celo izmenovodja v fabriki ...!

Pa sem pristal na pošti. Začasno, sem si rekel takrat, potem pa ... kaj vem, kdaj se je čas tako obrnil. Pošta mi je postala ... kot drugi dom. Včasih še v sanjah štejem pisma, pa cajtnge, ki jih moram raznositi, in naslove ulic govorim, pa v potovnik zlagam, ah, sem pač tak, da ne morem po šihlu zapreti vrat in iti domov.

Jebi ga, je pač tako, če si med ljudmi. Saj včasih bi kar vse pustil, vrgel bi torbo v kot

in stegnil noge na divanu, potem pa ... Pride spet dan, ki odtehta tiste štenge, pa mrzle zime, pa vroča poletja, pa težko torbo, pa potne noge, pa pse, ki me oblajajo, o vse to je pozabljeno, ko vidim, kako me je kdo vesel. Upokojenci, ki čakajo, da prinesem penzijo, ali pa kakšno kartico, če se kdo spomni nanje, pa mlade mamice, ki posedajo pred bloki s svojo otročadjo ... hja.

Včasih sem zmatran kot pes. Komaj se še privlečem iz rajona k obračunu, potem pa mi še kakšna šalterska maha pred nosom, s kakim pismom, ki ga nisem vrgel v ta pravi kaslc. Takrat bi ji dal svoj rajon, pa bi vidla, kam bi prišla s tistimi cveki, ki jih ima na nogah, namesto čevljev.

Saj ne rečem, včasih ima tudi prav, pa še prav čedna je ... a mene ne gane. No, ne gane me več! Kaj čem s tako mlado?! Skoraj ne bi več vedel, kaj početi z njo! Pa saj me ona tudi ne gleda kot deca! Ne, sam enga zjamranga poštarja vidi, ki mu lahk vsak usrane pamet soli. Eh, včasih pa ... ja, včasih pa ...

Naredi gesto z roko, kot bi plosknil žensko po zadnjici, nato pa zaokroži z roko, dlani ima razprte, kot bi božal žensko telo, se dotikal prsi, še naprej kroži z rokami in ima razprte dlani.

Včasih pa sem bil dec! Če sem se v katero zagledal ... ma, redka mi je ušla. Tudi tule, tudi tule, prav v tej sobi, prav na tej delilni mizi, zdaj vidim, koliko je res že stara ta miza, pa jaz z njo vred ...

Mater, a me bo kdaj minilo?! Najbrž nikoli, vse tako kaže. Pa naj mine ne vem koliko cajta, vsako jutro, ko pridem sem ...

Narobe je, ker sem prišel prezgodaj. Pa sam sem pa na tej klinčevi pošti je še vse tako kot je bilo. Še stola menda niso zamenjali, pod je isto oguljen pa poflekan, potovnik pa je že tudi od takrat, ko so pošto še s konji prenašali.

Ja, vse je še po starem, samo midva sva se spremenila.

Ti hudič ti, kako se vse z leti drugače zasuče, kot bi človek hotel.

Eh, včasih sem nalašč hodil na šiht prej. Nalašč ja ... pa ona tudi.

O, kolikokrat sva si zjutraj polepšala minute, ko sva čakala furgon. Eh, če zdaj pomislim, koliko sva takrat razkirala!

Ampak ne, nisva niti pomislila, kaj bi bilo, če bi naju kdo zalotil, pravzaprav je bil še večji draž ravno v tem. Ja, tale miza je marsikaj dala skozi.

Dlani, ki so prej navidezno božale žensko, zdaj pogladijo mizo.

Še sreča, da je sam kos lesa. Kaj vse bi povedala. Najmanj to, da ni bila samo enkrat pohoblana!

Ja, Milena!

S kolesom se je vozila v službo. Takrat to ni bilo nič takega. Poleti in pozimi se je vozila z njim. Poleti se je pripeljala vsa rdečelična, v frfotajočem krilcu, da je še jutro kukalo pod njeno kiklo. Pozimi pa je prišla noter tako zabuhana s šali in rutami in obuta v škornje in debele nogavice, da sem komaj odvil vse z nje. Potem pa si je grela premrlo roke na radiatorju in se spogledovala z mano. Ja, tak nasmeh je imela, da mi je segel naravnost v hlače. Včasih pa ... tudi ne. Včasih je vstopila vsa zamišljena. Grdo je gledala in rekla, da naj jo pustim na miru.

Pa sem jo pustil, saj pri ženskah človek nikoli ne ve, ali mislijo tisto, kar govorijo, ali govorijo tisto, kar ne mislijo.

Po svoje sem jo imel rad. Čeprav tega tisti čas nisem vedel. Bila je tako sladka, zapeljiva na svoj okorni način. Preprosta in topla. Joj, kako topla je bila cela. In vroča, ko sem zlezal v njo. O ti moja znamkica, kako sem jo poliznil. Ob njej se mi je zdel cel svet kot ena velika svetla pošta.

Ja, prekleto da sem jo imel rad! Čeprav se mi je takrat zdelo fajn samo to, da sem jo poštemplal.

No, saj sva se včasih tudi kaj pogovarjala, ja, tudi pogovarjala sva se. Ženske se tako rade pogovarjajo, a ne? Včasih mi je malo pojamrala zaradi sodelavk, včasih je govorila, kaj je počela prejšnji večer, kako se je tuširala, prala lase, take dolge, temne lase je imela moja Milena. Drugič je razlagala, kako je pekla pecivo in kako je pripravljala kurjo obaro. Včasih mi je košček svojih dobrot tudi prinesla. Da sem poskusil. Milena, moja sladka Milenca. Ob njej sem pozabil, da sem samo poštar in ona ... ma ti hudiča, res mi je zlezla nekam ... res sem jo imel rad.

Eh, pa kaka predigra, Milena se ni nikoli pritoževala, da jo pogreša. Mogoče jo je

imela že, ko se je s kolesom pripeljala, ja!

Milena je znala ... ja, biti prava baba. Takrat. Takrat ni nikoli pokazala, da kaj pričakuje od mene, nikoli ni silila, jaz pa tudi nič obljubljal. Tako mi je najbolj pasalo. Kaj pa bi ji sploh obljubljal. Bicikl pa najemniško stanovanje. Takrat se nisem hotel vezat, kaj pa sem jaz takrat mislil na prihodnost.

Pravzaprav je bilo kot del službe ... hja ... Nisem mislil, da bi Milena na kaj več mislila. Ja, kot služba, pošta pa cajtnge, pa priporoke. Ja, kadar sva morala pohitet, je bilo, kot bi nesel ekspres telegram.

Hja, Milena ... Milenca ... Milena. Eh občutljiva je pa tudi bila preveč! Kar dostikrat se je jokala. Če jo je kaka stranka zmerjala, če jo je upravnik poklical v pisarno, če je padal dež, če ni padal dež ... Res bi moral bolj gledat nanjo, glede na to, kako je vse zares jemala.

Tako pa sem takrat ... no tudi takrat sem mislil samo na sebe ... Bal sem se za svojo rit, priznam, res je bolj suha, pa od zica že takrat malo ožulena, ampak moja.

Eh, zdaj je tako prepozno.

Tako pa sem imel glavo samo v svoji poštni torbi.

Pa še tiste govornice ... joj, ti frdamane čenče.

Ma, ne bom mislil zdaj na to, nič ne pomaga, zdaj je tako ali tako prepozno. Hudič, babe pa njihove glave, saj ne veš, kaj jim hodi po njih. Tako pa ... ma res ne vem, zakaj spet mislim na to.

Naj že mine ta prekleman cajt pa pride ta prekleti furgon ali pa šalterksa ali pa sam hudič, da bom nehal mislit na vse te bedarije in na svojo službo.

Vsa ta leta se skoraj nisem premaknil nikamor dugam kot pa domov in v službo, in če prav pomislim, sem zajebal življenje zaradi neke zvestobe enmu šihtu, kar pa itak nič ne šteje. Samo obeša se mi na srce, da je včasih kot zaprta poštna vreča. Polna, pa sploh ne veš, kaj je v njej.

Srečo imajo, da sem rad poštar, ali pa imam jaz srečo, da menda rad hodim poleti in pozimi po vseh tistih ulicah, stopnicah, blokih, cestah in nosim tisto pošvedrano torbo.

Med tem cajtom, kar jo nosim, so zru-

šli pol mesta, pa ga še nekrat več pozidali, bloke so postavili, pa namesto psa, ki bi me oblajal, dali neke domofone, mikrofone in kar neke fone, da sploh ne vem, komu nosim pošto.

Včasih so se otroci usuli okoli mene, vedno sem imel pripravljene kakšne sladkarije zanje. Včasih so mi zato kako pismo nesli po kakih štengah namesto mene. Ali pa vpili: »Stric poštar, stric poštar, a imate kaj za mojo mamo, stric poštar, ate sprašujejo, če je kaka nakaznica, stric poštar, mama so rekli, da če bo kaka priporoka iz sodišča, napišite da smo pomrli ... Ja, to so bili lepi časi.

Zdaj me mularija sploh ne opazi. Kot da sem luft. Zasmrajen kot luft v našem mestu. Sto frdamanih priporok. Če kakšnega pamžeta vprašam, če ve, ali so starši doma, da ne bom zastonj rinil v deseto nadstropje, ne vejo niti tega, ali sploh imajo svoje ta stare.

No, še vseeno bolje kot pa da se mi zlažejo, da je kdo doma, potem pa se režijo kot strgan paket, ko lezem brez veze po tistih štengah in zvonim pri zaprtih vratih. Saj nič hudega, če so otroci žleht, saj so bili vedno in vedno bodo, samo tako tuji se mi zdijo, čisto nič otroški. Tako, nekako prefrigani pa vsega naveličani. Pa tisti mali pokovci, mulčki, tisti so še kar nekako. Tisti starejši ... joj, včasih, ko koga ogovoriš, bulji v tebe, čisto zblojen. Samo bulji vate s tistim praznim pogledom, brez veselja, jeze, brez vsakih čustev, kot da je že vse doživel in še samo tako iz dolgega časa blodi okoli. Eh, jaz sem star, ker sem star, oni pa so stari, pa še sploh mladi niso bili.

Spet vzame iz predala stekleničko, pogleda proti luči, če je še kaj v njej, in naredi dolg požirek. Nato še enega.

No, saj niso vsi enaki, to tudi ne smem reči, pa moj problem tudi niso. Jaz otrok nimam, vsaj vem ne zanje, mogoče je vseeno kje odrasel kak mali poštarček ... imam pa vsaj svoj šiht, čeprav se mi zdi, da brez uniforme nisem nič. Ko oblečem uniformo, sem vsaj poštar, ko pa jo slečem, sem pa še samo en zagrenjen, zmatran in bolan kurac, ki ga nihče več ne jemlje resno.

Naredi še en požirek, spravi stekleničko v spodnji predal,

Ja, veliko sem doživel na tej pošti, sko-

raj preveč. Marsikaj sem pozabil, kar ne bi smel, po drugi strani mi pa po glavi hodi ravno tisto, kar bi rad pozabil. Podzavest je vaš sovražnik, mi je enkrat rekel en dohtar za glave. Pa sem mu rekel, da bi ga rad videl, tega sovražnika, bemtisveca, saj sem bil pri vojaki, bi ga počil z M48, če bi ga videl.

Pa mi je dohtar rekel, da to ne gre tako, da se moram soočit s svojimi strahovi, ne pa jih ubiti.

No, jaz nisem naredil ne to ne ono, ampak sem zamenjal dohtarja. Pa še boljšega sem dobil. Predvsem je tih, včasih je rdeče, včasih bele barve, včasih mal zapeče po grlu, drugič pa sam zašumi ... ja. Pa strahovi in problemi vsaj za nekaj časa dobijo čist majhne oči.

Tudi tistega dne, ko so odpeljali mojo Mileno, tistega tudi nikoli ne bom pozabil. Pa tiste jeseni nekaj mesecev prej, puste in meglene, pršlo je, da zjutraj najraje ne bi vstal. Kakor da bi že zjutraj, ko sem si oblačil gate, vedel, da bo šlo vse k hudiču!

Ti zaflikana guma ti, kako se lahko življenje v trenutku zasučje, čeprav tistega jutra tega nisem vedel. Takrat sem bil poln veselja in načrtov. Kdo bi sploh mislil na skrbi!? Na pošti mi je vse laufalo, lubica je bila pri roki, na pomlad sem si hotel kupit avto, da se ne bi sam z mopedom vozil ... kaj bi hotel še več.

Lepo sem si prižvižgal na tole pošto, za popoldan sem imel v načrtu, da grem na en pir s kolegi. Vedel sem, da bo tisto jutro gužva, penzija je bila, takrat pa je treba biti pravi čas na pošti. Poleg pošte pripeljejo zjutraj še vrečo z denarjem, pa se je treba presneto zasukati, da gre vse tako, kot je treba. Pošta pa mi pa nakaznice pa denar.

No, saj so nas penzjonisti včasih že kar pred pošto čakali, saj ne da bi jim zameril, a hudič je, ko so postavali okoli pošte pa čakali, da se kak poštar ven prikaže. Saj ... saj nič ne rečem, vem da je njihov penzjon, a da ne bi mogli doma počakat, da jim prinesem, pa da se malo vsedem, pa da je kak glaž zraven na mizi, da si malo dušo privežem od vsega tistega štetja.

No, saj zdaj je drugač, zdaj imajo tudi penzjonisti samo plastiko, le malo je trenkvelta, pa le redko kateremu še nesem penzijo na dom, vse so banke pohopsale. O, vča-

sih pa smo se poštarji prvega skoraj veselili. Res smo delali, ko črnici, a penzjonisti tudi niso skoparili s trenkveltom. Točno sem vedel, kje me čaka malica, kje kava, kje bo zraven tudi vejica, kje pa je treba prit pred drugo, ko še ta mladih ni bilo doma, da je kaj več zarožljajo v moj žep. Vsak je dal kaj malega, pa se je konc šihta nabralo, da smo se poštarji drug pred drugim skrivali, ko smo delali obračun. Ja, mal se je poznalo, koga imajo radi na terenu, pa splačalo se je kdaj kako mamiko poslušat, kako jo bolijo kolki pa križ. Ah, ja. Prvega se je splačalo bit poštar.

Ja tako je, na prvega je bilo, mal sem računal, da bom hitro raznosu, potem pa si mogoče poleg pira še južino privoščil v bifeju ...

Ja, tisti dan se je čist drugač zložu v potovnik, kot pa sem ga jaz prej razdelil.

Eh, še zdaj sestavljam skupi tiste dogodke, pa nikakor ne morem. Nekaj mi manjka, nekaj mi zmanjka, da ga ne morem spraviti v eno sliko. Če bi ga lahko, potem bi na tisti sliki bilo tudi to, kar me muči že vsa ta leta. Jeza pa strah pa nezaupanje. Pa govornice in obrekovanja. Saj zdaj je že malo bolje, ne rečem, nekaj let pa se mi je zdelo, da me vsi po strani gledajo. Ja, saj ne samo mene, vse tiste, ki smo delali na tej pošti, a vsak je po svoje prenašal. Upravnik je dal odpoved, jaz sem ga začel skrivaj pit, Milena pa je ...

Zato sem tudi ves na trnih, če sem zjutraj sam na pošti. Še sreča, da takrat nisem bil sam. Če bi bil, adijo moja svoboda. Še zdaj bi najbrž gnil v arestu ali pa visel s kakšnega štrika. Mater, kako so nas zasliševali! Kot gestapovci, udba frdamana. Kot bi se vzeli z neba, je bila pošta naenkrat polna policije. Ali pa se je meni samo zdelo, kaj jaz vem, vse je bilo kot v hudih sanjah, kjer si bom, ko se bom zbudil, rekel, prekleta pošta, še doma in v spanju nimam mira!

Furgon je bil točen, šofer je postavil avto vzvratno pred vhod, sprevodnik, takrat so se s pošto vred vozili še sprevodniki, je zmetal iz furgona najprej pakete, pa svežnje, pa navadne vreče, potem pa mi je dal v roke dve S vreči. Meni.

Tako kot bi bilo danes, jih vidim. Tiste z rdečo zapornico, z oznako S, kot se po poštarstvo reče vreči, kjer je sklep. Na tisto

vrečo je bilo treba zmeraj posebej paziti, tam noter je ta važna pošta. Takoj sem vedel, da je v eni denar za penzije, ki je prihajal za vsakega prvega. V drugi pa ostala priporočena pošta pa vrednostna pisma.

Včasih sem se smejal, kake so zganjali okoli te S vreče.

Da mora biti dvakrat pregledana zapornica, pa če je žig prav obrnjen, pa če so vsi podpisi na spremnici. Ja, včasih sem se jim smejal, češ kaj se pa lahko zgodi, saj se vse dela komisijsko. Po tistem prvem pa nikoli več. Kot čuk sem na preži, ko pripeljejo pošto. Vse dvakrat, kaj, trikrat pregledam, da je ja vse v redu!

Naj me furgon povozi, če ni bilo tudi takrat vse v redu. Zapornica je bila na svojem mestu, vse kot so nas učili, ko sem vrgel vrečo na tole delilno mizo.

Bojda je ne bi smel, so bili potem vsi pametni, pa res ne vem, kakšna bi bila razlika, če bi jo pustil na tleh. Ali pa, kakor so rekli, takoj nesel za šalter. Nobene ne bi bilo, a na nekaj so se morali obeseti, ko niso ničesar našli. Res se mi je zdela ena vreča malo lahka, to se spomnim, a kdo bi zjutraj na vse mislil. Ko pride pošta, mater, včasih se kar usuje iz tistih žaklov ...

Ja, še sam ne vem, kdaj je Milena prišla po vrečo in jo odnesla s seboj za šalter. Kdo bi gledal na vsakega in za vsakega, kaj počne. Vsak za sebe ve, kaj ima za delat, kdo bi še gledal po drugih, da mu še kdo kaj svojega dela zraven primakne, ja, tega je še treba.

Ja, nisem gledal okol sebe, v svoj kup pošte sem zijal in hitel, pa me pokliče upravnik. Milena je kar sem pritekla in mi rekla, da naj grem takoj zraven.

Po kaj, sem jo vprašal ves nejevoljen. Kot da nimam zadosti dela, naj še tam gledam, kako se vreča odpira. Saj sta bila že dva! Ti hudič, da sta še mene zraven zvelkla v tisti drek.

Kaj bi pravil. Denarja ni bilo. Ne v žaklu ne zunaj njega, ne na pošti, še pod kapo sem pogledal. Prisežem, kot da bi se mogel cel kup denarja tam skrit.

Ja, vreča je bila prazna, neka pisma so bila noter, priporočena, pa nič drugega.

Mislil sem, da so pač denar pozabili dati

zraven v centru, v špediciji, tam, kjer zapi-
rajo pa pakirajo, da nas nekdo zafrkava ...
Da je pač tisti žakl gnarja pomotoma ostal v
centru in bodo vsak hip poklicali in bo vse
v redu. Saj, kaj pa je par milijončkov, ki leži
pod kako mizo. Tu pa tam kdo brčne vanje,
v milijončke ...

Upravnik, tak mali siten možakar, zdaj
je že pokojni, Bog mu ne vzami trenkvelta,
je takoj poklical, pa ni nič zvedel. Rekli so
mu, da mora biti denar v vreči. Da se je pri
njih vse delalo, kot je treba, komisijsko. Da
oni nimajo nič več s tem. Ha. Takrat je šele
nastala norišnica.

Policija, pa kriminalisti, pa zaslišanja ...
ja, tisti dan nisem šel domov. Nič ni bilo s
tistim pirom pa saj niti študiral nisem več
na njega. Najprej sem bil na zaslišanju tu,
potem pa so nas pripravili. Čisto zares, v arest.
Pravijo, da ima vsak človek svoj kamen v
arestu. No jaz sem si ga že ogledal pa mi ni
bil nič všeč!

Ja, vsi smo bili osumljeni, da smo vzeli
denar. Ne samo osumljeni, kar direktno so
rekli meni pa Mileni pa upravniku. Vi trije
ste bili, povejte, kje je denar! Meni, ki še
radirke nisem ukradel v šoli!

Kar poskočil sem. Meni da bodo očitali,
da sem tat! Milena se je samo jokala, uprav-
nik pa je klical odvetnika. Da ne bo odgo-
varjal brez njegove prisotnosti, je rekel in ni
niti pisnil več.

*Gre spet za potovnik in odpre spodnji pre-
dal. Vzame ven steklenico in spet srkne pa še
enkrat.*

Mater, ni se končalo s tistim dnem. Še
doma so delali preiskavo in pri sosedih spra-
ševali, kako se obnašam, s kom se družim ...
Sramota. Še čevljev si nisem upal kupiti
tisto leto in moje sanje o avtu so šle v malo-
ro. Kje sem si pa upal se pokazati z avtom.
Takoj bi mi še gate potegnili z riti, češ da
sem si jih kupil z ukradenim denarjem.

Ja, ko ima hudič mlade, jih je ko pošte ob
četrtkih. Jaz sem se že malo k sebi spravil,
saj sem imel čisto vest, pa so Mileni čisto
popustili živci. To, da bi še kdaj zjutraj prej
prišla pa da bi midva, tako lepo v miru, no,
kot sva prej ... na to niti pomisliti ni bilo. A
najhuje je bilo, da je začela praviti, da se ji
zdi, da je bila zapornica poškodovana.

Upravnik pa se je tako ali tako že od

začetka hotel izmazat, češ da ni bil ves čas zraven pri vreči. Seveda ne, kdaj pa je še kak upravnik kakšno vrečo ali pa paket s furgona vrgel!? Bi se mu ja kravata zmečkala.

In so spet mene zgrabili, ker je vreča ležala na mizi za deljenje in sem bil nekaj časa sam z njo.

Hja, jaz pa sem Mileno, ker jo je ona sama odnesla za šalter!

Ja kaj, nekako sem se moral braniti!

Vsi smo bili prestrašeni, kaj prestrašeni, že čisto zmešani od strahu. Na koncu že nihče več ni vedel, kaj je bilo res in kaj se je samo zdelo res. A kakorkoli ... Denarja ni bilo, cela klinčeva penzija je nekam zgini-la in penzionisti so zastonj čakali na svoje fičnike.

Ja, poštar tisti dan ni zvonil. Niti enkrat niti dvakrat. Ni ga bilo, pa penzije tudi ne!

Denarja niso nikoli našli. Nikoli! Po moje so tisti na vrhu nekaj zamučkali. Samo tisti na dilah so dovolj prebrisan, da sunejo tak kup denarja. Drugače ni moglo biti, zato da take denarje ukradeš, moraš biti šolan lopov, ne pa navaden poštar z osnovno šolo. Jaz še tiste nimam čisto narejene ... Kaj pa bi sploh počel s takim gnarjem? Nov bicikel da bi si kupi? Eh, saj zdaj nam ga pošta da.

Saj bi jim rekel takrat, kaj si jaz mislim, a me je bilo strah. Poštar pa detektiv, ne, to ne gre skupaj.

Ja, čudni časi so bili.

Tudi midva z Mileno se nisva več niti pogovarjala. Ne o nama, ne o denarju, sploh o ničemer. Kot da bi tudi midva drug drugega sumila. Milena je pogosto jokala. Taka je bila. Vse si je jemala k srcu. Začela je zamujati, jemati bolniško, bila je vse bolj tiha.

No, tudi te mize nisva več nikoli skupaj gladila. Nikoli, nikoli več.

Govori tiše, nato sede za potovnik, steklenico odloži v predal in ga zaklene. Z rokami si podpre glavo in govori.

Petek je bil, kakšno leto po tistem. Malo se je že vse skupaj umirilo, zavarovalnica je bajje plačala in potem se ni nihče več sekiral. Vsaj tako na glas ne. Za hrbtom pa so še vedno govorili.

Prišel sem kot po navadi. Temno je še bilo. Nikogar še ni, sem pomislil. Potem sem videl, da je nekdo že vstopil. Mater, sem najprej pomislil, a ja spet kakšno sra-

nje. Prižgal sem luč in Jezus ... tule na mizo je bila naslonjena, kot bi spala. No, sem se hotel najprej malo pošaliti, ti si pa res na pošti kot v domači spalnici ... pa sem hitro videl, da je nekaj narobe. Mater sem se prestrašil, nisem vedel, kaj na naredim ... upal sem, da spi ...

Ne, ni spala, nezavestna je bila, nekega hudiča se je najedla. In to tule na pošti! Kot bi jih hotela kaznovati, tiste, ki so jo obirali. Njih pa mene z njimi vred, ker nisem bil na njeni strani!

No, ko sem videl, da ni mrtva, sem poklical rešilca. Še sam sebi sem se potem čudil, da nisem še jaz požrl kakega vraga, tako sem bil zmešan. Saj najbrž bi, pa je Milena že prej vse sesula vase. Dotaknit pa se je nisem upal.

Zdravnik je prišel pa spet policija. Saj so bili že, kot bi prišli domov, tako pogosto so v tem letu hodili po tej pošti.

Ko so jo peljali ven v rešilca, je nisem niti pogledal. Tule sem stal pa pošto delil, kot da je najvažnejša stvar na tem svetu, da gre pošta pravi čas ven. Stal sem ob delilni mizi in delil pisma na osem kupov, sedem rajonov za sedem pismonošev pa za predale, da bo ja vse pravi čas pripravljeno. Da bo vse teklo kot vsak dan, ko se pošta odpre in da bodo vsi pismonoši šli pravi cajt na teren.

Ja, delil sem pošto in mislil nanjo, na naju, na tej mizi, v tej sobi, na njen smeh ali jok, na njene gole noge, na njene razgaljene joškice, ali pa lase, spete v čop. Mislil sem na sijaj njenih oči, na njeno toploto, na poraščene noge, na trenutke, ko mi je dala glavo na ramena, na vse tisto, kar je bila, kar sva bila ... ah, kot da ni nikoli zares bilo.

Ja, nikoli prej in nikoli več po starem. Samo jaz sem se postaral, da sem ko stara poštna vreča. Ostal sem na tej pošti, čas je kar sam od sebe naredil tisto, kar jaz nisem.

No, pa bo menda le minila ta ura, kako se vsaka minuta vleče, če čakaš. Ko pa se kaj mudi, takrat pa ure kar bežijo. Hja, najbrž bo kmalu upravnica prišla pa šalterska tudi, potem pa bodo tudi te neumne misli in spomini šli iz glave.

Saj je pa že prav smešno, da še po vseh teh letih gladim tole mizo in mislim na Mileno in sebe na njej. To je edino, kar mi je ostalo. Lep spomin.

Ja, mladost je šla, pa brezskrbnost tudi. Čez kakšno leto ali dve sem se poročil. Ja, poročil sem se, a doma ni enako, kot je bilo tule. Predvsem je manj zanimivo, bi rekel, pa še kaj drugega bi imel za povedat čez svoj zakon, pa ne maram jamrat. Kaj bom jamral, saj sem sam tako hotel! Zaradi občutka dolžnosti, lepih spominov, ljubezni, strahu, kaj jaz vem zaradi česa delamo ljudje neumnosti pa se ženimo, ko tako vsi vemo, da večna ljubezen traja dve ali tri leta, potem pa se gre samo za to, kdo bo imel več besede.

No, da se ne bi kdo preveč matral pa razmišljal, kdo jo ima pri nas ... ne si preveč možganov kravžljat. Nikol nisem znal komandirat, zato sem še pa zmeraj samo poštar.

Pač nisem tak, sem pač raje tiho, kot da bi se kregal. Saj sem hotel od začetka biti malo glasen, pa je moška beseda proti ženski, kot bi proti vetru scal.

Pa sem videl, da sem bil na koncu jaz poscan, in sem nehal.

Milena se je čez kak mesec ali dva vrnila na pošto in postala čisto drug človek. Zajebana, da se Bog usmili vseh nas, zadirčna in nedostopna. Le kje je ostala tista naivna Milena, s katero sem se hotel malo pohecati pa preganjati jutranji dolgčas. Prilezla je najprej do kontrole, potem pa do upravniškega mesta. Ni pustila, da bi kdo omenjal tisti dogodek, nikomur ni pustila, da bi se mu smilila.

Ja, prej mi je bila bolj všeč.

No, slišim, da nekdo prihaja, najbrž bo šefica. Kaj bo le imela spet za povedat, da sem narobe naredil! Ja, včasih še stopit ne znam več prav, tako se je to zasukalo. Ja, šefica je, vidim, da se je pripeljala, najmanj kar mi bo rekla, bo to, da sem osel neumni, ker sem prišel eno uro prezgodaj v službo. Pa da bi jo lahko počakal, pa kave ji tudi nisem skuhal!

Ja, moja Milena. Takšna je sedaj. No, saj tudi moja Milena ni več. Ne doma, kjer spiva ločeno, ne tule na tej mizi. No, tule še najmanj.

V službi jo moram klicati gospa upravnica.

Slovarček žargona:

Pošta - podjetje, enota, ki opravlja prenos pisnih sporočil, denarja ... tudi zgradba;

Pošta - skupek imen za pisna sporočila;

Potovnik - miza z nastavkom, v katerega se vlaga pošta;

Delilna miza - miza, na kateri se deli pošta za raznašanje in za odpravo;

Poštar - oseba, ki raznaša pošto;

Poštna vreča - S sklep - posebna vreča brez šivov, z usnjenim in kovinskim zapiranjem, ki se odklene s posebnim ključem; v njej se transportira pomembnejša pošta iz centra na pošto in obratno;

Zapornica - poseben pripomoček, ki služi kot varovalo poštnih vreč; če je poškodovana, je to znak, da je nekdo želel vrečo na silo odpreti;

Špedicija - prostor, kjer se vrši prihod in odhod pošte in delitev za dostavo ali transport;

Furgon - poštni avto, s katerim vozijo pošto iz poštne centra in med poštami;

Rajon - kraj, ki ga ima posamezen poštar za raznašanje pošte;

Poštna pošiljka - pisna sporočila, pošta;

Dostava pošilk - raznašanje pisnih sporočil/pošte od hiše do hiše;

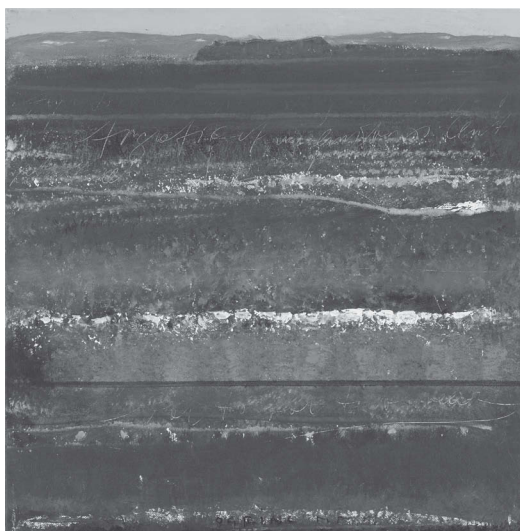
Statistika - posebni obrazec, v katerega se vsak dan vpisuje število opravljenih posameznih del;

Poštna torba - posebna usnjena torba, ki jo poštar nosi s seboj na rajonu in v kateri je pošta;

Upravnik - vodja Pošte;

Šalter - okence na pošti, kjer se opravljajo poštna storitve;

Obračun - postopek, ki ga naredi poštar ob koncu delovnega časa, odda na šalter nedostavljeno pošto, denar in dokumentacijo v zvezi z dostavo.

Zoran Ogrinc, Kras, 2011,
akril na platno, 50 x 50 cm

Društvo slovenskih pisateljev, prevajalcev in publicistov v Avstriji

LEPOSLOVJE

Verena Gotthardt

MOJE, TVOJE ŽIVLJENJE

Moje, tvoje življenje

*Narisala sem ti sliko.
Sliko mojega življenja.
Ni nič posebnega.
Ni velika,
a tudi ne majhna.
Ne debela
ne tanka.
Podarim ti jo.
A slika še vedno ni tvoja.
Nikoli na bo.
Ni tvoje življenje.
Niso tvoje pike in črte.
Napisala ti bom mojo zgodbo.
Mogoče čisto na kratko, samo pet besed.
Mogoče pa na dolgo.
A vseeno ne bi zmožel brati.
Ne bi poznal črk.
Razlagam ti moje misli.
Čisto počasi, da lahko slediš.
A vseeno nikoli ne boš slišal.
Zahtevam, da napišeš sam svojo zgodbo,
da narišeš sam svoje črte.*

Tista

*Če bi postala tista,
za katero sem mislila,
da sem že dolgo,
bi bila tista,
ki nima težav.
Tista,
ki vse zna,
ne da bi pomislila,
kako.
Bila bi tista,
pri kateri stanuje sreča.
Ne bi poznala žalosti.
Bila bi tista,
ki ne potrebuje drugih.
Imela bi toliko sreče,
da ne bi imela časa za druge.
Bila bi človek,
brez življenja.*

Moj jaz!

*Kje sem bila,
ko sem se najbolj potrebovala?
Našla sem se na koncu ceste.
Na tleh je ležal razbit moj jaz.
Bila sem daleč stran od asfalta.
Odvrgla sem bergle.
Odšla sem.
Moj stari jaz je zbledel.
Ne spoznam ga več.
Ni podoben meni.*

Karmen Hribar

DROBIR ČUTENJA

Čar

*Na drugem bregu anemije,
v polnosti pravega čutenja,
se zamaje in prekopicne
nehoteni spodrseljaj v temi,
ki v skrivnostnosti prebije
zidove mrkega razpoloženja.*

Mišnica.

*Potrjeni so vsi objemi,
ki nalašč krivijo kosti,
se zlijejo v tebi in meni
in vračajo radost otroških dni.*

*Bi raje zaspal na beli rjuhi,
a kaj, ko polzijo trenutki
in večnost se guba z njimi,
da vse bolj goreča,
vse bolj oprijemljiva se zdi
tvoja neminljiva bližina.*

Si

*V zrcalu dveh,
ob boku okvirja in slike na steni,
ki prežema modre odtenke,
prelivajoče v večeru utapljanja na dah.*

*V očesu,
v objemu soparne noči,
ki prepoti vse razgaljene ideje,
kipeče v jutru brez dni.*

Zvodenel dan

*Takrat sem drobila solze,
ki so se pogumno utrile
po čokoladnem žlebu
iz pravljice, iz sanj ...*

*Počasi sem usihala
v kadi brez pijavk.*

Vrnitev

*Prepoznavanje v temi,
v bolj svetlem kotu,
na manj ostrem robu
in z nežnim drsenjem pisala.*

Izdihl pršijo prostranstva.

*Ostajam med njimi
in se pretvarjam,
da nisem odšla.*

Starec in jaz

LEPOSLOVJE

Sedela sva si nasproti v zatohli vročini vagona in vsak zase strmela skozi umazano okno v vlažno sivino poznojesenskega popoldneva. Ob prvih sunkih premikanja je nasproti mene olajšano vzdihnilo in me tako v ženski radovednosti prisililo, da sem svoj pogled iznad revije preusmerila tja.

Mimogrede sem ga opazila že prej. Sedaj pa sem ga prvič pozorneje pogledala.

Sedel je tam, stisnjen v kot, skoraj ves v sivi, ki jo je, tako kot njegove redke lase, že močno načel čas. Desnica mu je počivala na ročaju palice, položene med kolena, z levico pa je objemal veliko črno torbo, ki je v svoji prenapoljenosti grozila, da se bo zdaj zdaj razpočila.

Moja ženska radovednost se je nekaj trenutkov sprehajala po njem, nazadnje pa se je ustavila na njegovem prozornem obrazu, ki se je enakomerno, kot brez svoje volje, v ritmu nihala premikal sem in tja.

In v trenutku me je zgrabila panika. Objel strah.

»Moj Bog, kaj če je umrl ... ali ... ali pa ravno umira ... jaz pa tukaj ... sama z njim in ...«

Sunkovito se poženem iz sedenja, in se skoraj prevrnem čez palico. Takrat pa se njegove veke začudeno dvignejo in nekajkrat zatrepeta proti meni. Z nekoliko zadrege, toda s precejšnjim olajšanjem se hitro položim v prejšnji položaj.

Potem je zopet vse tako kot prej.

Jaz z igranim zanimanjem listam po reviji, on z zaprtimi vekami niha sem in tja.

Polagoma se je vagon pričel ustavljati. Že se je čisto ustavil.

Zaslišalo se je glasno odpiranje, hitri koraki, zapiranje, zvok piščali in že je bilo tu ponovno premikanje.

Najino enakomerno tišino pa je prekinilo še nekaj.

Po sredini vagona je privihral znankin glas, se z »dober dan« za trenutek ustavil pri meni in že ga ni bilo več. Takrat pa so njegove veke živahno zatripale, telo se je nekoliko vzravvalo, roke so mu pričele nestržno iskati po žepih. In že sem tik pred seboj zagledala na odprti, tresoči dlani prgišče bonbonov, ki jih je spremljal tih, topel glas: »Na ... štu vzamte cukreje, sa zvu dori, z limono!« Vzajem enega.

Na moj »hvala« zamahne z roko »ni zakaj« in se nekoliko udobneje namesti. Desnica mu zopet počiva na držaju palice, levica ponovno obje-

ma veliko črno torbo, le njegov obraz je izgubil nekoliko svoje prozornosti, celo oživel je malce, topel glas pa, kot bi se spravljal k molitvi, še tiše nadaljuje: »Duømə sa pelom, pumogat mi tak ne morejə venč. Če bi mi vəhkə pumogali, bi še vzdržav ... tak pa ... Te stori smə pusode na poti. Tam ... pa tuj dvama. Saj ... saj ni hudə bit star, štu kor ... hudə je bit star pa buaun. Dvama ta saj zastopijə, pa pu dumoče skurnə djəvaja z anim. Zatu očem dvama umrit... pa bo, kəkər bo. Saj tək ne bom venč dovğə. Svobše bit ne more. Dvama včosih saj kiəri z jazə buti v pustelə, a si še zmirəm štu ... Tam ... tam pa še štega kor ... kut da ta ni.«

Ob zadnjih besedah mu je glas prešel v pokašljevanje, hropenje in smrkanje, tako da sem le s težavo razumela njihovo vsebino.

Z bliskovito naglico sem povezala vse njegove besede v celoto. In takrat sem doumela.

Vedela sem, da mu moram nekaj reči, tudi hotela sem ... toda kaj!?

Iskala sem po svojih mislih, lovila pravih besed, goreče prosila samo sebe – »daj, pohiti za božjo voljo, saj je tvoj odhod vedno bliže« ... pa nič.

Bilo mi je, kot da je nekdo z največjo grobstvo vse besede iz mene izžgal.

In že se je ustavljal vagon.

Vstala sem, vsa boleča od izziganja besed, si pričela z nerodnimi kretnjami zapenjati plašč, ko je njegov glas nekoliko mirneje nadaljeval: »Na vi ste žiə dvama, tuj jaz bom furt. Pot je kor zan puv kroči, če sa štək bravha, a ni tək?«

Z bledim nasmehom sem mu pritrdila in hitro izstopila.

Počakala sem, da je vagon odpeljal dalje, globoko zajela vase in se odpravila proti domu.

In glej. Kar naenkrat so bile tu misli. Tu so bile besede. Ne samo nekaj, kot dežnih kapljic jih je bilo.

V glavi mi je pričelo šumeti, nato kljuvati, tam – čisto nekje zadaj. To kljuvanje je postajalo vedno glasnejše in glasnejše, spremljala ga je tako neznosna bolečina, da mi je jemala vid in povzročala slabost.

Po meni je divjalo kot v najhujšem viharju – »dom!!! domov!!! doma!!! ... bom morda tudi jaz ... bo morda tudi z menoj ... ne, to se ne bo zgodilo ... ne ... ne sme se zgoditi ... ali pa?«

In takrat, v tistem najhujšem viharju v meni, je »dom« zame dobil popolnoma drugo vsebino, popolnoma drugačno obliko.

Anisja

(Odlomki iz knjige *Anisja – Prisilna delavka na Koroškem*)

Zbiranje prisilnih delavcev

Nemci so kmalu po prihodu v Ukrajino začeli zbirati mlade ljudi, da bi jih poslali v Nemčijo na delo. Prišel je ukaz, da mora dati vsaka hiša za delo sposobnega mladega človeka. Med mladino se je širil preplah. Fantov že ni bilo več, preostala so povečini dekleta. Za prisilno delo v tujini so namenili določene letnike zdravih, krepkih in za delo sposobnih mladih ljudi. Najmlajši so lahko bili stari okrog štirinajst let. Večina sovjetskih civilnih delavcev, kakor so jih nacistični Nemci imenovali, so bile ženske s povprečno starostjo dvajsetih let.

Zle slutnje so odvrčale mladino od tega, da bi se prostovoljno zglasila v določenem času na določenem kraju. Nemcem se je očitno mudilo. Bali so se, da bi se mladina prva začela upirati osvojevalcem. Pobratil jo je treba in odvesti čim prej, da ne bi imela prilike rovariti proti tuji oblasti. Rečeno je bilo le, da naj vzamejo s seboj nekaj obleke in malice za štirinajst dni. Sprva se je govorilo, da gredo na fronto kopat zaklonišča za vojaščino. Mogoče so bili res nekateri odbrani za tako delo. Na vse mogoče načine so mnogi skušali uteči neusmiljeni usodi. Soseba Marusja si je naribala oči s čebulo, da bi bila videti bolna. Res je imela rdeče in solzne oči. Morali so imeti vtis, da je bila nesposobna za izselitev in za delo. Nič ni pomagalo, kajti njeno nakano so spregledali. Okrepil se je sum, da skuša varati. Prišli so ponjo in jo odvedli; ni je bilo več.

Drugi so se v strahu in obupu poskrili. Za skrivališča so včasih izbrali prostrana žitna polja. Kdor ni stal na cesti ob zaukaznem času, kdor se je skrivil v rž ali kamorkoli, tega so pripeljali v naslednjih dneh izdelane in pretepenega. Na seznamih je bilo vse zapisano. Nemci ne bi bili Nemci, če ne bi strogo kontrolirali. Hitro so ugotovili, če je kdo manjkal. Prišel se je neusmiljeni lov na

skrivače. Lovili so jih po poljih in gozdovih kakor zajce. Ko so jih dobili, so jih neusmiljeno pretepli. Nazadnje Nemci niso gledali ne na starost ne na spol ali telesno konstitucijo in so kratkomalo pobrali vse, kar so jih mogli najti.

Ločitev od domačih

Anisjina starejša sestra Zofja bila poročena. Pričakovala je otroka in je bila prisiljena vzeti fanta, ki ga pravzaprav ni marala. Zaradi nosečnosti Nemci nje niso vzeli, čeprav bi bila celo rada šla v tujino, da se reši nesrečnega zakona. Imela je fanta v mestu Sarni. Njen mož je bil surov in je grozil, da se bo maščeval.

Oče se je zavzel za to, da mora sin ostati doma, kajti kdo bi sicer obdeloval zemljo in skrbel za potrebni živež. Brata Majsjeja so pustili, bil je edini sin. Sestra Matrona je bila docela preplašena. Utrpela je že veliko hudega in doživela, kako Nemci delajo z ljudmi, videla je goreče hiše v okolici in požgane vasi. Odločila se je, da zbeži v mesto Sarni, kjer je živel mamina teta. Bila je burja, prihrumel je vlak. Iz neznanih razlogov, ne ve se prav ali je bila nesreča, obup ali zločin, je prišla na železniški progji ob življenje.

Postalo je neizogibno, da bo žrtev Anisja, čeprav je bila še tako mlada. Drugi dan naj bi prišli kamioni, da jih odpeljejo do zbirališča. Govorilo se je, da Nemci izredno surovo ravnajo s podložniki, ki jih imajo za manjvredne. Ob zbiranju in odvažanju ljudi je bilo kričanja, pretepanja, brcanja in nasilja še in še. Pripeljali so se s težkimi vozili, pobirali in nabasali človeško gmoto. Nekateri, ki niso bili dovolj urni ali so bili neokretni zaradi poprejšnjega trpinčenja, so kar zmetali na tovrstno površino vozila. Kdaj pa kdaj je prišlo celo do uboja.

Oče Andrej se je odločil, da prihrani hčerki Anisji vsaj tale grozljivi transport poln solza, udarcev in krvi. Ni mu ušlo, kaj se dogaja, ali je bil celo že obveščen o suro-

vostih in zločinskih dejanjih, ki jih počenja-
 jo Nemci. Anisja je poslušala očetov nasvet
 in se ni postavila ob cesto. Še preden so se
 drugi začeli zbirati, je oče napregel konja,
 da jo zapelje v Sarni. Mogoče se je z obla-
 stniki celo dogovoril. Ob zori, preden se je
 začela prebujati vas, sta se odpeljala. Andrej
 Denisjaka je obvaroval Anisjo mogoče pred
 udarci in nevšečnostjo transporta človeških
 trupel na prenapolnjenem kamionu. Svojim,
 ki so ostali doma, je prihranil še bolj žalostno
 slovo ob pogledu na nečloveško dogajanje. Ob
 ločitvi od družine so jokali, se objemali in se
 spraševali, kaj bo. Drugega olajšanja kot tiste-
 ga, za katerega se je odločil oče, ni bilo. Prišli
 so Nemci, pobirali najprej živali, gosi, ovce,
 krave, konje, nazadnje so vzeli še mlade ljudi,
 sinove in hčerke. Z njimi niso ravnali nič dru-
 gače kakor z živino. Ko je Anisja prispela v
 zbirno taborišče, ni nihče več vprašal, kdo in
 kaj da je. Bil si samo še delček mase, ki je bila
 določena, da s svojo delovno silo služi državi,
 katere voditelji so zatrjevali, da stoji njihov
 gosposki narod visoko nad drugimi narodi.

Taboriščne travme

Zbirno taborišče v mestu Sarni je bila
 zelo velika športna dvorana blizu kolodvora.
 Tla so nastlali s slamo. Dobrih osem dni je
 prebila množica v tem ogromnem prostoru.
 Anisja je samo jokala. Od joka motne oči že
 niso več bile sposobne pregledati, koliko jih
 je v prostoru, kaj še da bi jih prepoznala. Dan
 za dnem in uro za uro so prihajali novi pre-
 gnanci. Na vsak korak si videl in slišal jok,
 zdihovanje in obup. Kdor se je le malo upiral,
 je skupil neusmiljene udarce ali je nenadoma
 izginil. Potegnili so ga iz množice in ni ga
 bilo več nazaj.

Dan navrh sta prišli mama Fedora in
 sestra Zofja, da se še enkrat poslovita od
 Anisje. Prinesli sta nekaj malega za pod zob
 in jo skušali tolažiti. Vendar tolažbe v takih
 okoliščinah ni bilo. Vsa v solzah je Anisja
 zadnjič objela mamo. Vedno hujša je bila slu-
 tnja, da se ločujejo za dolgo ali celo za zme-
 raj. Sestra Zofja bi kljub groznim okolišči-
 nam najraje šla z njimi v neznano, tudi zato,
 da sestra Anisja na transportu ne bi bila tako
 sama.

Po nekaj dneh je srečala Anisja v saren-
 skem zbirnem taborišču sorodnico Ljubko,
 ki je bila približno enake starosti. Prišla je
 pozneje, ker so jih šele čez par dni prišli iskat.
 Poleg tega se je bila skrila v visoki rži in je
 niso takoj našli. Za to skrivanje je drago pla-
 čala, saj je vsled udarcev, ran in oteklin skoraj
 ni bilo mogoče prepoznati. Ne v sreči, tem-
 več v obupu in nepopisni žalosti sta se objeli.
 Skupna usoda ju povezuje do današnjih dni.
 V celoti so na vaseh, kjer sta bili doma Anisja
 in Ljubka, pobrali že pri prvi akciji okrog
 dvesto mladih ljudi, ki so se deloma dobro ali
 vsaj bežno poznali.

Čez nekako en teden je prišel dan, ki je bil
 še bolj hrupen in krut, kakor so bili prejšnji.
 To je bilo konec maja leta 1942. Mladino, ki
 so jo zajeli po ukrajinskih vaseh bližnje oko-
 lice, so začeli spravljati na vlak v živinske
 vagone, ki so bili za silo postlani s slamo. V
 vagonu ni bilo nič, še vedra ne. Malo in veli-
 ko potrebo je bilo treba opraviti kar v nekem
 kotu. Vagoni so se napolnili. Od zunaj so jih
 zaprli. Redke ujetnice so se opogumile, da
 se premaknejo in pogledajo skozi špranje,
 kaj se zunaj dogaja. Nekateri so se povzpele
 do odprtih, ki so bile zamrežene z železni-
 mi paličkami. Če se je katera prijela za tisto
 železje, je skupila udarce po prstih s koli ali
 puškinimi kopiti. Toda, o strahota: Za žele-
 zniško postajo so videli viseti na drevesih in
 drogovih kakih dvajset človeških trupel. Po
 vrsti so bili to mladi ljudje. Grozljiva slika
 ob kolodvoru naj bi očitno bila jasno sporo-
 čilo za vsakogar, ki je mogoče pri sebi raz-
 mišljal o begu ali o kakršnem koli upiranju.
 Zvedelo se je tudi, da so nekateri, zlasti redki
 fantje, poskakali z vagonov in skušali zbeža-
 ti. Zajeli so jih in jih niso več vrnili na vlak.
 Posamezne so ustrelili na begu.

Transport v neznano

Po predirnem žvižgu in pošastnem puha-
 nju parne lokomotive se je vlak začel premi-
 kati. Železni vozovi so škripali in ropotali,
 mladi ljudje na njih so jokali in zdihovali
 zaradi srčne bolečine, a tudi zaradi presta-
 nih muk in bolečin. Mnogi med njimi so bili
 še napol otroci. Posamezni so iz utrujeno-
 sti zaspali v slami na podu ali naslonjeni k

steni. Domovina se je pričela odmikati. Spet in spet se je transport ustavil in nato zopet potegnul. Niso mogli dognati, kje se vozijo in kaj so razlogi za postanke. Dni in noči tega potovanja že niso več šteli.

Čez nekaj časa je prišlo do daljšega premora. Nekateri prisilni potniki so ugotovili, da se nahajajo v mestu Přemysl ali Peremišle, kot so ga imenovali po ukrajinsko. Oboroženi spremljevalci so poklicali iz vagonov v manjših skupinah dekleta. Ukazali so jim, da naj se slečejo in okopajo. Nato so dekletom postrigli lase. Vračala so se brez dolgih kit. Reklo se je, da je bilo treba porezati lase zaradi uši, ki so se vse bolj širile. Anisje niso izvzeli, čeprav ni imela uši. Druga drugo so sprva komajda spoznale. Za njimi je ostal velik kup lepih ženskih las.

Blizu postaje so mladi uzrli množico bednih, sestradanih, izmučenih in ranjenih vojakov. Bili so ruski ujetniki, ki so jih stražili nemški vojaki. V zbirališčih ob naslednjih postajah je bilo videti še več ujetnikov. Očitno so jih mučili, nekaj je bilo obešenih na robu taborišč. Strašno so gladovali. Predirljivo so prosili mlade ljudi na transportu, da bi jim dali kaj užitnega. Skrivoma so jim metal čez ograjo kruh in kar so pač mogli najti. Bog ne daj, da bi jih pri tem kdo zasačil!

V tem kraju je stal transport kakih osem dni. Pripeljali so nove skupine nesrečnežev, s katerimi so si delili usodo. Privešali so dodatne vagone, kamor so jih nabasali. Vlak je bil vedno daljši. Pozneje, ko so se zopet vozili, so na ovinkih ugotovili, da ni mogoče videti konca železne kače. V celoti je trajal transport več tednov. Anisja ne zna prav povedati, kako dolgo je trajalo. Menda so jih najprej peljali nekam v Nemčijo. Tam so na določenih postajah zbasali že precejšnje število prisilnih delavk in delavcev. Odklopili so nekaj vagonov. Preostali vlak je nadaljeval pot proti jugu. Daljši je bil spet postanek blizu Spittala ob Dravi. Tam je bilo ogromno prehodno taborišče z ujetniki, ki so jih bili pripeljali z drugimi transporti. Pregnance so spustili iz vagonov. Območje, kjer so se zadrževali, je bilo ograjeno z bodečo žico. Na beg sedaj ni mislil več nihče, saj ne bi vedel kako in kam. Čeprav je bilo taborišče zelo veliko, so imeli le malo prostora za svobodno gibanje. Straže so bile nekoliko manj surove.

Anisja je po dolgem in nepopisno napor nem transportu blizu Spittala spet uzrla dekleta, ki jih je poznala od doma ali so bila z njo v sorodstvu. Med njimi so bile Ljubka, Olga, Habka in nekatere druge. Fante, kar jih je še bilo, so odbrali in jih odvedli. Veliko se je ugibalo, kakšne namere imajo z njimi. Mlade može so poslali na prisilno delo v industrijska mesta na Štajerskem. Po bogve kakšnih pravilih so odbirali tudi mlade ženske in jih določali za delo v tovarnah, na gradbiščih, na velikih kmetijah. Ko je bilo končano sortiranje in razvrščanje, so manjši transporti nadaljevali pot. Eden se je usmeril proti Celovcu.

Trg delovne sile

Na nadaljnji poti se je vlak še nekajkrat ustavil. Iz njega so vsakič spustili manjšo skupinico deklet. Po prihodu na železniško postajo v Celovcu so morali izstopiti vsi. Seveda niti približno niso vedeli, kam so prišli. Bil je to zanje docela tuj in neznan kraj. Od spremljevalcev ali paznikov niso mogli zvedeti nič. Najbrž oni sami niso dosti vedeli. Težko je bilo komu kaj dopovedati v slovanskem jeziku, če je razumel samo nemški. Sporazumevanje se je omejevalo na kazanje, vpitje, suvanje, usmerjanje. Tudi iz prezira ali bojazni pred nadrejenimi so se spremljevalci izogibali vsakemu pomenku.

Pred kolodvorskim poslopjem so se morali prišleki razvrstiti. Mlajši in šibkejši so stali bolj zadaj. Nekoliko zrelejše, močnejše in brhke mlade ženske so kmalu pobrali bodoči gospodarji. Ostala je skupina izmučenih, slabotnih, objokanih in obupanih deklet, ki je ždela čepe ali sede ob zidu velike stavbe. Prihajali so možakarji, očitno kmetje, si jih v spremstvu paznikov ogledovali in nekaj barantali. Dogajanje je bilo docela nečloveško in povsem podobno živinskemu ali suženjskemu trgu. Krepka postava in zdrav videz sta bila merodajna za tržno vrednost človeškega bitja. Ob tem so se gospodje dobro zabavali, krohotali in s palicami dregali uboga človečeta. Mimoidoči so pasli radovednost, gledali so in se smejali.

Pošastno trgovanje je trajalo dolgo. Preden se je možki odločil, je deklet s krepko

roko prijel za ramena in skušal ugotoviti, če sploh lahko bo v korist. Zvenelo je skrajno poniževalno, to so dekleta dojela iz njihovih kretenj, dovtipov in smeha. Nihče se ni niti potrudil, da bi rekel kaj pomembnega ali tolažljivega. Ko se je kmet odločil, je pokazal na dekle, ki si ga je izbral. Nazadnje je ostala majhna skupinica. Dekleta je začelo skrbeti, kaj se bo zgodilo, ko jih nihče ni hotel vzeti.

Izbrana

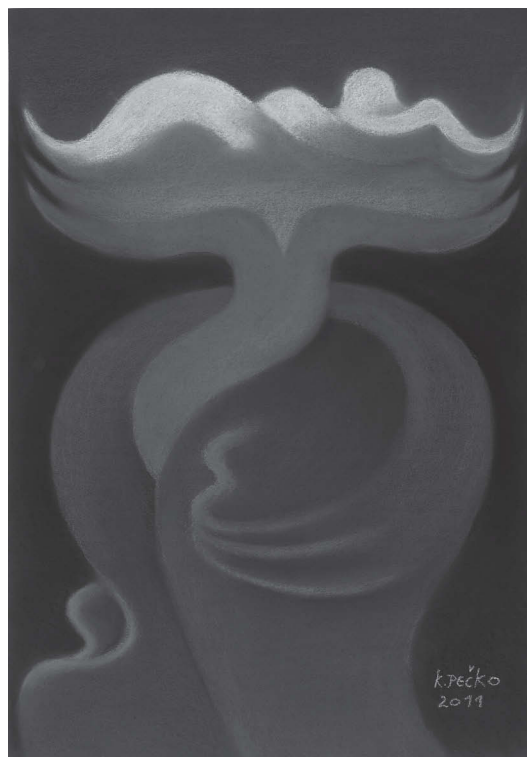
Ko se je zmračilo, je prišel možakar, ki ni bil videti surov ali neprijazen. Po krajšem obotavljanju je izbral Anisjo. S seboj je vzel še Marisko. Bila je že tema, ko ju je posadil na voz s konjsko vprego. Odpeljali so se iz mesta. Pozno zvečer so prišli na kmetijo, kateri je moralo pripadati večje posestvo. Čeprav obupani, sta bili dekleti vendarle nekako olajšani, da je konec strahšnega potovanja in da ju je kdo sploh hotel vzeti. Mariska – pri hiši so jo pozneje klicali Marička – je bila dodeljena istemu gospodarju. Čez nekaj časa je Anisja nekako dojela, da je pri Dornkašu v Šentjanžu pri Pokrčah. Njen gospodar je bil Miha Ilgovc.

Istemu posestniku sta bila dodeljena še dva fanta. Poljak Johan, ki je bil nekoliko starejši, je prišel teden pozneje. Mlajši je bil Italijan, Angelo po imenu. Oba sta bila vojna ujetnika. Pri sosеду sta delala dva francoska ujetnika. Na vasi se je zbrala lepa skupinica mladih ljudi, ki jih je družila enaka ali podobna usoda. Dva- ali trikrat na teden je pogledal mimo gestapovec in se pozanimal, ali je vse prav. Domači so govorili med seboj v glavnem nemško. Kmalu se je izkazalo, da znajo še en jezik, ki ga je Anisja vsaj v odlomkih mogla razumeti. Če je bilo treba kaj naročiti ali povedati Ukrajinkam ali Poljaku, sta spregovorila kmet in kmetica v domačem slovenskem narečju.

Mariska, ki je prišla z Anisjo vred, ni bila zelo ubogljiva. Kar tečno se je včasih upirala gospodarju in jezikalala nazaj. Venomer je nekaj robantila in preklinjala. Kmet Miha je seveda opazil negotovanje in je hotel vedeti od Anisje, kaj pravi. Anisja je v odgovoru kletvice in tožbe precej omilila. Nekoč je postal kmet prav jezen in je Marisko hudo

pretepel. Anisja takih grobosti pri njem dotlej ni videla. Kmet Ilgovc ni tožaril, tudi če je kdaj prišlo do zapleta. Stvar je ponavadi sam uredil. Ob takih dogodkih se je Anisja prav tresla od razburjenja in strahu. To se je zgodilo dvakrat.

Mariska ni odjenjala. Gospodar je ni več kaznoval, pač pa jo je v dogovoru z gestapovcem zamenjal z dekletom, ki je bilo na prisilnem delu v Vabnji vasi. Nek drugi kmet je prišel ponjo in jo vzel s seboj. Namesto nje je pripeljal Pavlo, ki je bila Slovenka po rodu, s Primorske doma. Za Anisjo je to bila sreča, kajti s Pavlo sta se odlično razumeli. Pavla je bila pogumna, včasih kar malo razposajena, s čimer se je neredko spravljala v nevarnost. S slovenščino in ukrajinščino ni bilo pravih težav pri sporazumevanju. Njuno prijateljstvo je še dolga leta, do Pavline smrti, ostalo živo.

Karel Pečko, Uršlja gora, 2012,
pastel, 50 x 70 cm

Gorska tura

Julija lani je imela moja žena kar štirinajst dni dopusta. Nekajkrat sem jo nagovaril, da bi šla kam v gore. Ni se ji ljubilo, ker je bilo pretoplo in ker je menila, da so gore v avgustu še lepše. Bo še pozneje kakšna priložnost. Tako sem že malo nestrpno čakal na boljšo priložnost. Končno so napovedali za celo Koroško lepo vreme, z izjemo Karnijskih Alp, kjer je mogoča manjša oblačnost. Po mojem ponovnem sanjarjenju o gorah je predlagala, naj poiščem, kakšno primerno turo. »Mora pa biti predvsem na sončnem pobočju,« je zahtevala. Pogledal sem malo v knjigo o Julijcih. Vedel sem, da naj tura ne bo pretežka in ne predolga. Sam zase pa sem si želel, da naj tudi ne bo prelahka in nezanimiva. Odločil sem se za Montaž, čudoviti vrh, ki je v Italiji, kakih dvajset kilometrov za Trbižem. Visok je nekaj čez 2700 metrov. Ob lepem vremenu nudi čudovit razgled.

Po daljši vožnji sva bila ob pol devetih na planini Pecol, v višini 1500 metrov, kjer je sijalo sonce. Vrhovi okrog pa so bili v oblakih. Žena je nažrto pogledala proti skalam. Tiho je vzela palici in odpravila sva se čez planinske travnike proti strmini. Vreme se ni nič spremenilo. Oblaki so se še naprej vlačili okrog skal.

»Doma sije sonce, tu pa je vse v megli,« se je oglasila žena.

»Če hočeš, pa se obrniva,« sem predlagal.

»Zdaj, ko sva se pripeljala tako daleč in hodila že eno uro in pol, pa res ne,« je menila. Mirno sem hodil naprej.

»Tvoj tempo mi ne odgovarja,« sem slišal od zadaj.

Počakal sem in pustil, da je hodila pred menoj.

Oblaki nad vrhom so se zgostili, megla pa je segala že skoraj do planine.

»Kaj mi hodiš čisto za petami? Kaj me gledaš od zadaj,« je zopet uježena spregovorila.

»Pojdi in hodi pred mano!« je ukazala. Šel sem pred njo.

»Ti nisi prav poslušal vremenske napovedi,« mi je očitala. »Saj so napovedali, da bodo v Karnijskih Alpah vrhovi v megli.«

»Drži, nisem prav poslušal,« sem priznal. Pripomnil sem samo, da je Montaž sicer blizu Karnijskih Alp, vendar v Julijcih.

»Zakaj pa je toliko kamenja na tej stezi? Ali si zgrešil pot?« je bilo znova slišati.

»Ne vem, mogoče, markacija je vsa zbledela.« Tedaj je skozi oblake pokukalo sonce. Prav pripekalo je. Vse je bilo videti bolj prijazno. Ko sva deset minut korakala naprej, pa se je spet privalila megla s planine. Prispela sva do strmih skal.

»Zakaj pa te žice niso napete?« je tišino prekinil ženin glas.

»Ne vem, Italijani pač ne skrbijo toliko za plezalne steze,« sem menil.

»Ti bi moral ja vedeti, kakšne so te poti!« sem znova požrl očitek.

Sledil je daljši molk. Preplezala sva šestdesetmetersko lestev čez strme skale in bila že skoraj pod vrhom, ko se je za kratko malo odprlo nebo in omogočilo čudovit pogled na ono stran gorske verige, dol v dolino Dogne. Potem pa je megla spet vse zagrnila. Potegnili je hladen veter.

Četrte ure pred ciljem sva se obrnila. Izmučena in brez besed sva se spustila proti planini. Vedno znova sva morala iskati pravo stezo in končno prispela do avta.

V avtu sem prevzel nase vso krivdo: da sva sploh šla v gore, za izbiro ture, za slabo vreme, za kamenje na stezi, za slabo markacijo, za veter, za pekoče žarke v tistih petih minutah, za meglo, za oblake ... Vmes sva se pripeljala skoraj že domov.

Doma je sijalo najlepše sonce. Žena si je postavila ležalnik in izmučena zaspala.

Čez kako uro sem skuhal kavo, ko je na obisk prišla svakinja. Pozanimala se je, kako je bilo v gorah.

»Naporno je bilo. Vrhovi so bili v oblakih. Jezila sem se,« je zavzdihnila žena. »Najhuje pa je bilo to, da nisem mogla odreagirati, saj mi ni v ničemer ugovarjal.«

Tiho sem se nasmehnil in se vesel oddahnil, da se je nevihta tako hitro razkadila in se je najina gorska tura le še dobro končala.

Osoje doline

REFLEKSIJA OB POEZIJI HERMANA VOGLA

ESEJISTIKA

*... Dolga in težka so pota proti rečnemu toku.
Kdor plove navzdol, ti ne bo pomagal
s svojo izkušnjo ...*

Herman Vogel, Noro

*Če je na tem svetu kaj čarobnega,
je to zajeto v vodi.*

Loren Eiseley

V začetku je reka krvi. Iz spokojnosti vesoljnega pozibavanja se ob krikih največje človeške bolečine rodi človek, gol in nežen prileze pred obličje sveta. Zaradi svoje nebogljenosti je rojen v pričakovanja drugih, zasut z njihovo dobroto in njihovimi norostmi, lahek plen za dokončanje njihovih lastnih želja. In naj so starševski nasveti še tako dobronamerni, vsak človek slej kot prej spozna (ali boljše: bi moral spoznati), da mora svet pobarvati sam, si iz temeljev starega zgraditi svoj svet, mladi svet.

Prastari metafori reke se ne more izogniti noben pesnik. Reke in njihov neskončni tok so naredile zemljo plodno, ob njih se je začela razvijati civilizacija ob njih so vzvalovala prva žitna polja in ob njih so se s propadom teh civilizacij razblinile človeške predstave o lastni vse-mogočnosti. Krogotok vode je podlaga zemeljskega življenja. V naravi poleg linearnega časa soobstaja tudi ciklični čas – krogotok življenja, bistvena komponenta zdravorazumskega človeka: zavedanje večne povezave smrti in življenja, žrtvovanja in darovanja, luči in teme.

V svoji neotipljivosti in nebogljenosti je tudi pesem nekako večna. Bolj kot linearnost jo zaznamuje ciklika – kroženje, zavezanost življenju, ponovitve večnih tem, ki jih je v vedno večji navlaki in kompleksnosti novodobnih globalizacijskih tokov treba ponavljati, da se vsej tej kaotični slepi veri v nenehno rast ne bi razblinile, da ne bi ta *romantika* pod težo človeške pozabljenosti za vedno ostala pokopana pod dvatisočmetrsko gomilo antropocentričnih zmot.

Pesem razvoja, kot ga pojmuje moderni človek, ne pozna, je prisotnost, še preden je zapisana, in ostaja prisotnost, ko se redči v eter vesolja. Kot voda hlapi iz navidezne monotono-

sti morja (človeka), potuje (beseda) in se združuje v kupolastih oblakih (misli), ki jih žene veter (ritem), in pade dež, sneg, toča (pesem), da vedno znova orosi ustje zemlje (človeka).

Plutje proti rečnemu toku ni plutje nazaj, ampak pot k sebi, pot k lastnemu bistvu, pot po izkušnjah surovega življenja, primarnega bivanja, h goli biti nedolžnega otroka, iskrenega in neposrednega, takšnega, kakršna bi morala biti tudi pesem. In plutje proti rečnemu toku je tudi nostalgično plutje domov, v enostavno življenje, v mladost ob nedrje *gore*, najmočnejše koroške metafore, kjer se z drobnim curkom, tudi pod njegovo rodno domačijo, rojeva reka. Enostavnost, iz katere je pesnik odšel ali moral oditi ali hotel oditi, postane vir hrepenjenja, vodilo in nastavek za pesem. Čeprav se pesnik zaveda, da prava vrnitev ni mogoča, to v pesmi vseeno poskuša, preprosto in pristno koroško, brez bahave metaforike, s trdnim in otožnim ritmom prelivanja koroške krajine; prelivanja vseh odtenkov njenih barv v trpko-zdrav način bivanja prihodnjih in zdajšnjih rodov na tej zemlji, »na tej ravnini v breg naslonjeni«.

Njegov način ni, kakor bi rekel kakšen novodobni ekonadobudnež, beg nazaj k naravi. Beg nazaj k naravi je seveda absurd: kako se boš vrnil v nekaj, kar si pravzaprav sam? Saj si sam ekosistem in narava, v človeškem telesu kar mrgoli mikroorganizmov in brez teh drobnih pomočnikov človek ne bi bil sposoben prebaviti niti graha. Kako se je mogoče iztrgati iz naravnih zakonov? Narava, krivična ali pravična, je edini zakon izven dosega grabežljivih človeških rok.

*Po nekakšni občutljivi opni se sprehajamo,
na njenih tresljajih postavljamo železarne;
nerazločljiva znamenja zaznavamo
in se v oblazinjenih lupinah čutimo varne;
gledamo skozi po meri brušena stekla
in kakor hočemo, uravnavamo svet;
pri tem govorimo pradavna rekla,
le cvetu ne znamo več reči cvet.*

Herman Vogel, Železarna in svet

Pesnik se te superiornosti dobro zaveda. Ve, da je bistvo življenja (bivanja) iz prsti, vode, zraka in ognja, da je človek majhen tudi v primerjavi z *mahom*, predpražnikom umirjenosti, majhen ob *lipi*, toplemu simbolu slovenstva, majhen v primerjavi s *postovko*, ki visoko riše osmice, in te, če imaš glavo in oči na pravem mestu, resnično spravi v zadrego, te postavi na trdna tla, na tla, ki so ti bila vedno namenjena, kajti v prvi vrsti je Zemlja lastnik človeka in šele potem človek lastnik Zemlje.

Tega se slabo zavedamo. Rojeni smo v svet varljive človeške vsemogočnosti, človeške megalomanskosti, ki si zavoljo napredka in razvoja lasti popolnoma vse, ki z nepremišljenimi posegi razdira ravnovesje življenja in ki se ne zaveda, da je vsak zločin zoper naravo tudi zločin zoper človeštvo samo – nerazumljiv nagon samouničenja. Zaradi človeške zaslepljenosti, nesposobnosti dialektičnega razmišljanja ali samo arogance se posledic svojih ravnanj zavemo šele takrat, ko je navadno že prepozno.

Tudi domača dolina je nazoren prikaz te vedno ponavljajoče znote. V nekaj desetletjih smo svoje okolje skoraj popolnoma degradirali, zeleno spremenili v sivo in umazano rjavo. Veliko dlje časa bo trajalo, da se stvari popravijo, in vse do sedaj se sploh nismo vprašali, ali se je izplačalo. Ali smo se iz tega kaj naučili? Ali je komu žal? Se misli kdo opravičiti?

Naj ne ostane zgolj pri retoričnih vprašanjih.

*Da bo vse v sinopsisu:
prišla si iz krajev,
kjer si smreke posojajo senco,
kjer bršljan zaman napelja žile,
da bi razdejal stoletno arhitekturo.
Koliko rudnih žil so prekopali,
koliko zemeljskih virov presekali:
niso našli zlatega zrna,
obstali so ob drobnemu semenu.
Zato sem tak, kakršen sem:
smreka, rudnik in mah.*

Herman Vogel, Geneza

Vogel se v pesmih ne samo sprašuje, ampak tudi odgovarja. S tem dobi pesem dodatno dimenzijo: pesnik ne beži pred odgovornostjo opredelitve. Ve, da umetniško izražanje ni zgolj samo sebi namen, temveč mora biti tudi kritika človeštva, sebe in (v poeziji) seveda kritika jezika. Pesnik sveta ne spremeni, vendar v svoji idealistični drži vztraja, hodeč *proti gorišču*, kjer se njegova pesem izteka v grenko-sladko ironijo in samoironijo, v cinizem, tudi sarkazem in vsemu navkljub premore vitalističen pogled na svet. Sekvence vztrajanja in obupavanja pa nakazujejo večni boj v človeku in zunaj njega.

*Prešibka stiska ti gnezdi v prsih.
V spočenjanju pristajaš na sporazum.
V besedi opletaš z lupinami.
Pri materi pomisliš na preteklost,
pri nožu na kruh.
Pri pesmi na papir.*

Herman Vogel, Opisi II

Pesnjenje je v temelju ljubezenski akt, a Voglov eros se razlikuje od erosa v »klasični«
ljubezenski liriki. V drobcih je ljubezen zaznana povsod, ponekod fatalno predana, drugje sumničava in komaj očitna, vendar prisotna kot najmočnejša človeška vez, nevsiljiva, lahko bi rekel Koroška: zaradi svoje občutljive nravi skrita, skrivnostna, v odločilnih trenutkih vseprisotna, direktna in brez celofana.

V pesmi Vabilo za raj pesnik v začetni kitici zapiše:

*Tešem si veliko znamenje pozabe,
z ostrimi žeblički pribijam platno
na križišče odločanja.
Osvobajam se prostora in časa;
nočem postati spomenik za prihodnost in
pasje potrebe,
saj je veliko hvaležnejših za takšen namen.
Predvsem me zanima konec, zrel in čist.*

Ob tako jasnem in ostrem stališču je vprašanje o postavitvi doprsnega spomenika njemu na čast v domačem kraju povsem zgrešeno in dokaz površnega branja pesnika, ki v nasprotju z večino pesnikov ni želel

biti hermetičen, temveč jasen in direkten. Pomenljivi verzi govorijo o pesnikovem odporu do grajenja spomenikov, kajti pesnik ne želi biti gledan, temveč bran. Pesnik je zgolj medij za besede, ki jih zloži v pesem in pesem je živa, če je brana. Verzi prav tako govorijo o resnosti pesnjenja in nasploh umetniškega ustvarjanja, ki je v prvi vrsti namenjeno bogatitvi sočloveka, in po drugi strani (če uberem temačnejše akorde pesnikovega bivanja) ropanju in izbrisu avtorjeve osebnosti za višji namen stvaritve umetniškega dela. To je sicer arhaičen pogled na umetnost in umetnika, ki sem mu zvest tudi sam: biti pesnik seveda ni poklic in niti ni poslanstvo, ampak način bivanja in doživljanja življenja, je upor proti sadističnemu uničevanju človeške biti, upor proti robotizaciji človeka, upor proti uničevanju čustvene inteligence in upor proti posiljevanju jezika, boj za sozvočje živega in mrtvega.

Kadar se sam sprehajam po travnikih, kjer se stepejo opoldanske sence in smreke ponosno s svojimi sulicami merijo vame in v nebo, kjer murni nepretrgano igrajo balado globoko v poletno noč in mi je lipov pojoči dežnik, njegova senca, v uteho pred žgočim soncem, takrat se zavedam brezmejnosti dežele (večnega navdiha) in majhnosti sebe (iskalca, utopista). Voglova poezija še vedno nagovarja z isto močjo kot takrat, ko je bila izpisana. Polna je vonjav in barv, spoznanj, ki dovtetnemu naježijo kožo. Odlično se zliva s krajem svojega rojstva, poje s prastarim koroškim melosom; tenkočutno, nežno in uglašeno. Ne poskuša zamegliti ali olepšati, temveč odstira. Poglobljena simbolika v še tako neznatnem srcu najde sled srca, poskuša pokazati, mestoma z otroško iskrenostjo, ki te spravi v zadrego in začudenje. Ravno čudenje je največ, kar umetnost lahko da (zaradi čudenja tudi nastane), zato se moramo Hermanu Voglu za njegov prispevek k pestrosti naše dežele in naših ljudi globoko in iz vsega srca, če ga premoremo, pokloniti.

Gašper Bivšek

Simpozij o Hermanu Voglu

V soboto, 26. novembra 2011, smo z društvom za razvijanje znanja *Klub Koratio* v veliki dvorani Narodnega doma v Mežici organizirali simpozij, posvečen slovenskemu pesniku, prevajalcu in uredniku ter domačinu Hermanu Voglu.

Simpozij smo si zamislili z namenom osvetlitve Voglovega celotnega opusa in predstavitve njega kot človeka, prijatelja, kolega. Lani je minilo sedemdeset let od njegovega rojstva. Odločili smo se za simpozij v njegovem rodnem kraju, ker smo, prav tako kot je bil Herman, prepričani, da glede na majhnost slovenskega ozemlja ni važno, kje deluješ, temveč kako in kaj. Naš namen je bila revitalizacija njegove poezije in aktualizacija humanističnih idej v njej, ponovitev njegovih vprašanj. Njegova poezija je sestavni del mozaika slovenske moderne poezije, ki ni zaničevala (in še vedno ne zaničuje) pesniške tradicije svojega naroda in ji prav ta pesniška tradicija ni pomenila tolikšnega bremena, da bi zaradi nje morala capljati na mestu in bi do danes že utonila v pozabo. Njena skrivnost je zemlja, pisana z malo in veliko začetnico. Pesem ostaja živa, zimzelena, ideje v njej kot od danes in za jutri. Pesnik ostaja navzoč med nami.

K sodelovanju smo privabili sedem predavateljev, ki so obiskovalcem pripravili večdimenzionalni vpogled v pesnikovo življenje in delo. Na začetku je prisotne nagovoril Dejan Ulcej, predsednik društva *Klub Koratio*, in pozdravil župan Občine Mežica Dušan Krebel.

Dejan Ulcej je v uvodnem nagovoru pronicljivo opisal skušnjave našega časa: *»Onesnaževanje uma, ki ga povzročajo proti nam usmerjeni tokovi množice informacij, nas navaja na misel, da je vse, kar želimo vedeti o našem pomenu in vlogi, že jasno zapisano in povedano in da na vsa naša eksistencialna vprašanja že obstajajo jasni odgovori.«* O sodobni (kakor tudi večni) vlogi pesnikov in pesnikovanja pa je dodal: *»Poezija je pri razkrivanju notranjega in iskanju novega kot ost kopja, s*

katere se prebijamo do cilja; kopjišče pa predstavlja naše razumevanje in naša spoznanja. Bolj kot pesmi izražajo prepričljiv zven, bolj ostra je konica in višje je spoznanje, do katerega pridemo. Tak zven prepričljivosti pa izražajo tudi pesmi in misli cenjenega, koroškega pesnika, domačina, Hermana Vogla.»

V prvem delu simpozija so se s prispevki predstavili Miran Kodrin, Vili Vuk in Marjan Pungartnik.

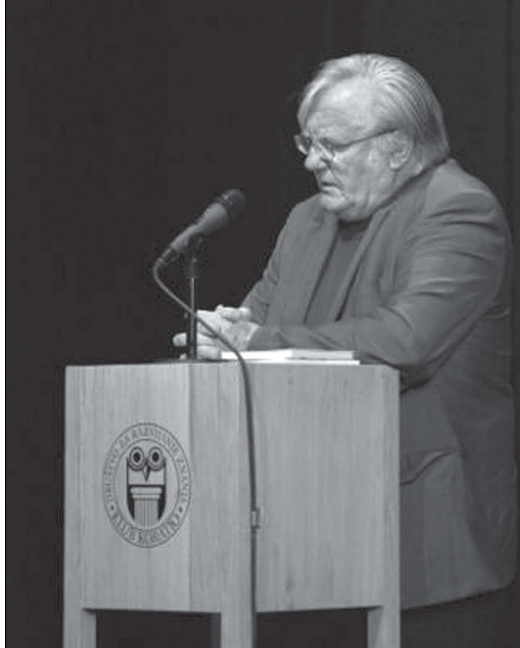
Miran Kodrin, slovenist in profesor na Gimnaziji Ravne na Koroškem, je, kot uvod v simpozij, pripravil splošen pregled življenja in dela Hermana Vogla. Uredil je zbirko izbranih pesmi z naslovom *V pajčevini spomina*, ki je izšla ob deseti obletnici pesnikove smrti leta 1999. Besedilo je bilo povzeto po spremni besedi iz te zbirke, ki nosi naslov *Pesniški don Kihot ali »bridki sejalec ostrih in bolečih besed na poti iskanja svojih hodulj«*. Njegov prispevek je prebral Gregor Podričnik.

Herman Vogel kot urednik in publicist je bil naslov prispevka, ki ga je pripravil Vili Vuk: etnolog, profesor slovenščine in publicist ter tesen Voglov prijatelj. Spoznala sta se že v prvem letu študijskega bivanja v Ljubljani. Njegov prispevek je bil zelo izčrpen. Kronološko se je lotil celotnega Voglovega uredniškega opusa od študentskih začetkov na *Tribuni* do njegovih let pri *Založbi Obzorja* v Mariboru, pri kateri je bil urednik šestnajst let. Poseben poudarek je bil na njunem skupnem času pri literarni reviji *Dialogi*.

Marjan Pungartnik je Hermana Vogla spoznal kot pesnik, uredil je dve njegovi zbirki, ki sta izšli pri *Založbi Obzorja*. Naslov njegovega prispevka je bil *Ob primeru zaumnosti v Voglovi poeziji*. Za iztočnico svoje študije si je izbral pesem *Uspavanka*, ki se od vseh drugih Voglovih pesmi loči ravno po nerazumljivosti, a hkrati izjemni estetski zvočnosti in s tem učinkuje kot davni šamanski zarek, izvirajoč zgolj iz melodije glasov in ne racionalnega pomena besed.

V drugem delu simpozija so se predstavili Tone Partljič, Peter Kolšek, Tone Dodlek in Mateja Renko.

Tone Partljič je v svojem značilnem slogu spregovoril o sodelovanju in prijateljevanju s Hermanom Voglom. Dotaknil se je vseh dimenzij pisateljevanja, tudi najtemnejših,

Tone Partljič je spregovoril o sodelovanju in prijateljevanju s Hermanom Voglom. (foto Robert Sedovšek)

od izolacije in odtujenosti, ki je potrebna za nastanek umetniškega dela, do veselja in tragičnosti pesnikove usode in usode človeka nasploh. Spregovoril je o Hermanovi neverjetni pevski nadarjenosti, blagem in otožnem glasu, s katerim je umirjal svojo prijatelj in poslušalce.

Kot velik poznavalec slovenske pesniške pokrajine se je Peter Kolšek lotil Voglovega pesniškega opusa z bolj strokovne plati. Naslov njegovega prispevka je bil *Temni modernizem v poeziji Hermana Vogla*. Njegov pesniški izraz je označil za enega najradikalnejših v slovenskem modernizmu. Pesnikov dvom in ostra *svedrovska* kritika sta po njegovem usmerjena ne samo v družbo, temveč tudi v skrajne globine pomenov besed, njihove moči in hkrati nemoči.

Pesnik Tone Dodlek, dolgoletni Voglov prijatelj in zaupnik, nam je z ganljivo izpovedjo naslikal pesnika, ki je bil skromen in plemenit človek, zavezan domačemu jeziku in domačim ljudem, zadržan in iskren, umirjen in otožen, kot vzeti iz melodije koroške narodne pesmi. Pravi prijatelj v dobrih in slabih časih.

Zadnji prispevek je predstavila mlada diplomantka in edina ženska predstavnica Mateja Renko. V prispevku z naslovom *Problem ujetosti v pajčevini uporništvu* je podala svežo in sodobno interpretacijo Voglove poezije. Po njeni interpretaciji: »... Njegova lirika posreduje problematiko (takratnega) časa, v katerem posameznik zaradi želje po samoure-

sničtvi išče pot k lastni identiteti, pri čemer se mora izogibati pastem praznih možnosti, da ga ne zavedejo v ujetost monotonega vsakdana kot brezizhodnega bremena neusmiljene realnosti.»

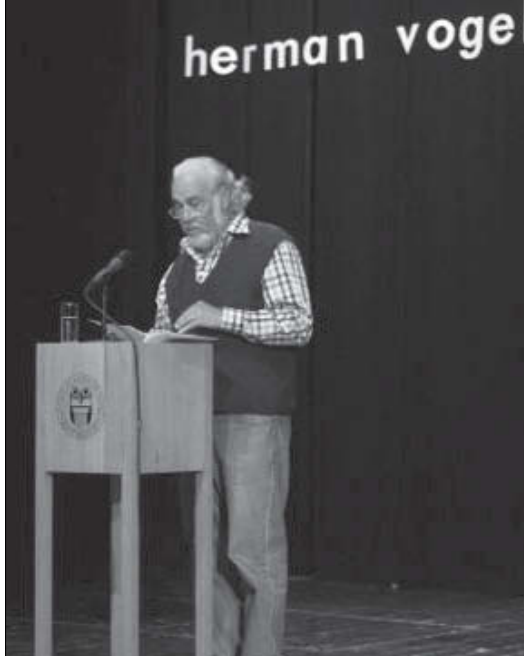
ESEJISTIKA

Simpoziju je sledil recital Voglovih izbranih pesmi, ki ga je pripravil Miran Kodrin. Pesmi iz petih pesniških zbirk in cikla neobjavljenih pesmi so brali Gregor Podričnik, Andreja Praper, Andrej Lojen, Ajda Novak, Luka Pušnik in Matevž Stropnik. Na klasični kitari je branje pospremil absolvent na Akademiji za glasbo Marko Strmčnik. Simpozij in literarni večer je povezovala Ana Pisar. Na koncu je sledil sproščen pogovor in druženje med predavatelji in poslušalci.

Za celostno grafično podobo dogodka je poskrbel arhitekt in ustanovni član društva *Klub Koratio* Matija Miler. Vse podrobne informacije o simpoziju so na voljo na spletni strani www.hermanvogel.com.

V letošnjem letu načrtujemo pripravo publikacije, ki bi zajemala prispevke vseh udeležencev na simpoziju. K sodelovanju bi radi pritegnili tudi druge strokovnjake, poznavalce in prijatelje Hermana Vogla in mu tako postavili dostojen spomenik, ki si ga za doprinos k slovenski (koroški) literarni in kulturni pokrajini zasluži.

Zahvaljujemo se vsem obiskovalcem prreditve, vsem predavateljem, sponzorjem in ostalim, ki so pomagali pri realizaciji obsežnega projekta. Posebna zahvala velja Milanu Voglu, ki nas je napotil do pravih ljudi in nam priskrbel redke videoposnetke svojega

Peter Kolšek je osvetlil Temni modernizem v poeziji Hermana Vogla. (foto Robert Sedovšek)

brata, s pomočjo katerih je Matija Miler izdelal video instalacijo, ki je bila predvajana v predverju *Narodnega doma*.

V času kriz, katere bi lahko predvidel vsak slepec s sposobnostjo petminutnega dialektičnega mišljenja, ko se kulturi in umetnosti pripisuje vlogo nenasitnega parazita in arhaičnega monstuma, ki je na šahovnici tržnih iluzij priključen na državni defibrilator in ga samo ta ohranja pri zavesti – v teh časih moramo ljudje, ki nam za kulturo in umetnost ni vseeno, pokazati, da je umetnost za nas še kaj več kot topoumni zabavlaški karneval, ki se širi od vasi do vasi in ljudem vsiljuje varljivo sliko zadovoljstva. Umetnost ni lijak enosmernosti, kjer je vsak, ki plava proti toku, obsojen na izolacijo in propad. Umetnost ni pribežališče lenuhov, brezdnežev in sanjačev, kakor se to pogostokrat razume v »provinci«. Umetnost ni samo sredstvo olepševanja sveta, slika ni ponesrečena eksplozija čačk, knjige niso samo beg iz realnosti v nek fantastični svet črno-belih odtenkov; pesem ni iskateljstvo nerazumljenih in depresivnih. Umetnost je odstiranje zamegljenega pogleda na svet, je spoznavanje drugih ravni človeškega zavedanja, kjer rožljanje kovancev ni edini in vsemogočni zvok. Je pokrajina posameznikove iskrenosti, pokrajina nešteti idej, multiverzum občutij, kjer se na drugačnost ne kaže s prstom, temveč se jo poskuša razumeti in sprejeti za del svoje resnice.

Gašper Bivšek

Simpozij, posvečen slovenskemu pesniku Hermanu Voglu, je potekal 26. novembra 2011 v prostorih Narodnega doma v Mežici. (foto Robert Sedovšek)

PLEČNIK IN KOROŠKA

POVZETEK

Arhitekt Jože Plečnik (1872–1957) je na Koroškem načrtoval tri spomenike: Malgajev spomenik v Dobrijah pri Ravnah na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne v Črni na Koroškem in spomenik NOB v Mežici. Pričujoči tekst je posvečen 140-letnici Plečnikovega rojstva in 60. obletnici postavitve spomenikov NOB v Mežici in Črni na Koroškem in je poskus predstavitve avtorja in njegovih del na Koroškem.

UVOD

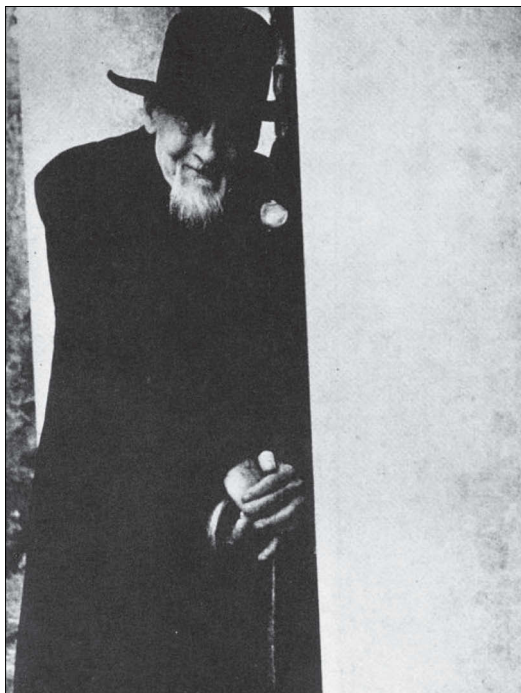
Jože Plečnik se je rodil 23. januarja 1872 v skromni katoliški družini kot četrti otrok. Po prvem neuspešnem letniku na nižji gimnaziji je šolanje opustil. Oče ga je vzel k sebi v mizarско delavnico. Pozneje je z deželno štipendijo nadaljeval šolanje na *Državni obrtni šoli* v Gradcu. Izučil se je za umetnostnega mizarja in načrtovalca pohištva. Nad arhitekturo se je navdušil, ko je na razstavi videl načrte Otta Wagnerja za berlinsko katedralo. Študiral je v Gradcu in na Dunaju, kjer je bil učenec Otta Wagnerja. Kot nagrado za izvrstno izdelano diplomsko delo je prejel rimsko štipendijo, ki mu je omogočila večmesečno študijsko potovanje po Italiji in Franciji.

Svojo profesorsko pot je začel na umetnostno-obrtni šoli v Pragi, od koder ga je arhitekt Ivan Vurnik po ustanovitvi arhitekturne šole povabil v Ljubljano. Ljubljanska fakulteta še danes nosi pečat velikega mojstra. Ko se je vrnil v Ljubljano, ji je ostal zvest do svoje smrti leta 1957.

Reševal je urbanistične probleme ter projektiral in notranje opremljal javne in zasebne stavbe v Pragi, na Dunaju, v Ljubljani in drugod. Izdeloval je tudi načrte za izdelke umetne obrti in sakralne predmete. Z veliko predanostjo in osebno vero se je posvečal študiju in načrtovanju sakralnih objektov. Zgradil je cerkev Sv. duha na Dunaju, ljubljansko cerkev sv. Frančiška Asiškega, cer-

kev v Pragi, Bogojini, na Barju, v Beogradu in mnoge druge.

Ker njegova sakralna dela izkazujejo trdno vero in zaradi velikega števila naročil s cerkvene strani, se mu je po drugi svetovni vojni pogosto dogajala krivica. Delna rehabilitacija v petdesetih mu je prinesla tudi naročila za spomenike NOB in nekatere nagrade, šele danes pa dobiva dokončno priznanje za svoje mojstrovine tudi s strani stroke ter širše javnosti.

Jože Plečnik na Brionih leta 1956
(foto Lojze Gostiša)

Pomenljivo je, da so najboljši izmed »partizanskih« spomenikov na Slovenskem plod Plečnikovega dela. Morda pa gre za to, da je Plečnik bolj kot boga ljubil arhitekturo, da je prav v imenu arhitekture, kljub „pomislekom“, vzljubil novo oblast? Oblikoval je paviljon na Brionih, ki so ga slovenski partizani podarili Titu. Plečnikovi spomeniki žrtvam druge svetovne vojne so v Dolenji vasi, Litiji, Laškem, v Ljubljani in drugod. Na Koroškem so (bili) trije Plečnikovi spomeniki; v Črni na Koroškem, *Malgajev spomenik* v Dobrijah

pri Ravnah (med vojno podrt, po vojni spremenjen) in na Trgu 4. aprila pred *Narodnim domom* v Mežici. Domačin Andrej Lodrant, arhitekt, ki je Plečnikov seminar obiskoval v letih 1954–1956, pa je s Plečnikovo pomočjo načrtoval vhod v ravensko graščino.

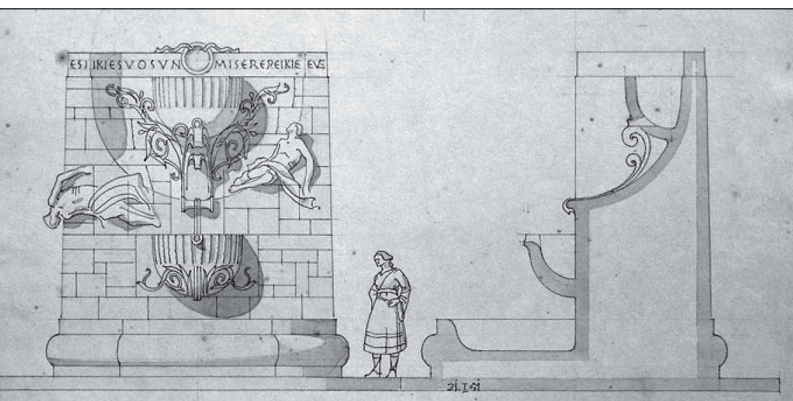
V povojnem obdobju so okrajni odbori *Zveze borcev* množično postavljali spomenike. Le redki so presegli običajni nivo vzidanih plošč in kvadrov. Da bi izboljšali kvalitetni nivo spomenikov, je bila pri *Zvezi borcev* v Ljubljani ustanovljena posebna strokovna komisija, ki je pregledovala osnutke. Nekateri odbori so se po strokovno pomoč obrnili neposredno na komisijo, ki ji je nekaj časa predsedoval Lojze Gostiša. Ta je vse naloge prenesel Plečniku, ki je naloge reševal s pomočjo svojih študentov.

SPOMENIK ŽRTVAM PRVE IN DRUGE SVETOVNE VOJNE

Črna na Koroškem

Iz ohranjenih dopisov izvemo, da si lokacije ni predhodno ogledal niti Plečnik niti kateri od sodelavcev, ampak so delali po fotografiji trga. V šoli je risala načrte Milica Detoni, ki je naredila več variant. Postavitev je nadzoroval Plečnikov tedanji asistent Anton Bitenc.

Spomenik je posvečen tako žrtvam prve kot druge svetovne vojne. Odkrili so ga 31. avgusta 1952. Predstavlja enega redkih ureničenih primerov povezave spominskega obeliska z vaškim vodnjakom, ki jih je Plečnik pogosto skiciral.

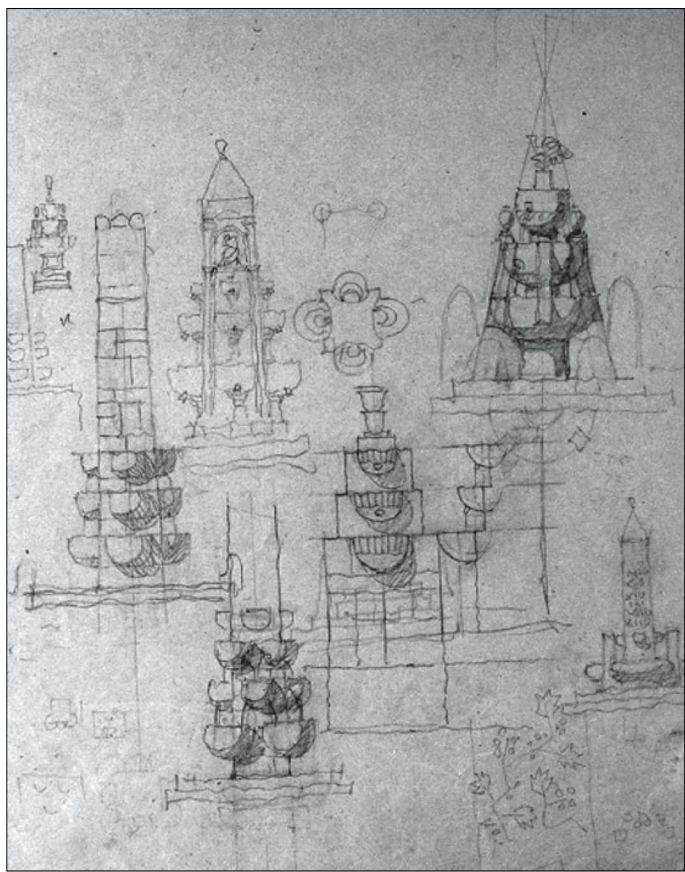

Varianta spomenika z vaškim vodnjakom za Črna (vir: MGML)

Vrhnji del spomenika z glavo je modelirala Vladimira Bratuž. Šest metrov visok kvadratni steber – obelisk je obložen z rečnimi kamni. Vanj so kot spolije vdeleni različni arhitekturni in okrasni elementi. Spolije se imenujejo v spomenike vdeleni/vzidani originalni deli starejših spomenikov. Vrhnji del dorskega stebra je hkrati spomenik žrtvam prve svetovne vojne. V spodnjem delu iz štirih pip priteka voda v osem skledastih kamnitih korit in naprej v kvadratni bazen ob vznožju. Nad koriti je prostor za napis prof. Janka Glazerja:

TO ŽRTEV BORB IN ZMAG JE
SPOMENIK POSTOJ TOVARIŠ SPOMNI
SE NA MRTVE VSE KAR VELIKO JE
VZKALI IZ ŽRTVE IN TI KI ŽIV SI
MRTVIM SI DOLŽNIK.

Vklesani sta tudi letnici 1941 in 1945.

Skice za spomenik NOB v Črni (vir: MGML)

Ohranilo se je Plečnikovo pismo Črnjanom. Skromna zahvala za povabilo na slavnostno odkritje.

Velespoštovani!

Lepo in toplo Vaše pismo me je nadvse prijetno iznenadilo. Za toliko pozornosti sem Vam od srca hvaležen. Zasluga moja je malenkostna v primerjavi z Vašo, ki ste si naložili težko breme in zvesto vztrajali do izvršitve spomenika. Živa voda, ki bo spomeniku iztekal, naj bo neusahljiv spomin na Vaše rajne žrtve – mimoidočim živim pa opomin. Resnično obžalujem, da se svečanosti odkritja spomenika ne morem udeležiti, Vam v roke seči in povedati, kako prisrčno vsem dobro želim. Našega zvestega ing. arh. Tone Bitenca seveda povabite, vreden je te časti!

25. avg. 1952

V vdanosti Plečnik

V mariborskem *Vestniku* je bila 4. septembra objavljena daljša reportaža s slavnostne otvoritve. Odkritje spomenika padlim žrtvam v Črni: ... *Veličastna povorka z zastavami, številnimi venci in rudarsko godbo je krenila iz Mošenika točno ob napovedani 9. uri. Na trgu, sredi katerega stoji deloma zagrnjen veličastni spomenik žrtvam fašističnega terorja, je zbrana množica ljudi. Na častni tribuni so inž. Žavcer, Lubej ter sorodniki žrtev. Z avtom dospe Etbin Kristan s soprogo, takoj za njim pa predsednik vlade Miha Marinko. Oba je ljudstvo navdušeno pozdravilo ... Rudarska godba je zaigrala »Kot žrtve ste padli« ... Tovariš Volovnik je pozval k enominutnemu molku, ki mu je sledila častna salva KNOJ-a. Sledila je zborna recitacija, med katero je bil spomenik odkrit. Rudarska godba je intonirala državno himno ... Za koroške borce je govoril tov. Modras, za ameriške Slovence pa tov. Etbin Kristan, ki je med drugim dejal, da obširni Atlantski ocean ni mogel preprečiti, da bi slovenska srca v Ameriki ne čutila s tukajšnjimi slovenskimi srci ... Nakar je bila dopoldanska prireditev zaključena z internacionalo, ki jo je intonirala rudarska godba ... Spomenik je stal 800.000 dinarjev, vse delo so izvršili prostovoljno člani Zveze borcev v Črni ...*

Spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne Črna na Koroškem (foto Tomo Jeseničnik)

SPOMENIK NOB

Mežica

Spomenik je leta 1952 naročil in postavil Okrajni odbor Zveze borcev Mežica. OOZB Mežica se je po pomoč obrnil neposredno na strokovno komisijo pri Zvezi borcev v Ljubljani, ki je naročilo nato posredovalo Plečniku. Mežiški spomenik pa naj bi slovenski arhitekturni mojster dal risati Marjetici Pirkmajer Kregar, študentki svojega seminarja, čeprav je v literaturi zaslediti, da je spomenik morda risal veliko starejši Jaroslav Černigoj. Pri delu je sodeloval tudi profesor Anton Bitenc, zadnji Plečnikov asistent, ki je po Plečnikovi smrti dokončal njegova dela.

Mežiški spomenik NOB je Plečnikov povratek k čisti stebri obliki. Še več, mežiški spomenik je nekoliko izboljšana različica litijskega, četudi so temeljne lastnosti, kot pri večini spomenikov tega časa, ostale sestavljenost in disproporcioniranost sestavin. Oblikovno izhaja iz Plečnikovega okrasnega

stebra na načrtu za *Bohkov kot* iz 1949, ki je bil objavljen v *Naporih*. Plečnik je rad posegal po starejših delih in jih združeval v nove kompozicije.

Pri mežiškem se je odločil za šeststrani zidani nadstropni steber. Iz vzpenjajoče in zožujoče se šeststrane profilirane baze raste sestavljeno deblo iz šeststranih prefinjeno profiliranih prizem. Sledi tristrani kapitel, spet predimenzioniran za tako nizko deblo, obdelan podobno kot litijski. Posneti vogali kapitela, okrašeni s stiliziranimi suličastimi listi, elegantno sedejo na šesterokotno osnovo.

Florisno gre torej za kombinacijo kroga in trikotnika s šesterokotnikom. Na vmesnih poljih so izklesani dekorativni reliefni venčki. Na vrhnjem frizu kapitela – lahko bi rekli psevdoabakusu – je prostor za napis: SLAVA PADLIM ZA SVOBODNI KOROTAN.

Iz kapitela raste manjša šeststrana prizma; podobno kot na *Marijinem stebru* v Ljubljani, z vklesanimi letnicami 1918–1920, 1941–1945 in datumom 3. 4. 1943, ki spominja na prvo srečanje mežiškega prebivalstva s *Prvim koroškim bataljonom*.

Prizma ima profiliran venec in kapo. Na kapi stoji masivna potegnjena kamnita vaza z antičnim luskinastim vzorcem. Velja za zgleden in čist primerek spomenika NOB, ki ohranja predstavljava razmerja, četudi je prekršil vsa pravila »pravilnega« proporcioniranja.

Spomenik je posvečen tako žrtvam druge svetovne vojne kot borcem za severno mejo. Odkrili so ga 22. julija 1952. Izdelala ga je industrija kraškega marmorja Sežana.

Leta 1994 so bili spomenik, spominski park in kip F. P. Lenarta zaščiteni kot nepremična kulturna dediščina.

V mariborskem *Vestniku* je bil v četrtek, 17. julija 1952, objavljen članek z naslovom *Mežiški borci vabijo k odkritju spomenika padlim borcem, V pričakovanju Dneva vstaje*.

Ob dnevu vstaje bodo v Mežici odkrili spomenik padlim partizanskim borcem in žrtvam fašističnega terorja. Spomenik, ki je izdelan po načrtu znanega arhitekta Plečnika, bo visok 7 m in bo stal 450.000 dinarjev. Finančno je postavitev spomenika podprla uprava rudnika svinca. Slavje se bo pričelo ob 10. uri dopoldne. OOOB na slavje posebno vabi bivše borce IV. Operativne cone in slavne XIV. divizije, pa tudi bivše koroške borce iz let 1918 do 1920 ...

23. julija 1952 je v *Vestniku* objavljena zgolj krajša novica o odkritju spomenika padlim borcem, za katerega je načrte izdelal naš znani arhitekt Plečnik. Odkritju spomenika je prisostvovalo veliko število partizanov iz Mežiške doline, prišli pa so tudi stari koroški borci, ki so se v teh krajih borili po prvi svetovni vojni.

Za obširnejšo reportažo v navalu novic o praznovanju dneva vstaje ni bilo prostora.

Zanimiva je tudi gematrična analiza (prevajanje črk v številke in obratno) spomenika, ki jo je pripravil prof. dr. Tine Kurent. Predstavi čisto poseben pogled na delo arhitekta Plečnika.

Trikotnik, krog in šesterokotnik s številom stranic simbolizirajo število 316. Gematrično število 316 pomeni SMRT FAŠIZMU, SVOBODA NARODU. Kurent analizira tudi mersko kompozicijo in ugotovi, da se ponavlja vrsta modulov. Višina spomenika je 666 cm, sestavljajo ga trije moduli po 230 oziroma šest modulov po 115 cm. IZPELJE NEVERJETNE ZAKLJUČKE; imena Edvard Kardelj, Vida Tomšič in Zdenka Kidrič veljajo gematrično po 115. Plečnik nadalje blagoslavlja in preklinja: BLAGOSLOVLJENO BODI BOŽJE IME; PREKLETI KOMUNIZEM. Stavka štejeta 460, dvakrat več kot 230. Do vrha žare je spomenik visok 666 cm, 666 je število zveri in število človeka. Višina spomenika od vrha do kapitela meri 5 m. Število 5, oziroma 5 na tretjo potenco, je 125, to je Plečnikov gematrični podpis. Višina kapitela je 90 cm, v trikratniku števila 90, v številu 270, je zapisano ime VLADIMIR ILIČ ULJANOV,

Faksimile vabila na otvoritev (*Vestnik*, 17. julij 1952)

Načrt spomenika Mežica žrtvam 1941-1945
(vir: MGML)

Mežiški spomenik
(foto Robert Sedovšek)

LENIN. Isto število pa pomeni tudi eksorcizem BOLJŠEVIK LENIN ANATHEMA SIT. Prof. Kurent končno povzema: Poleg hudiča je Plečnik vgradil v svojo kompozicijo imena znanih komunistov: Jožef Stalin, Josip Broz, Vida Tomšič, Boris Kidrič, Edvard Kardelj, Miha Marinko ... Za eksorcizem pa je zapisal molitve in sveta imena: Virgo dei Gentryx Maria, Jesus, Ješua, Josef Plečnik in sv. Jožef. Dejstvo, da je spomenik visok 665 cm, Kurenta ne zmoti. Mera 666 je pač za 1 cm večja od računsko pravilne mere $690 - 25 = 665$ cm. Ne glede na to, ali gematrijo obsojamo za igranje s števili ali za resno znanstveno metodo, je Kurentov pogled na Mežiški spomenik zanimiv.

Mežiški spomenik NOB je trenutno še v dobrem stanju, na zunaj ni vidnih večjih poškodb na substanci, temu botruje kvalitetna izvedba. Večjih vzdrževalnih del pa do sedaj ni bil deležen. Potreben bi bil

čiščenja vseh za kamen nevarnih snovi, ki so se skozi čas nakopičile na kamniti površini. Čiščenje spada med tiste konservatorskorestavratorske posege, ki so dokončni in neprimerna metoda oz. nestrokovno izveden poseg lahko na kamnitem spomeniku povzročijo nepopravljivo škodo. Lahko pa pravilni in pravočasni ukrepi podaljšajo življenjsko dobo spomenika, preprečijo poškodbe zaradi nevarnih snovi in zastajanja vode na umazani površini ter preprečijo potrebo po večjih in dražjih vzdrževalnih delih. Sprotno vzdrževanje se je do sedaj še vedno izkazalo za najbolj ekonomično. Morda na tem mestu poziv lastniku, da vsaj naroči strokovno oceno stanja spomenika in po potrebi ukrepa. Za Mežico je Plečnikov spomenik izjemnega kulturnega pomena. Smiselno je varovati tudi njegovo umestitev v prostor in pa obstoječi ambient. Nove posege v neposredni okolici pa premisliti in strokovno utemeljiti.

MALGAJEV SPOMENIK

Dobrije

ESEJISTIKA

Franjo Malgaj je leta 1919 padel na Tolstem Vrhju pri Guštanju. Še istega leta so ustanovili odbor za postavitve spomenika, vendar ga zaradi napetosti ob meji niso mogli postaviti.

Leta 1923 je narisal načrte Plečnikov učenec Jože Burgar, a generalu Maistru niso bili všeč. Odbor se je obrnil neposredno na Plečnika, ki je predlagal, da bi v spomenik preoblikovali skalo Votla peč. Poslal je nekaj skic, a se zaradi odhoda v Prago za spomenik ni več zanimal. Njegovi rešitvi je nasprotoval lastnik Guštanja grof Thurn-Valsasina, ki je na tem mestu predvidel elektrarno.

Odbor je skušal spomenik odkriti ob peti obletnici Malgajeve smrti in je spomladi 1924 v naglici dal izdelati nov načrt za drugo lokacijo. Spomenik so odkrili 29. maja 1924. Ko ga je Plečnik videl, z njim ni bil zadovoljen. Iz klesanih kamnov sezidan obelisk s križem na vrhu so v začetku druge svetovne vojne podrli Nemci. Sestavljen je bil iz treh v višino zloženih kvadrov na kvadratnem podstavku. Prvi kvader (kot nekakšna baza) je bil enako visok kot podstavek, drugi trikrat višji, četrti pa petkrat višji od podstavka. Z volumnom

Fotografija plečnikovega spomenika Franju Malgaju (vir: Digitalna knjižnica Slovenije)

se je tloris v višino manjšal. Leta 1947 so ga spet postavili nekoliko bližje Ravnam nad novo cesto, tokrat po načrtih arhitekta Ivana Pengova.

Ob regionalni cesti Ravne-Dravograd stoji na Dobrijah v bližini železniškega mostu čez reko Mežo spomenik, ki je posvečen komandantu koroških borcev – prostovoljcev za severno mejo Franju Malgaju in tovarišem. Spomenik je zasnoval arhitekt Pengov, ker so starega razdejali Nemci leta 1941 ob okupaciji stare Jugoslavije. Slovesno so ga odkrili leta 1947 nad železniško postajo na Ravnah, a so ga leta 1968 prestavili na sedanje mesto na Dobrijah.

Na približno tri metre visokem spomeniku iz belega granita, ki ima na vrhu knežji kamen s peterokrako zvezdo, so tri bronaste plošče s posvetili: MALGAJU IN TOVARIŠEM KI SO PADLI V BORBAH ZA KOROŠKO 1918-1945, LEPO JE VEŠ MAMA LEPO JE ŽIVETI TODA ZA KAR SEM UMRL BI HOTEL ŠE ENKRAT UMRETI Karel Destovnik - Kajuh, O JAZ NE SPIM LE ČAKAM ČAS IN ČAKAM VAS DA GREMO SKUPAJ ČEZ ŠT. VID MED BRATE NAŠE ZILO PIT Rudolf Maister - Vojanov.

Matija Miler

VIRI:

- Krečič, Peter (1992): JOŽE PLEČNIK, DZS, Ljubljana.
- Bitenc, Anton; Stele France (1955): NAPORI, SAZU, Ljubljana.
- Pozzetto, Marko; Ocvirk, Marjan; Gostiša, Lojze (1996): PLEČNIKOVA ŠOLA V LJUBLJANI katalog razstave, AML, Ljubljana.
- Mrdavšič, Janez (1990): SPOMENIKI in znamenja NOB v Mežiški dolini, Zveza združenj borcev NOV RS, Občinski odbor, Ravne na Koroškem.
- Hravsky, Andrej, Koželj, Janez; Damjan, Prelovšek (1997): PLEČNIKOVA SLOVENIJA, Vodnik po arhitekturi, Dessa Ljubljana, Ljubljana.
- Osojnik, Miroslav (2007): O PLEČNIKOVEM PISMU ČRNJANOM, Črjanske kajtnge (informativno glasilo občine Črna na Koroškem); št. 36, str. 35.
- Kotnik, Stanko (1961): Granit in bron za skromen spomin, Koroški fužinar, št. 7-12, str. 6.
- Zlodre Gerdol, Janko (1986): Himmelhochjauchzend ... zum Tode bertübt, Mladina, št. 30, 26. september 1986.
- Kurent Tine (1994): Plečnikov spomenik žrtvam 1941-1945 za Mežico, Borec, revija za zgodovino, literaturo in antropologijo, 46, št. 529/531, str. 347-367.

»Gremo v parka!«

Razmislek o mladih in njim (ne)namenjenih prostorih v Slovenj Gradcu

In kaj naj rečemo o družbi, ki ne izkoristi svoje biološke moči na višku, moči, ki jo mladi med petnajstim in tridesetim letom izražajo z načrti, zamislimi in rezultati, takoj ko se jim pokaže stvaren cilj, mogoča perspektiva ali upanje, ki bi lahko dali zalet njihovi moči? /.../ Ali ne kaže prav zamerjanje mladih na zaton naše kulture?

Citirani razmislek o mladih zastavi v svoji odlični knjigi *Grozljivi gost: nihilizem in mladi* italijanski filozof in antropolog Galimberti.¹ Ah, malce pretirava, boste nekateri zamahnili z roko. Ja, tako pač je, nima pa smisla zdaj še razpravljati o tem, se boste resignirano oglasili drugi. Upam pa, da obstajate še tretji, ki vas iskreno zanima, zakaj vaš otrok, ki se počasi osamosvaja od vas, kaže tako malo zanimanja za »poučne in koristne dejavnosti«, ki so mu danes na voljo, in svoj prosti čas raje »zabije« s prijatelji z litrco v roki na klopci v *Kuharju* ... (Seveda če ste eden izmed tistih srečnežev, ki svojega najstnika sploh še spravi stran od računalnika.)

Da obstajajo kraji za »zadovoljevanje potreb« v urbanem prostoru, pomeni družbeno priznanost obstoja določenih potreb, medtem ko odrekanje prostora za zadovoljevanje drugih posebnih potreb pomeni njihovo družbeno nepriznavanje, meni Darko Štrajn.² Nadalje pravi, da je namembnost prostorov, kot so zakotne ulice, javni parki ali kakšni drugi 'skriti' koticiki v mestu, kršena zato, ker urbanistična ureditev ne more odrediti, ne »more najti« prostora za zadovoljevanje npr. mladostniških potreb. Ali povedano drugače; *zadovoljuje jih tako, da jih konstitutivno omogoča predvsem kot kršitve javnega reda, ki je prav vzpostavljen z urbanim prostorom, čigar del so prostori z javno namembnostjo.*³

Kršitve javnega reda (in miru) – petkov in/ali sobotni večer smo, takrat srednješolci, često preživljali najprej na klopci v parku ali pa za vrtcem, za *Rotenturnom*, za gimnazijo (tiste stopnice so /bile/ nameč zelo prikladne za 'skrivno' druženje) ali pa smo se dobili »na jasi« in potem, ko

smo dorekli nam pomembne zadeve (ali pa nas je pregnal mraz), odšli v 'Klika', 'Velba', 'Fantoma'... – so postale stalnica in skorajda ni bilo vikenda, ko ne bi bili med svojim 'početjem' zasačeni in skrbno zapisani v »posebne« policijske beležke.

V *Mladinski kulturni center* na Celjski cesti, ki naj bi bil namenjen zadovoljevanju prav mladinskih potreb, smo zašli le v primeru kakšnega koncerta, redkeje v popoldanskem času. Pred kakšnim mesecem pa je v poslovni coni Ozare, na obrobju našega mesteca, zrastle nova hala. Da pa ne gre za še en nov industrijski oz. poslovni objekt, nas poduči skromen napis na tej sivo-oranžni kocki, ki pravi, da je odslej mladina »doma« tukaj.

Ta napis pa je na žalost zaenkrat tudi vse, kar »diši« po mladinskem v tej stavbi. Posluh za mlade v naši občini, ki se je tako nazorno materializiral prav v tem spomeniku, katerega so različni »zaslužni« očitno postavili kar sami sebi in po svojem okusu, je namreč na zavidljivi ravni. Odlikuje ga predvsem telepatško prepoznavanje misli in potreb mladih občanov *Mestne občine Slovenj Gradec*, ki smo bili, skupaj z zaposlenimi (in navsezadnje tudi izbranimi) v *MKC*-ju, s strani občine oziroma javnega *Zavoda Vetrnica*, izključeni že iz samega snovanja in načrtovanja izgradnje »našega« novega mladinskega centra in hostla.

In tako smo dobili, v zameno za 1,88 milijona evrov (od tega je 800.000 evrov evropskih sredstev, ostalo pa je prispevala občina), kar 1640 kvadratnih metrov veliko – sivo-oranžno halo s higiensko belimi stenami, lamelnimi zavesami v sobah (ja, prav takšnimi kot jih morda imate v pisarnah), z nekaj živo zelenimi in oranžnimi stoli (za razigrano mladino, ki ima rada žive barve, kajneda), z res zelo dobro osvetljavo, še posebej v »baru«, kamor se bo zaradi dobre vidljivosti in sterilnih razmer morda splačalo hoditi stiskati tiste najbolj zagonetne mozolje na obrazih najstnikov.

Je pa res razvajena ta mladina, boste morda pomislili, *prav z ničemer niso zadovoljni! Zgradimo jim nove, čiste in lepe prostore, da bi se lahko, namesto po gostilnah, barih in parkih, kakovostno družili v varnem okolju, pa ne pokažejo niti malo hvaležnosti.*

Prvotni namen ustanavljanja klubskih prostorov, v katerih naj se družijo mladi, je povsod pre-

ESEJISTIKA

1 Galimberti Umberto, *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*, Ljubljana, 2009, str. 10 .

2 Štrajn Darko, »Prostori za mladino v urbaniziranem okolju«, v: *Druženje mladih: Raziskava: Mladinski kulturni centri - stanje in delovanje 1996.1998*, *Zbiralnik II*, Čepič Mitja (ur.), Ljubljana, 2000, str. 2.

3 Isto, str. 3.

prost in naiven, opozarja Rajko Muršič⁴: *mladi naj bodo skupaj in naj bodo organizirano skupaj, da ne bodo prepuščeni ulici*. Nadalje pravi, da so v socializmu takšni prostori dobili še številne druge vloge v procesu družbene reprodukcije v ožjem in širšem smislu, in sicer naj bi bili mladinski in drugi sorodni vaški klubi nekakšna valilnica novih »občanov«.⁵

Antropološke vzporednice mladinskih klubov oz. posebnih prostorov, namenjenih mladim, lahko najdemo skorajda na vseh kontinentih in v različnih kulturah. Muršič povzema opise nekaterih prvobitnih skupnosti, ki jih je v Maleziji preučeval antropolog Malinowski, kjer so tovrstni prostori, namenjeni mladim, *tudi prostori, v katerih se vzpostavljajo vezi med fanti in dekleti, ki naj bi si ustavljali družine na izhodiščni - endogamni - lokaciji ali v njeni neposredni bližini*.⁶

Pri tem Muršič poudarja, da imajo takšni prostori vlogo nekakšnih blažilcev konflikta med generacijami, v katerih lahko mladi izživijo svoj način na glavo obrnjenega sveta odraslih: *namen posebne lokacije, na kateri se zbirajo mladi, je v tem, da primarno emancipatorično energijo kanalizira v prostor, ločen od večinske družbe, dokler upornost mlajših generacij toliko ne utopi, da so pripravljene sprejeti dane (in z muko dosežene) družbene vloge*.⁷

Eden od motivov za ustanavljanje mladinskih in ostalih kulturnih centrov pri nas pa je bil že v poznih sedemdesetih letih prav v tem, da »ljudje vendarle ne bi bili vezani samo na gostilne«, je v nekem eseju zapisal Kardelj. Po Kardelju bi namreč *veliko dosegli, če bi krajevne skupnosti mogle naprimer za mladino postopoma odpirati ustrezne kulturne centre, da bi imele namesto divjih improviziranih disko klubov kulturne disko klube itd. Zelo koristno bi bilo, če bi krajevna skupnost lahko zagotovila kakšno mesto, kjer bi se ljudje zvečer shajali in igrali šah in druge družabne igre ali bi se pogovarjali o raznih problemih, da jim ne bi bilo treba zahajati v gostilne*.⁸ Bratko Bibič, ki v svojem prispevku *Mladina, kultura in gostilna* poveze-

ma omenjene misli ideologa političnega samoupravljanja, poudari, da bi bilo, po Kardelju, neko »mesto«, kjer bi se lahko ljudje zvečer shajali in se pogovarjali o raznih problemih, koristno zagotoviti prav zato, da jim v gostilne sploh »ne bi bilo treba zahajati«.⁹ Gostilna, disko klub, zabava *sodijo namreč v območje »narave«, ki pomeni tudi nekaj »divjega« in »improviziranega«, medtem ko je »kultura« na strani (kulturnega) »centra«, družabnih iger, shajanja in pogovarjanja o problemih »večernih urah«, tj. reda, (programskega načrta), kultiviranosti in omike ter - nenazadnje - družbene nadzora, svoje misli zaokroži Bibič.¹⁰ Ravno klubska kultura pa je, po Bibiču, prav tista specifična oblika kulturnega življenja, v kateri sta se v dolgem procesu nastajanja in spreminjanja urbanih množičnih in z mlado generacijo povezanih kultur vzajemno in specifično povezala oba včasih ločeno in v izključnih opozicijah obravnavana elementa, tj. »in kultura in gostilna«.¹¹*

Kultura in gostilna. Ju lahko skupaj mislimo, tudi ko govorimo o mladinskem kulturnem centru? Vzemimo tukaj gostilno oz. bar kot prostor neformalnega shajanja in druženja različnih starostnih in družbenih skupin, željnih pogovora, družbe, zabave itd. Ob tem pa seveda ne moremo spregledati dejstva, da takšna oblika druženja vključuje tudi pitje, največkrat alkoholnih pijač. Spada takšna oblika druženja tudi v MKC? Kakorkoli in s čimerkoli si že želite zakrivati oči, da vaša hčerka pač ne bi spila kakšnega piva ali treh in potem radostno tulila po slovenjegraških ulicah ali da se vaš sin ne bi nekoliko vinjen nerodno zakotalil za tisto nesrečno mizo in domov prinesel skrivnostne modrice, če bi bilo tudi v večernih sobotnih urah za mlade poskrbljeno tako, da bi lahko svoj prosti čas preživljali usmerjeno, »kultivirano« in pod nadzorom neke 'odgovorne' osebe, vas moram opomniti, da ste nekoliko naivni. (Tam mladih namreč ne boste videli.) Gotovo pa drži, da bi bilo manj breciljnega popivanja (in tudi vandalizma) po skritih koticah mesta, če bi mladi imeli nek »svoj plac«, kjer bi lahko zadovoljevali svoje potrebe po druženju, poslušanju glasbe, ustvarjanju itd. na način, ki ne bi bil vsiljen (in grajan) od zunaj.

Mladinski kulturni center je navladna in neprofitna organizacija, po pravnem statusu pa javni ali zasebni zavod ali društvo. Slovenjegraški MKC spada pod okrilje javnega *Zavoda Vetrnica*.

4 Muršič Rajko, *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*, Ceršak, 2000, str. 96.

5 Prav tam.

6 Muršič Rajko, *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*, Ceršak, 2000, str. 87.

7 Muršič Rajko, *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*, Ceršak, 2000, str. 87-98.

8 Po Bibič Bratko, »Mladina, gostilna in kultura«, v: *Druženje mladih: Raziskava: Mladinski kulturni centri - stanje in delovanje 1996. 1998, Zbiralnik II*, Čepič Mitja (ur.), Ljubljana, 2000, str. 2.

9 Bibič Bratko, »Mladina, gostilna in kultura«, v: *Druženje mladih: Raziskava: Mladinski kulturni centri - stanje in delovanje 1996. 1998, Zbiralnik II*, Čepič Mitja (ur.), Ljubljana, 2000, str. 3.

10 Prav tam.

11 Isto, str. 9.

Bistveno za MKC je, da ima zagotovljen prostor, ki omogoča izvajanje različnih interesnih, npr. kulturnih, umetniških ali družbeno koristnih dejavnosti mladih. Tu lahko najdejo prostor tudi razne svetovalnice, info centri, izobraževalne dejavnosti itd. Pa recimo, da tak prostor (kakršenkoli že je) zdaj imamo tudi v naši občini. (In da pustimo dejstvo, da so ga po svoji meri oblikovali uslužbenci *Spotur*-ja, ki bodo le najemniki »hotelskega dela« in kafiča, ob strani.) Pa je to dovolj? Zgraditi sterilni prostor, v upanju, da bodo vsebina in mladi prišli kar sami od sebe? Nikakor ne. Mladinski center mora najprej nuditi središče, ki ga bi mladi lahko oblikovali po svojih željah, se v njem samoiniciativno družili, ustvarjali, uresničevali svoje zamisli, projekte, iniciative ... Mladinski svet kot področje mladinskih kultur (subkultur in kontrakultur) je po mnenju Mirjanje Ule nastal na podlagi komercialnih interesov zabavne industrije, a vendar je vedno na drugi strani pomenil tudi emancipacijo, priložnost za kreativno izražanje in je kot tak predstavljal pomembno platformo za avtonomijo mladih v vsakdanjem življenju.¹² In če je udarna politika v osemdesetih *mladino* hotela narediti nenevarno s tem, da se jo je trudila vpenjati v izvajanje lastnega ideološkega programa z upanjem, da bodo tako mladi izgubili svojo kritiško os, se je pri tem močno opekla – mladi so namreč pograbili svojo priložnost in jo spontano obrnili sebi v prid, meni Muršič.¹³

Kako pa je z mladino danes? Kje je njena/naša uporniška in kritiška os? Galimberti opozarja, da danes kriza posameznika ni več toliko posameznikova, ampak bolj *odsev družbene krize na posamezniku, da torej nima pravega psihološkega izvora, ampak odseva splošno žalost, značilno za našo sodobno družbo, ki jo prežema stalen občutek negotovosti in nestalnosti*.¹⁴ Danes je razmišljati o prihodnosti za mladega človeka precej naporno početje – prihodnost je namreč nejasna in negotova –, ne dvomim, da je bilo podobno že v času mojih staršev ali mojih daljnih prednikov. A vendar si moramo priznati, da smo danes obtičali v prav posebnem stanju oslavljenih emotivnih, čustvenih in družbenih vezi, kjer mladega človeka vodi moto »naj se vsak znajde sam«. V času, ko naj bi ljubezen do samega sebe premagala ljubezen, ki naj bi zadevala tudi druge in svet kot tak. Kljub temu nelagodje ostaja. In čeprav se zdi, da

je najpogosteje kritičnost mladih zaznati le po različnih spletnih omrežjih ali za gostilniškem pultu, je še vedno tu. Želi biti slišana in uslišana.

Ne samo mladi, tudi mnogi učitelji vedno bolj opozarjajo na to, da v današnjem sistemu formalnega izobraževanja primanjkuje možnosti za aktivno participacijo in prilagajanje učnega procesa potrebam posameznikov. Takšen sistem ne vzgaja aktivnih državljanov, temveč poslušne objekte, ki ne smejo v ničemer odstopati od povprečja. Rajko Muršič opozarja tudi na večkrat zanemarjeno vlogo »enajste šole«, kjer potekajo intenzivni deli socializacijskega procesa in različne oblike popularne kulture igrajo tu nezamenljivo vlogo.¹⁵

Narobe je tudi misliti, da moramo svoj prosti čas mladi izkoristiti kar najbolj strateško za pridobivanje raznih certifikatov, kompetenc, namensko oblikovanje telesa itd. Po mnenju Metke Kuhar naj bi vse te dejavnosti sicer res prispevale nekaj k boljšemu socialnemu položaju oziroma k večji kompetitivnosti na številnih področjih, a v kolikor postanejo prostoročne dejavnosti podobne učnim uram, se prostoročna sfera ne loči več od drugih sfer; čas, ki naj bi pomagal »napolniti baterije«, postaja storilnostno naravnano in vir stresa namesto oddiha.¹⁶

Tako lahko razumemo tudi željo po »odklopu«, po neplodnem preživljanju prostega časa – po težnji »početi nič« in piti pivo na klopci v parku. Tudi preobremenjenost v šoli in preveč usmerjenih prostočasnih dejavnosti vodi k globalni pasivnosti mladih in politični in družbeni neangžiranosti, ki smo ji priča tudi na Koroškem. Zato Kuharjeva¹⁷ opozarja, da bi prav mladinski klubi in centri morali nuditi mladim vsebine, ki bi jim predstvaljale izziv za dodatno učenje v smeri posameznikovih interesov (in zunaj predpisanega kurikulumu, op. a.), za razvijanje fleksibilnosti in samorefleksije. Situacije, ki bi na pozitiven način vplivale na posameznikovo samozavest in mu priznavale pomembno mesto v družbi, kjer bo njegov glas slišan in tudi upoštevan.

Pri tem je potrebno opozoriti na problematiko odnosa, ki ga želijo različne avtoritete vzpostaviti pri delu z mladimi. Gre za t. i. pedagoški odnos kot temeljni socialni odnos med učitelji in šolarji. Nemški pedagog Giesecke ob tem opozarja, da je ideološka oz. imaginarna sestvina tega odnosa pedagoška iluzija, in sicer prepriča-

12 Ule Mirjana, *Pri(e)hodnost mladine*, Ljubljana, 1995, str. 37.

13 Muršič Rajko, *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*, Ceršak, 2000, str. 96.

14 Galimberti Umberto, *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*, Ljubljana, 2009, str. 21.

15 Muršič Rajko, *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*, Ceršak, 2000, str. 66–67.

16 Kuhar Metka, »Prosti čas mladih v 21. stol.« v: *Zbornik posveta Mladi in prosti čas*, Andrej Fištravec (et. al.), Ljubljana, 2008, str. 26.

17 Prav tam.

Pogled na kubistično veduto sv. Pankracija

nje, da je mogoče v drugem človeku proizvesti določene motivacije, vrednostna stališča, moralne drže, ne da bi bili ti izrazi samomotivacije vsakega posameznika. Meni, da glagol motivirati lahko uporabljamo le prehodno, tj. le tako, da »nekdo motivira samega sebe, toda ni motiviran od drugih«. ¹⁸

Omenjen pedagoški odnos pa se iz šol širi tudi na ostale institucije, ki se ukvarjajo z mladino. In če kje, bi se tega morali zavedati prav v mladinskih kulturnih centrih in poskušati preseči te omejujoče okvire, ki mlade vedno znova potiskajo v manjvreden in podrejen položaj.

Navsezadnje je tudi za oblikovanje identitete bistveno, da se posameznik čuti odgovoren in da mu družba priznava neko funkcijo in položaj kot osebi, katere postopna rast ima nek smisel. ¹⁹ Žal pa se večkrat zdi, da smo mladi v družbi spregledani in moteč dejavnik, ki si od prihodnosti ne obeta nič dobrega. In če prihodnosti kot obljube ni, opozarja Galimberti, se želja ustavi v absolutni sedanosti. *Bolje je, da se imamo dobro in*

uživamo danes, če je bodočnost brez perspektive. ²⁰

Mladim tako ne bi smeli le pokroviteljsko ponuditi vsebin, v katere se lahko vključimo v svojem prostem času, temveč nam pustiti, da jih tudi sami sooblikujemo, kakor bi nam morali pustiti, da sooblikujemo tudi prostor, ki naj bi ga vzeli za svojega. Prostor, katerega bi mladi zagotovo z manj finančnimi sredstvi lahko opremili po svoje, pri tem pa dali priložnost mladim neveljavljenim umetnikom, arhitektom, rokodelcem ter vsem željnim prispevati za nekaj, kar bo res »naše«, na kar bi bili ponosni in za kar bi se počutili tudi odgovorne. Le tako bi se tudi krepila medgeneracijska in medvrstniška solidarnost, mladi pa bi dobili tisti še kako potreben zagon, da bi presegli estetsko participacijo, za katero se zdi, da je danes skorajda edini način dejavnega obstoja mladih v družbi.

Tudi na nas mladih pa je, da se bolje družbeno angažiramo in organiziramo ter sprejmemo nov mladinski center za svojega (ga »obrnemo« sebi v prid) – če bomo seveda dobili priložnost, da pri projektih, ki nas zadevajo, tudi aktivno sodelujemo!

Maša Čas

¹⁸ Po Mirjana Ule, *Mladina in ideologija*, Ljubljana, 1988, str. 29.

¹⁹ Mirjana Ule, *Mladina in ideologija*, Ljubljana, 1988, str. 20.

²⁰ Galimberti Umberto, *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*, Ljubljana, 2009, str. 24.

Jaz lahko berem, kaj pa ti?

Kaj je lahko branje?

Lahko branje ni dovoljenje za branje, temveč preverjen koncept, ki bralcem, ki imajo težave z branjem in/ali razumevanjem *navadnih* besedil, omogoča dostop do literarnih in drugih pomembnih vsebin.

Lahko branje ne more biti dovoljenje za branje, kajti pravico do branja imamo vsi. Ta pravica pa je za tiste, ki težko berejo, včasih nedosegljiva. Lahko branje je tako zgolj učinkovito orodje doseganja te pravice.

Lahko branje ni v severnih in zahodnih evropskih deželah nič *nenavadnega*. Lahko branje rečemo tistim besedilom, ki jih lažje beremo in razumemo. Taka besedila sestavljajo znane besede, enostaven jezik, črke so praviloma večje, temne in na svetli podlagi, tekst je opremljen s slikami ...

Lahko branje, ki je namenjeno odraslim, predstavlja vsebine, ki zanimajo odrasle, so primerne njihovi kronološki starosti in ne podcenjujejo njihove osebnosti.

Lahko berljivi teksti so lahko popolnoma avtorska dela, za lahko branje pa lahko priredimo tudi *standardna* besedila. Besedila, ki jih nekdo zapiše v lahko berljivi obliki, morajo vedno preveriti oz. odobriti bralci iz ciljne skupine.

V slovenskem jeziku praktično ni primerne literature in drugih publikacij, ki bi bile prilagojene odraslim z različnimi motnjami, ki niso nujno motnje v duševnem razvoju.

Lahko berljiva besedila v literaturi, novicah in drugih publikacijah ter informacije v razumljivi obliki predstavljajo pomemben prispevek v boju proti neinformiranosti in nepismenosti, ki posameznika izključujeta kot enakopravnega člana družbe.

Vsi imamo pravico do informacij, prirejenih našim sposobnostim, prav tako kot imamo pravico do kulturne izkušnje in aktivnega sodelovanja v kulturnem toku in razvoju družbe.

Lahko branje omogoča branje osebam, ki imajo težave z branjem in/ali razumevanjem običajnih besedil.

Lahko berljiv časopis

Jeseni 2011 smo v *Zavodu RISA, Centru za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje* pričeli izdajati lahko berljiv časopis *20 MINUT*. Ideja se je porodila ob delu z uporabniki *Centra za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem*. Časopis, ki nastaja v sodelovanju z uporabniki omenjenega centra, je brezplačen. Namenjen je ljudem, ki težko berejo ali imajo težave pri razumevanju: bralcem (in poslušalcem) z motnjo v duševnem razvoju, starejšim bralcem, ki doživljajo s staranjem povezane težave, ljudem, za katere slovenščina predstavlja drug jezik itd. Ustvarjalci časopisa smo povečini prostovoljci in za svoje delo ne prejemo plačila.

Romeo in Julija ter Visoška kronika za vse

V marcu 2012 ekipa sodelavcev *RISE* postavlja naslednji pomemben mejnik.

Konec meseca marca sta v okviru Evropske prestolnice kulture 2012 izšli leposlovni deli *Romeo in Julija* (W. Shakespeare) in *Visoška kronika* (I. Tavčar) v lahko berljivi

obliki. Gre za priredbo klasičnih del za lahko branje, prvi tovrsten projekt v slovenskem jeziku.

S knjigama želimo delček temeljne književnosti za odrasle približati *prezrtim bralcem*, ki teh zgodb zaradi raznih omejitev ne morejo brati v originalni obliki.

Projekt je precej ambiciozen, saj zgledov v slovenskem jeziku na področju leposlovja ni, predvsem pa je nujno potreben.

Proces priredbe besedila za lahko branje

Ekipa avtorjev je pri tovrstnem delu raznolika. Poleg prevajalca (npr. pri zgodbi o Romeu in Juliji), prirejevalca, urednika, lektorja in oblikovalca so pri produkciji lahkega branja nepogrešljivi del skupine t.i. *testni bralci* oz. pomočniki pri prirejanju besedila za lahko branje. Primarna ciljna skupina prirejene *Visoške kronike* ter *Romea in Julije* so na primer bralci, ki imajo diagnozo motnje v duševnem razvoju. Ti bralci sami najbolje vedo, kaj je dobro za njih, kaj lahko preberejo in razumejo.

Pomočniki iz ciljne skupine, ki bodo pregledali naš tekst, morajo vedeti, kaj je namen njihovega sodelovanja in kaj od njih pričakujemo. Pri delu jih ne smemo priganjati, saj je pisanje in testiranje besedil zahtevno delo. Kadar predvidevamo, da bodo avtorji besedila plačani, moramo primerno plačilo zagotoviti tudi za pomočnike.

Za več informacij o lahkem branju se lahko obrnete na *Zavod RISA*. Veseli bomo tudi vaših pobud, mnenj in predlogov za sodelovanje. Naš naslov je Podgorje 95, Podgorje pri Slovenj Gradcu.

Elektronski naslov:
zavodrisa@gmail.com.

Tatjana Knapp

Naslovnici: prvi Risini knjigi lahkega branja je oblikoval Blaž Prapotnik in ilustriral Ciril Horjak.

OSUMLJENCI, nova pesniška zbirka Gimnazije Slovenj Gradec

Nalivati prijatelja,
ki izliva tvoje ideje

Zbirka *E. A. Gimnazije Slovenj Gradec* je popolnena tudi z letnico 2011, ko je v jeseni, torej že v novem šolskem letu 2011/2012, izšla pesniška zbirka Tima Verdineka, sicer že tudi študenta, *Osumljenci*. Uredila jo je Karla Zajc Berzelak, fotografije je prispeval Tilen Markelj, oblikoval jo je Blaž Prapotnik, k izidu pa prispevala še založba *Cerdonis* in tisk *Forma film*.

V 1. delu zbirke z naslovom *Osumljeni pesnik* ni pesmi brez misli na pesem. Spoznamo pesnika, ki se mu »je zgodila poezija« (*Znorelo se mu je* – str. 31), zdaj pa ne ve, ali je prav, da se »skriva v svoje srečne besede, v srečne rime in verze na papir (str. 19); ne ve, ali je prav, da bo verze »ohranil, in ne izgubil« (str. 21). Meni, da ne zna pisati (*Ne bom kaj prida kracal* – str. 9), pesmi ima za »skrpucala« (str. 24) in »četudi bi pesem napisal, je ne bi razumel, niti ne bi vedel, kaj naj bi z njo počel« (str. 9). Ve, da »rima še ni pesem« (str. 9). Vse to ve, a si ne more pomagati, ko pa vseeno »verzi šarmantno kraljujejo vsem delcem abecede« (str. 11), hkrati pa ga to obremenjuje in mu je kot »izdatna prtljaga v najglobljem nahrbtniku« (str. 23), zato »ne mara svoje žilice« (str. 27). A takoj nato mu verzi spet »skrivno obiščejo besedno porečje« (str. 11), »neha jesti in napiše pesem« (str. 13), »neke čudne besede, v neki čudni zgradbi, dane na papir« (str. 17), in »verzi se pletejo v neko potovanje« (str. 17). Tako spleta »sorodstvene vezi besed« (str. 37) in »naliva prijatelja,

ki izliva njegove ideje« (str. 39). Pri tem se počuti »kot bog fikcije, vladar razumljivejših« (str. 37), čuti »potešenje, ko tvori neologizme vseh oblik« (takšne so npr. besede »ljudov«, »šaljiwec«, »pod gane«, »čudovitooka«, »üps«). Vseeno pa mu ni vseeno, kako bralec, »glavni krivec njegovega branja« (str. 39), sprejema njegove »edinstvene zloge na papirju« (str. 33) oz. skuša razumeti, »kaj hudiča nabija« (str. 39). »Včasih se skrijejo vsi / željni prebiranja moje / nesmiselne potrate / adolescence« (str. 37), zapiše avtor, pa tudi: »Ne pišem več, / da se ne trudijo / z razumevanjem« (str. 45) in »ker so vedno / samo besede.« (str. 45)

In res, so besede, ki so napolnile 125 strani knjige, skupaj 57 pesmi v tri dele: *Osumljeni pesnik*, *Osumljene sekunde* in *Osumljena ljube-*

zen. Ko jih urednica zbirke Karla Zajc Berzelak predstavlja v spremni besedi, zapiše: »Med jaz in ti je namreč vse. Je vloga kralja in norca, objestneža in zaljubljenca, narcisa in drobnega mulca. V literaturi tudi zadnjega v vrsti in boga fikcije, ustvarjalca kaosa in kralja abecede. Predvsem pa šaljiwca, ki s svojimi dražičimi šibicami osvetljuje nevidljivo in celo premaga sonce.«

S svojo bero zapisanega pa mladi pesnik

Tim Verdinek premaga tudi nas bralce, da ovržemo sum o tem, da on ne bi bil (dober) pesnik.

Helena Merkač

Naslovnica pesniške zbirke *osumljenci*: fotografija: Tilen Markelj, oblikovanje: Blaž Prapotnik.

Vse v enem ali eno v vsem

ESEJISTIKA

Nova meščanska drama Janeza Žmavca (zdaj naslovljena *Na kronanju v Budimpešti*, pred avtorjevimi zadnjimi redakcijskimi posegi pa imenovana *Rihard in njegov dvojniki*) v enem širokem zamahu postavi/razstavi pred bralcem/gledalcem rodbino (trirodje) frau Fanči Žagar, ki je tudi promotor dogajanja. Dramske osebe se namreč soočijo z vrsto podob, dilem, razmislekov, vrednot, bivanjskih drž ... in so primorane se do njih opredeljevati, jih bodisi sprejemati ali zavračati, z njimi prihajajo v konflikt ali pa jih marginalizirajo, tudi nonšalantno preskočijo ...

V drami se (za dramske like zagotovo usodno, pa naj je tu zapisana opredelitev še tako težka ali pa že kar patetična) prepletajo zgodovina (kronanje Karla in Zite v Budimpešti in padec berlinskega zidu, še več – v ugle-dališčnem mimohodu so rajnka Avstro-Ogrska, Jugoslavija tik pred maziljenjem in na rojstvo čakajoča Slovenija), ekonomija (ruralno gospodarjenje, trendovsko zadolževanje, menedžeriranje), družina (tradicionalna velika familija s tremi rodovi pod eno streho), ljubezen (zakonska, prešuštna, najstniška), družbenoekonomske formacije (ostaline meščanskega kapitalizma, socializem in sodobni turbo menedžerizem) ... Z vsem tem vzpostavljen trk zasebnih in skupnih koristi, vzpostavljanj interesnih zvez, formiranj malih komplotov, oblikovanj miniaturnih socialnih mrež, prepletanih časovnih pozicioniranj in socialnih

razplatenosti je v svoji navidezni nebuloznosti v resnici filigransko seciranje sveta skozi njegov mikrokozmos. In ker je dramatiku skušenjsko jasno, kako je tu in zdaj z (ne)urejenostjo našega enega samega in edinega sveta, nas pelje *Na kronanje v Budimpešto* z namenom, da bo še enkrat izpostavil dejstvo, kako je prepričanje o izrekanju temeljnih resnic sveta ali kakršnoli iluzija o spreminjanju sveta in človeka v njegovi srčiki – le slepilo ali pobožna želja sanjačev. Sploh ni čudno, da Žmavc ob tem

prepletu déja vujev v drami zastavi kar nekaj postmodernistične medbesedilnosti, ki pa ne temelji na citatnosti, ampak le na aludiranju z naslovi literarnih besedil, z načinom gradnje dramskega dogajanja in če s čim. Gre namreč za neposredno ali posredno priklicevanje ali Čehova (Češnjev vrt), Shakespearja (Kralj Lear), Žmavca (Nekaj tretjega) ali Tisoč in ene noči.

D r a m s k e osebe so v *Kronanju* ujete v klinč, iz katerega se tu pa tam skušajo izviti (in jim tudi uspe), toda

zdi se, da si to prizadevajo z enim samim namenom: čim prej se ponovno umakniti nazaj v krčevit objem usojenosti eden drugemu, še bolj pa pripadnosti skupnosti (veliki družini), ki jim je dana oz. jo sami omogočajo predvsem zato, ker drugače ne morejo in ne znajo.

Zgledov oz. potrditev za gornjo iztočnico

Faksimile naslovnice drame Janeza Žmavca *Na kronanju v Budimpešti*, oblikovane po avtorjevi zamisli

je v drami cela vrsta: familija frau Žagar, ki eksistira samo še po zaslugi frau Kózelove, si odlog poplačila dolga kupuje z zgodbarjenjem (po čemer je drama tudi naslovljena), Marta in Rihard, ki rešujeta svoj zakon, predvsem pa sebe, skušata s poskusom pobega k drugemu, da bi morebiti spet našla sebe in ljubezen, a je namera očitno ena sama vaja iz vračanja v že dotlej živeto, Ana Marija in Matjaž, ki sta na poti, da bosta lahko ponovila vzorec snaha-zetovske dvojine, Maja, ki življenje še vzorči, a v zadnjem prizoru obsedi ob nogah Riharda II. ... V ta na videz krhek svet, ki pa je v resnici monolit ravno zaradi akterjev, ki mu takorekoč starozavezno pripadajo, vstopi zunanja akterka gospa Kózelova, ki družino frau Fanči, predvsem pa sebe, vzpostavlja s »kupovanjem« ene in iste zgodbe, ki jo priklicuje(jo) zato, ker se z njo dobesedno hranijo (duhovno, vrednosto, nostalgično, fizično konkretno – odvisno pač od dramske osebe). Frau Kózel je v resnici nezakonski genealoški družinski član. Edina zunajrodbinska oseba je Nataša, ki pa ji tako pripada komaj kaj tuzemskosti, saj poseže v dogajanje v maniri deus ex machina in reši na videz brezizhodni položaj v njegovi nevalgični točki: velika družina obstane (začasno) na račun zavednega zmotnega prepričanja.

Prepadi, ki na ravni zasebnega zazijajo med protagonisti v Žmavčevi drami, se zdijo nepremostljivi, a izkaže se, da je med njimi samo začasni (berlinski) zid, ki se je v določenem zgodovinskem kontekstu zdel dokončen in večni, a ga je bilo (kako kontradiktorno) celo lažje podreti kot vzpostaviti.

Tako pomirljivo, skorajda že pravljичno (tisočinenonočevsko) se unesejo tudi konflikti (napetosti) med dramskimi osebami, svet ni več iz tira, skorajda bi se na odru lahko zgodil radostni linhartovski finale iz *Matička*, zakaj med usojene si se je spet naselila ljubezen ali pa je šele na pohodu, a zanesljivo je, vzpostavljeni so pogoji za novo bajanje ... Toda – za kako dolgo le še?

Dramske osebe v *Kronanju v Budimpešti* so polnokrvni liki, vsaka s svojo usodo, za katero je mogoče trditi, da je nosilka dogajanja, poganjalka zasebnega ali družinskega kolesa zgodovine, je menedžer svojega in tujih življenj, a to tujko Žmavc lucidno prei-

menuje v manežer ter s tem polje zgodovinske usodnosti prenese v polje odrske, gledališke igrivosti. Še več – kaj je naše življenje več od cirkuške maneže. Vse je teater in mi smo v njegovi službi, pa to hoteli in želeli ali ne. In komaj za trenutek stopimo s tega Tespisovega voza, že je tu nov dan in naša nova stara vloga.

Žlahtnost *Kronanja v Budimpešti* na prefijnen žmavčevski način ohranjajo lege ironije, satire, groteskonosti, tudi humor absurda. In vse v Žmavčevem besedilu prepletano je v funkciji namembnosti teatarskega ogledala, v katerem se brez prizanesljivosti in milosti odzrcalja(mo) posameznik(i) kot tudi svet, pa ne samo oni minuli, ki skuša biti še ves naš, ampak predvsem ta od tu in zdaj. Živa in aktualna dramska pisava, ki ponuja vedno nove uvide, ko se odgrne katera izmed zaves v funkciji literarne zastrtosti.

Andrej Makuc

Peter Hergold, *Scena s plaže*, ok. 2008,
akril na platno, 100 x 100 cm

Prežihov Voranc v ogledalu

KOROŠKEGA FUŽINARJA

ESEJISTIKA

Digitalna izdaja zbornika ob 60-letnici njegove smrti.

Pisala sem že o veliko zbornikih, a tako kot o tem, še o nobenem.

O OBLIKI

Stara slika: listam zbornik pred sabo, na papir zapišem ugotovljeno, pretipkam na pisalni stroj, izdelek odnesem ali v kuverti pošljem na uredništvo.

Novejša slika: listam zbornik pred sabo, ugotovljeno pišem na papir ali direktno na računalnik, izdelek oddam po elektronski pošti.

Najnovejša slika: z računalniško miško listam zbornik na ekranu, malo pišem na papir, glavnino direktno v Word, izdelek oddam elektronsko.

Naj ponovim najpomembnejše: listam zbornik na ekranu ...

Res je, da tega ne počnem prvič, saj lahko tako listamo že nekatere učbenike za slovenski jezik, je pa vseeno zelo vznemirljivo in zanimivo, pri tem zborniku mogoče še posebej zato, ker gre za velik kontrast istih člankov: prej postavljeni v tiskarni s svinčnimi črkami, natisnjeni v velikih formatih *Fužinarja*, zdaj kakor hočete: veliko, malo, polkrepko, poševno, eno vrstico čez tretjino ekrana in že takoj nato cela knjiga na tretjini ekrana ...

Zelo me veseli, da se je na Koroškem to zgodilo prav na temo Prežih: plemenito staro je omrežilo novo čudo tehnike!

O VSEBINI

Zbornik Prežihov Voranc v ogledalu *Koroškega fužinarja* (1951–2007) sta lani, ob 60-letnici Prežihove smrti, izdali *Prežihova ustanova* in *Občina Ravne na Koroškem*, v imenu katere je njen župan in hkrati predsednik *Prežihove ustanove* mag. Tomaž Rožen zapisal, da so tako »na enem mestu zbrali

najboljša besedila o Prežihu, ki bodo tako postala preglednejša ter dostopnejša čim širšemu krogu bralcev.« Uredniško delo je opravil Miroslav Osojnik. Od 114 objav ali Prežihovih del ali zapisov drugih o njem, objavljenih v *Koroškem fužinarju*, »glasilu guštanjskih železarjev«, v 57 letnikih, ko so se kot uredniki zvrstili Prežihov najmlajši brat Avgust Kuhar, Marjan Kolar, Jože Šater in Andreja Čibron Kodrin, jih je za ponatis izbral 82. Razdelil jih je v 10 poglavij: *Umetnik in revolucionar*, *Prežihova proza*, *O jeziku in slogu*, *Prispevki k političnemu življenjepisu*, *Prežihova pisma*, *Prežihova dela na odrskih deskah in v filmskih uprizoritvah*, *Prežihov Voranc v prevodu, ponatisih in sestavki o njem - bibliografski del*, *Spomini*, *Dolg kraja in Epilog/Memento*. Med avtorji najdemo Draga Druškoviča (urednik Prežihovih zbranih del), Josipa Vidmarja, Kristino Brenkovo, Bogdana Pogačnika, Janeza Mrdavšiča, dr. Franca Sušnika, Toneta Sušnika, Marjana Kolarja, Alojza Krivograda in mnoge druge.

Po Roženovih besedah je tako *Prežihova ustanova* spet opravila »del svojega poslanstva v smislu ohranjanja spomina na Prežiha in širjenja njegovega besedila.« Pri tem ji je pomagal uredniški odbor, v katerem so bili poleg Rožena še Vojko Močnik, Miroslav Osojnik in Bojana Verdinec, ki je tudi avtorica idejne zasnove. Fotografije je prispeval *Koroški pokrajinski muzej - Enota Ravne*, oblikovanje pa je delo Janija Kogala - Foto Ivko.

Helena Merkač

P. S.

Mar ni ta digitalna izdaja člankov o Prežihu iz Koroškega fužinarja ravno obratno delo kot je postmodernistično: tam nova pijača v starih čašah, tu stara pijača v novih čašah!?

Ponovno rojstvo kralja Matjaža

ESEJISTIKA

Ob dvajseti obletnici prireditev *Gradovi kralja Matjaža* je Janez Švab, sin Matjaževih krajev, kakor bi se imenoval sam, izdal knjigo z naslovom *Kralj Matjaž v gori Peci*, s katero na prav poseben način obeležuje mitsko pravljično podobo kralja Matjaža, ki se znova in znova že dvajseto zimo zapored v ledeno-snežni podobi rodi, zbudi in vznikne iz tisočletnega spanja ter vzbuja v ljudeh skrivnostno iskrico upanja v lepši jutri.

Knjiga je izšla pri *Založbi Cerdonis* Slovenj Gradec (za založbo mag. Andrej Golob, kot urednik Blaž Prapótnik) z letnico 2012 v nakladi 1000 izvodov. Janez Švab je zbral, uredil in zapisal besedilni del, fotografije in ilustracije so prispevali Tomo Jeseničnik, Janez Švab in Srečko Frühaufer, grafična podoba celote pa je delo Blaža Prapótnika.

Avtor gradi in niza vsebine, izhajajoč iz mitske podobe kralja Matjaža, legend, ki so se stkale okrog nje in vpetosti le-teh v okolje ter življenje domačinov – Črnjanov, jih razgrne pred bralca v več poglavjih, ki se smiselno zokrožajo v štirih vsebinsko angažiranih delih, podkrepjenih z izvirnimi fotografijami:

- kralj Matjaž v ljudskem slovstvu in v delih preteklih ter sodobnih slovenskih književnikov (Nastanek legende o kralju Matjažu, Koroške ljudske pripovedi o kralju Matjažu, Ljudske pesmi o kralju Matjažu, Kralj Matjaž v besedah slovenskih pesnikov in pisateljev, Današnji pisatelji o kralju Matjažu);
- domačini o kralju Matjažu (Kralj Matjaž v mislih in besedah domačinov pod Peco);
- o gradovih kralja Matjaža in prireditvi Gradovi kralja Matjaža;
- o krajinskih posebnostih, turističnih in kulturnih znamenitostih ter ljudeh in njihovem življenju nekoč in danes (Peca in dolina Tople, Črna na Koroškem z okolico).

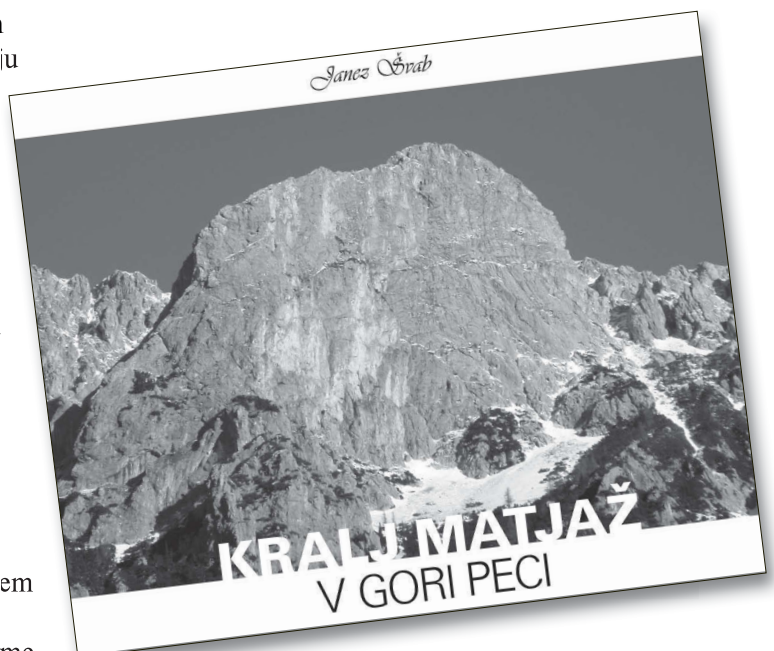
Osrednji del v knjigi pa je vendarle namenjen prireditvi, ki je prerasla meje Koroške pa tudi Slovenije in se prelevila tekom let v

pravi zimski spektakel, poteka pa v znamenju mota: »... in kadar bode njegova brada devetkrat okoli mize zrasla, ga bode gora nazaj dala, da srečno vlada slovenski rod ...« – torej kralj potrebuje svoj grad, v katerem bo pravično vladal s svojo izvoljeno Alenčico, ki mu »vmes svareče šepče v uho: Prebudi se, kralj, glej, ljudem je hudo« ... in iz brezobličnih gmot snega so nastale in vzniknile čarobne podobe izpod rok neutrudnih tekmovalnih skupin.

Tridnevna prireditev se stopnjuje vse od gradnje snežnih gradov, tradicionalnega smučarskega tekmovanja pa do izbora novodobne Alenčice, vrhunec »gradiade« pa je gotovo razglasitev najlepšega gradu, ki se ponosno baha med mnogimi in nudi zadovoljstvo tudi najmlajšim obiskovalcem še mnoge zimske dni do prve otoplitve.

Knjiga je torej v teh časih, ko pogosto govorimo o vrednotah, ki smo jih nekje po poti zgubili, več kot dobrodošel kažipot vsem nam – Slovincem, da nas opomni nanje, v nas zaneti čut za pripadnost, vero in upanje v skupno dobro, ki ga poseblja kralj Matjaž.

Irena Matko

Naslovnica monografije *Kralj Matjaž v gori Peci* (naslovna fotografija Janez Švab).

Ob novem koroškem šolsko zgodovinskem zborniku

ESEJISTIKA

Dvesto let šolstva v Črni na Koroškem

Rad sem se odzval vabilu šole za sodelovanje v njihovem zborniku *SETVE IN ŽETVE ZNANJA V ČRNJANSKIH LOGIH* s prispevkom iz druge vrstice gornjega naslova v časovnem okviru od začetka šole 1811 do osamosvojitve Slovenije. Še toliko rajši se zdaj lotevam celovitega zapisa o tej zelo lepi knjigi, ki je izšla leta 2011 v **nekoliko manj običajni podobi zaradi kvadratne velikosti 21 X 21 cm. Za šolo jo je podpisala ravnateljica profesorica zgodovine Romana Košutnik, kot glavna urednica pa profesorica slovenščine Marija Rus. V kazalu n štejem pravo množico 38 prispevkov na 294 straneh, knjigo pa vseskozi odlikuje klasična ureditev v tri poglavja.**

Prvo je naslovljeno *OB JUBILEJU* in je s 169 stranmi najboljše del knjige. Prvi uvodnik *Dve stoletji šolstva v Črni* razumljivo pripada ravnateljici, v njem pa nas smotno pripelje skozi najpomembnejše mejnike do jubilejnega leta. Pridružuje se ji županja Romana Lesjak s širšim vpogledom v isto leto 2011 *Črna v znamenju jubilejev*. Enako zgodovinsko je naravnani še prispevek *Korenine domače šole in šolstva* predstojnice koroške enote *Zavoda za šolstvo* Nevenke Štraser, le da ga je smotno povezala z nalogami sedanjega šolstva. Dr. Karla Oder je napisala natančno zgodovino *fuzin in železarne v Črni*; šolstvu namenja kratek odstavek s sklepnim navedkom, da so črnjansko šolo ... 'leta 1822 spremenili v javno direktivno šolo'. Na tem mestu sem med tistimi bralci, ki bi bili hvaležni za razlago tega pojma. Gotovo pa je dobrodošel pogost avtoričin vpogled v vire, ki so sicer napisani tudi v nemščini. V tem jeziku jih pogosto navajam še sam, vendar ne brez prevoda v slovenščino, saj nočem domnevati, da ga vsi bralci dovolj obvladajo. Kakšna njena pripomba je celo daljši navedek besedila, a tudi ta je brez prevoda.

Sledi dobrih sto strani obsežen moj spis

Šola Črna skozi čas 1811-1990, s katerim sem jo spremljal do uveljavitve državne samostojnosti Slovenije. Vsebine tu ne bom spet obdeloval in naj napišem le, da sem to zgodovino rad proučil, ker ima šola zanjo odličen arhiv za vsa obdobja. Omenim naj le, da po nekakšnem nesporazumu v kazalu ni razvidno, da je ob koncu te zgodovine še pomemben sklepni deset strani dolg del, naslovljen *Podružnične enote Osnovne šole Črna*.

Mlajši del šolske zgodovine *Šola od 1990 do 2010* je smotno in delno celo v obliki svojega dnevnika napisala ravnateljica v tem obdobju profesorica Jožefa Ovnič. Sklepni prispevek tega poglavja *Omembe OŠ Črna v pedagoških revijah Popotnik in Učiteljski tovariš* sodelavke *Slovenskega šolskega muzeja* Tatjane Hojan je nedvomno zanimiva vsebinska novost v takšnih koroških zbornikih.

Drugo poglavje je naslovljeno s *SPOMINI*. Razdeljeno je v dve skupini prispevkov; prva je naslovljena *Bili so učitelji in učiteljice*, no, recimo, da bi bilo ustrežnejše Bil je en učitelj in nekaj učiteljic, učitelj pa je bil edini imenovani Alojz Germ, učiteljice niso imenovane, kakor tudi ne učenci odličnjaki iz leta 1954, čeprav so vsi dobro prepoznavni. Sploh pa gre za Germov spominski zapis očitno iz leta 2009 in z obilico dragocenih podatkov iz njegovega skoraj 50-letnega življenja in dela v Črni.

S spomini nadaljujejo upokojene učiteljice Marija Petrič (*Mojih petintrideset let*), Marija Knez (*Tako je bilo*), Ana Grabner (*Izbrskano iz spomina*), Marija Čarf (*Učila in vzgajala sem mlade rodove Koprivne*), Ivana Mrdavšič (*Kaj človeka zanese v svet pod Peco*), Tatjana Lorber (*Šopek spominov na neki čas*), vzgojiteljica Jožica Praprotnik (*Vrtec v Krulčevi bajti*) ter snažilka Marija Rajzer po zapisu Marte Repanšek (*Kot ena velika družina*).

V naslednjem razdelku *Bili so učenci in*

učenke spomine pišejo nekdanji učenci, med njimi tudi: Marija Pernat (*V šolo sem hodila v Heleni*), Helena Ošlak (*Moji spomini na šolo Črna*), prof. dr. Kristijan Jezernik (*Na osnovni šoli v Črni*), olimpijski tekmovalca v smučarskih skokih Danilo Pudgar (*Kako je gorel Teber*, sicer del gozdne učne poti v Črni), športni novinar TVS Marjan Fortin (*Bilo je ...*), novinar in poslanec DZ RS Miro Petek (*Šola niso le zidovi, so ljudje*), najboljša slovenska športnica, svetovna prvakinja v veleslalomu Tina Maze (*Spomini*, končuje jih z nedavnim ponovnim obiskom svoje šole).

Imamo še tretje poglavje *PROJEKTI IN SEZNAMI*, ki je pač najbolj v znamenju novejše oziroma sedanje šolske podobe. Uvaja ga urednica Marija Rus z raziskavo *Analiza anket*, ki so jih izvedli v okviru prireditev ob 200-letnici šole, da so proučili oblačenje, prehranjevanje in obnašanje učencev v obdobju 1935–2011; pripomniti je treba, da obdobje nemške zasedbe ni upoštevano. V tem sklopu sodeluje mag. Marjetka D. Balkovec s šolskega muzeja s prispevkom *Kaj naj oblečem za šolo*, ki je temo obdelala skozi zgodovino slovenskega šolstva, Črni oziroma Koroški pa je posebej namenila sklepni del zapisa.

Bolj v sliki kakor v besedi je Irena Greiner prikazala *Prireditve ob 200-letnici šolstva v Črni*. V širši jubilejni sklop spadajo še zapisi *Število učencev OŠ Črna v dveh stoletjih*, *Modre misli naših učenk in učencev* (... *Šola je še vedno cela, čeprav je že tako stara*), *Učitelji in upravitelji do leta 1941*, vse Marija Rus; upoštevala je tudi podružnice. Preglednice nadaljuje in končuje Cvetka Dimec: *Učitelji od leta 1919 do 1945* (nemški vodja šole ves čas okupacije Karl Rossbacher), *Učitelji od leta 1946 do 2010* (niso prešteti, pri učiteljicah navaja spremembo priimka ob poroki), *Tehnični in administrativni delavci 1953–2010* ter najaktualnejše: *Delavci javnega zavoda OŠ Črna v jubilejnem*

letu 2011/12, razporejeni na osrednjo šolo, podružnice (ob imenih pogrešam podatke, kdo je na kateri, razvidno pa je, da jih ima pet od šestih poklicni naziv profesorica razrednega pouka, kar nam hkrati označuje razredno stopnjo pouka), na vrtec ter tehnične delavce.

Nasploh je v tem razdelku zlasti dragocen podatek o stopnji in smeri izobrazbe. Pogrešam pa kadrovske preglednice in šolskih delavcev niti sam nisem razševal, vendar je razvidno, da močno prevladuje visoka stopnja izobrazbe, kar nam hkrati pove, da je zasedba optimalna in da izpolnjuje zahtevane pogoje za delovno mesto, za kar si šola zasluži vse priznanje.

Tu lahko zapišem, da je tekstni del knjige pregledan, da pa mu sledi 31 strani odličnih barvnih posnetkov *Generacije učencev jubilejnega leta 2010/12*. Slikovni barvni vstavek pa imamo na 26 straneh že v sredini knjige z več kot 50 barvnimi posnetki iz življenja in dela v šoli in okolju. Zaključuje ga posnetek šolskega ministra dr.

Igorja Lukšiča, ki januarja 2010 odpira prenovljeni osrednji del prenovljene šole. V zvezi s fotografskim delom naj dodam, da je vseskozi skoraj množičen in slikovit že v starem črno-belem izboru, da pa mu že spet kaže očitati pomanjkljive in kdaj celo napačne oziroma manjkajoče pripise.

Pa naj to ne bo moj zadnji stavek o tem lepem in bogatem zborniku. Šoli Črna zanj čestitam z željo, naj z njim spodbudi še tiste, ki jim takšen zbornik še manjka.

Franček Lasbaher

Šmartno/SG, 28. 2.–1. 3. 2012

Faksimile naslovnice novega črnjanskega šolske zgodovinskega zbornika

KOROŠKI POKRAJINSKI MUZEJ (SLOVENJ GRADEC) – 60 LET

ESEJISTIKA

CARINTHIAN REGIONAL MUSEUM – 60 YEARS (1951–2011)

Brigita Rajšter, Tomo Jeseničnik, Edi Koraca, Saša Djura Jelenko – po kataložnem zapisu in tu v enakem vrstnem redu urednica, fotografija, tehnični urednik, avtorica besedil (vseh oziroma ni razvidno katerih, če morda le ni napisala vseh).

Tudi za svoj naslov prispevka še najrajši uporabljam izvirni naslov knjige oziroma besedila, o katerem pišem. Tokrat sem bil ob tem v precejšnji negotovosti, ker so trije uredniki na prvih treh straneh vključno s kataložnim zapisom uporabili dve različici naslova, tako da sem svojega nekako sestavil iz obeh in mu z letnicama od – do pristavil docela razvidno življenjsko dobo. Dodatno opazen je naslov v angleščini in torej z namigom, da je jubilejna knjiga na svojih 240 straneh dosledno spisana v obeh jezikih – tako v tujem kakor domačem. Moj naslednji poudarek je, da imamo v rokah razkošno velik zbornik, ki po širini za 3 cm presega velikost A4. Za naslov sem izbral same velike črke, čeprav je slovenski del dejansko zapisan *Koroški Pokrajinski Muzej*, torej s pravopisno napako v velikih začetnicah, saj pravilo, da se vse besede v naslovu začnejo z veliko črko, velja le za angleščino ali pa me naj kdo blagohotno podučí o morebitni novi jezikovni rabi. Še najrajši pač lektor. A kje je sploh zapisan, saj ga med spredaj omenjenimi ni. Šele po prizadevnem iskanju ga najdem prav na zadnji strani knjige (240.) tudi z nekaj sreče na ne ravno preglednem, a vsekakor domiselnem starinskem drevesnem deblu, kjer končno vidimo napis *Lektoriranje Proofreading* Miroslav Osojnik, ki bi pač gotovo sodil k čelnim podatkom.

Vendar bralčevih začetnih zagat še ni konec. Nasproti katalognega vpisa je namreč nepodpisana slika prastarih razpadajočih hišnih vrat z zdavnaj zarjavelim ključem. Glede na podatek, da je poslikava Jeseničnikova, vsaj

vemo, komu posnetek pripisati, a najti ga pač ne bo enostavno, ker, kakor še velikokrat, ob njem manjka njegovo nahajanje. Manjka npr. še kakršenkoli drugi vpogled v sklepni razdelek, ki je v kazalu za zadnjo vpisano stran 231 naslovljen kot *O muzeju* z vsemi dodatno naslovljenimi vmesnimi razdelki do že omejnene zadnje strani naše knjige. In slednjič: Zbornik je soustvarjalo kar lepo število sodelavcev in pri tem še toliko bolj pričakujemo, da bodo njihova imena zapisana že ob naslovih pripadajočih prispevkov. Žal jih ni, čeprav je res, da jih bomo večino le našli drugje, toda z zamudnim listanjem od naslova do naslova oziroma od sestavka do sestavka.

Kratek nepodpisani uvodnik v enostraničnem razdelku *Uvodne misli* pač smotrno pripišimo urednici; povsem utemeljeno namreč navaja, da je zbornik v vsej svoji širini namenjen bogatitvi kulturne dediščine in osvetlitvi njenega desetletja dolgega ustvarjanja muzejske stroke v vseh dvanajstih koroških občinah. *Slavnostni nagovor*, tak je vmesni naslov, ki ga je podpisala ministrica za kulturo Majda Širca, na kratko z vso pristojnostjo najvišje državne kulturne ustanove slavi velik pomen nadpovprečno številnih kulturnih zavodov v tem delu Slovenije in izjemno pomembno dejavnost tukajšnjih kulturnih delavcev. K njenemu slavnostnemu nagovoru pa naj pod istim naslovom prištejemo še dve jubilejni čestitki; podpisali sta ju županji občin Črna Romana Lesjak in Dravograd Marijana Cigala, v tem obdobju obenem predsednica *Sveta Koroške regije* – pa naj bo tudi tukaj s krajinskim pravopisnim vprašajem.

Dejansko sta obe doslej navedeni spoštovani županji hkrati že stopili v naslednji razdelek, naslovljen *Besede ustanoviteljic*, s še natančnejšim angleškim naslovom *Nagovori županov ustanovitvenih občin*, v katerem nastopajo župani še vseh desetih preostalih koro-

ških občin. Stvar je nejasna, ker župani, dejansko predstavniki občin ustanoviteljic, v kazalu nimajo svoje geselne enote, čeprav v knjigi zavzemajo nič manj kot 12 strani. K temu je treba dodati še naslednjo nepričakovano nedoslednost teh strani: Kar pri vseh kakšnih dvajsetih pod pripadajočimi posnetki manjka-jo pripisi s pojasnilom, kaj na njih dejansko vidimo, čeprav največkrat gre za edinstveno muzejsko gradivo. Naslednji primer: na strani 36 je lepa celostranska slika *Forma viva - Sončni oblak* Primoža Oberžana in spet obstanemo pred vprašanjem, kam se naj napotimo, da si to umetnino ogledamo.

Tu pa smo pred prvim zaresnim, čeravno še vedno splošnim vsebinskim prispevkom *Muzej, skladišče starin ali srce skupnosti*, ki ga je napisala dr. Verena Perko iz *Gorenjskega muzeja Kranj*, spis pa končuje nekako tako, da moramo verjeti v slednje. Od tega prispevka do konca naštejemo še 21 posamično naslovljenih razdelkov oziroma člankov. Poslejtorej velja navedek v kataložnem zapisu, da je besedila napisala Saša Djura Jelenko z izjemo seznama razstav, ki je delo Valerije Grabner, ter naslednjega razdelka *Predstavitev muzeja s poglavjem na devetih straneh* Brigitte Rajšter *Deset let premikov*. Seznanani nas z muzejskim vsebinskim okvirom 12 koroških občin v Sloveniji; poleg tega se muzej s posebnimi programi povezuje s Slovenci na avstrijskem Koroškem. Njegova dejavnost je vsestranska tako v sodobnejšem kakor zgodovinskem pomenu, v katerem je zajeta tudi skrb za odkrivanje in varovanje znamenite koroške arheološke in kulturne dediščine.

Nekaj vzorčnih primerov: Osnovnošolski učitelj Bogdan Žolnir je leta 1951 v Slovenj Gradcu ustanovil okrajni muzej narodnoosvobodilne borbe in takrat pričel obnovo Paučkovih partizanskih bolnišnic na Pohorju. Leta 1956 je bila v mestni hiši – v stavbi nekdanjega okrožnega glavarstva Slovenj Gradec odprta stalna razstava o narodnoosvobodilnem boju in ljudski revoluciji. V Dravogradu je bila istega leta urejena zbirka o gestapovskem zaporu, enem najgrozljivejših mučilnic številnih Slovencev med nemško zasedbo.

Od leta 1981 se je naš muzej pričel širiti v splošen koroški muzej in s tem pridobil krajinsko vlogo. Arheološki oddelek je nastal leta 1992 in dve leti pozneje pod vodstvom

dr. Mire Strmčnik, domačinke iz Šmartna, opravil izredno pomembna starorimska in staroslovanska odkritja na Legnu v cerkvi sv. Jurija iz 9. stoletja in grobišča v njenem neposrednem okolju ter poskrbel za njihovo izjemno muzejsko predstavitev na licu mesta. Oddelek je izredno dejaven in vseh koroških muzejskih zbirk je sedaj že toliko, da tu žal nimamo dovolj prostora niti za najbolj strnjeno omembo, to priložnost pa naj izrabim za pobudo, naj jih muzej slej ko prej prikaže v priročnejšem knjižnem vodniku.

Zasnovo takšnega vodnika že najdemo v sklepni (po posameznih letih od 2001 do 2011 urejeni) preglednici vseh razstav in zbirk oziroma še bolj v seznamu *Oddelki*, ki jih naštejemo sedem, celo z imeni njihovih vodij. Podrobneje jih spoznavamo v posamičnih predstavitev na naslednjih 14 straneh, ki jih skoraj gotovo moremo pripisati njihovim vodjem, med katerimi so dva znanstvena doktorja, ena magistra ter pet univerzitetnih diplomiranih zgodovinarjev, vsi pa imajo še naziv muzejski svetovalec ali profesor in/ali kustos oziroma višji kustos. Po tej preglednici lahko ugotovimo, da ima muzej skupno 12 sodelavcev, ni pa za vse povsem razvidno, v katerem kraju delujejo.

Prvi je torej oddelek za arheologijo; sledijo mu oddelek za etnologijo, oddelek za zgodovino, oddelek za kulturno in umetnostno zgodovino, oddelek za dokumentacijo, oddelek za pedagoško službo ter oddelek za konserviranje in restavriranje. Posamezno dejavnost vsaj v osnovi dovolj opredeljuje že strokovni naziv oddelka skupaj z odlično slikovno spremljavo, ki pa je žal nekajkrat spet brez kakšne dobrodošle razlage. Vsi oddelki so predstavljeni na celi lastni strani zbornika in tu bom iz njih navedel vsaj nekaj nujnejših podatkov.

Posnetek pred *arheološkim oddelkom* nam pove, da so se raziskave v Starem trgu izvajale tudi leta 2011 (rimska naselbina in poštna postaja), že nekaj pred tem pa npr. v Ribnici na Pohorju, na Javorniku v Ravnah, v jami Pilenca nad Hudo luknjo, v Mislinjski Dobravi s prazgodovinskimi in rimskimi ostalinami ter ob grajskih razvalinah v Završah nad Doličem. Ob večjih najdiščih so urejeni arheološki parki. Navedeni oddelek hrani skoraj osem tisoč diapozitivov ter več kot 6700 inventariziranih dragocenih arheoloških

predmetov.

Oddelek za etnologijo nam prav tako pokaže izredno bogastvo ljudske kulture v vseh treh krajinskih dolinah, zbranih v muzejskih enotah tako na Ravnah (ustanovljene 1984) kakor v Slovenjem Gradcu od leta 1997. Na ogled jih imamo skozi zgodovinski prerez v različnih zbirkah, kot so oblačilna, orodna ter obrtna za več strok. Zlasti izstopajo čevljar-ska in gospodinjska ter zbirke igrač, obrednih predmetov in predmetov ljudske umetnosti, v krajevnem smislu pa libeliška (s težiščem na svojem znamenitem plebiscitu) ter leška zbirka etnografskih predmetov. Prav tako velika posebnost sta zaokroženi zbirki – Čarfova panjskih končnic ter Prodnikova narodopisnih predmetov.

Koroški zgodovini je še zlasti namenjen poseben oddelek z orisom dolgoletnega odpora germanizaciji in narodnoosvobodilnega boja, kar smotrno osvetljujejo tudi bogato arhivsko gradivo in okrog 2500 dokumentiranih predmetov. V sicer izjemnem bogastvu oddelka za *koroško kulturno in umetnostno zgodovino* je vendarle potrebno oporekati navedku o slikarju Radu (in ne Radetu) Nikoliću; bil je seveda uveljavljen kipar in likovni učitelj.

Pa tu omenimo še *oddelek za pedagoško službo*, saj je nedvomno tisti, ki pač najbolj doživlja življenjski utrip z množico mladih obiskovalcev zaradi pestrih dejavnosti – ne le z učnimi urami, temveč tudi s posebne hvale vrednim sodelovanjem v raziskovalnih projektih, ki pogosto segajo celo preko sicer že lep čas neobstoječe koroške državne meje.

Tako smo prišli do razdelka *Stalne zbirke in razstave*, ki najavlja pojavnost po vseh treh koroških dolinah, razporejenih po abecednem redu. Na strani 68, tu njeno zaporedno število posebej omenjam, ker v kazalu ni vpisana, jih uvaja celostranska barvna *Panoramska karta Koroške*, oštevilčena po posameznih vsebinskih podatkih. Celostno jih našteva natančni *Seznam zbirk in razstav* spet po dolinah, toda zdaj z vsemi kraji, kjer kaj najdemo. Najbrž je samoumevno, da jih je največ po dolinskih središčih z bogato nadaljnjo členitvijo po posameznih krajih, pri tem pa so Libeliče v prvem razdelku *Dravska dolina* pred Dravogradom že zaradi znanih svojskih zgodovinskih posebnosti.

Enako samoumevno je torej, da so tu na

prvem mestu *Libeliče* s sestavkom in muzejsko zbirko *Koroški plebiscit*. Na zgolj svojem krajevnem ljudskem glasovanju, z vso pokončno slovensko narodno zavestjo so ga vodili župnik Anton Vogrinec ter učitelja ljudske šole Janko Gačnik in Janko Kuhar, so se namreč farani 30. septembra 1922 odločili za priključitev Sloveniji oziroma Jugoslaviji. To je gotovo bilo najpomembnejše samostojno zgodovinsko dejanje kateregakoli slovenskega kraja, saj so si Libeličani hkrati sami določili državno mejo.

Od preostalih razstav gre zlasti omeniti še libeliško kmečko zbirko in izvirno staro učilnico, ob kateri se pač pogreša navedek, kateri učni jezik je do konca cesarstva v njej prevladoval, sploh če upoštevamo, da je skozi vse to obdobje v koroškem šolstvu velikonemški pritisk na Slovence bil zelo močan – le spomnimo se znane Vorančeve sočasne zgodbe iz njegove koteljske šole!

V drugih krajih omenjamo pretresljivo urejene trpljenja polne *gestapovske zapore v Dravogradu*, tamkajšnji *Ribiški muzej* ter iz novejšje zgodovine *Muzej osamosvojitvene vojne na Koroškem leta 1991* v bližnjem dvorcu *Bukovje* v nekdanji dolgoletni vojašnici jugoslovanske armade, zatem pa *Kovaški in gasilski muzej Muta*. Edinstvena je razstava v vuzeniškem župnišču *Slomšek v Vuzenici 1838-1844*. Tu je napisal prvi in s tem zgodovinsko toliko znamenitejši večpredmetni slovenski učbenik *Blaže in Nežica v nedelski šoli* (1842). Po takrat veljavnem cerkveno državnem šolskem zakonu je bil župnik Slomšek tudi šolski nadzornik, pristojen tako rekoč za celotno območje današnjega koroškega zavoda za šolstvo, z mejo svoje župnije pa tudi v današnji Avstriji do Sobote (Soboth), približno na pol poti med Labotom (Lavamünd) in Ivnikom (Eibiswald).

Pomembni zgodovinski pomniki so še *Župankova domačija* ter *Partizanska bolnišnica Tevakin na Kozjaku* iz sklepnega obdobja II. svetovne vojne na Kozjanskem. Ta razdelek zaključujeta *Muzej kamnoseštva, steklarstva in gozdarstva v Ribnici na Pohorju* ter *Zbirka starih steklenih izdelkov v Josipdolu*. Največja posebnost pa je *Splavarski muzej v Podvelki* zlasti v zvezi z znamenito Šarmanovo družino, ki je predvsem v obdobju jugoslovanske kraljevine na splavih s pohorskim lesnim bogastvom preko Hrvaške trgovala vse do Beograda.

Prehajamo v poglavje *Mežiška dolina*; uvaja ga pravljico lep Jeseničnikov posnetek Ivarčkega jezera, snovno pa sestavek *Etnografska zbirka v Črni*. Gradivo zanj je prispeval zbiralec Miro Prodnik in gotovo tudi starinski celostranski posnetek petih Črnjank v značilni ljudski noši. Naj takoj omenim, da ima Mežiška dolina toliko zbirk (v zborniku od strani 104 do 141), da jih bom tu lahko omenil le v bolj strnjeni izbiri. Vsaj marsikoga danes preseneča središče Črne, kjer je na ogled *Rudarska muzejska zbirka* v spomin na več kot tristoletno rudokopno zgodovino kraja. Da so Korošci čebelarili že od nekdaj, društveno pa vsaj od leta 1914, izpričuje stalna razstava v Topli s kar nekoliko pesniškim naslovom *Človek po svetu, čebela po cvetu*.

Mežico tu zastopa sestavek *Naravoslovni fotograf Maks Kunc*. Njegova izjemna zbirka fotoposnetkov in dnevniških zapisov v okviru stalne razstave *Podzemlje Pece* je dostopna v rudniškem muzeju na Glančniku. Kot del iste razstave je tu še tista z naslovom *Tako so nekoč živeli knapi*. Običajno je že, da se opis končuje z izjavo 'Muzej nudi strokovno pomoč', vedno pa manjka podatek, ali je na voljo tudi strokovni vodnik oziroma razstavni katalog. Vmesni prevaljski del je zastopan s panoji na Poljani *Konec II. svetovne vojne na Koroškem* s pripombo, da so tako zaznamovana še druga velika bojišča od Doliča do Pliberka. Prevaljska zapisa sta prav tako še *Povhovan mlin*, ki je v dolini ob cesti na Šentanel, ter *Vandravski trg* v središču Prevalj po nedavni celostni prenovi mesta, pri kateri je dejavno sodeloval tudi *Koroški pokrajinski muzej* skupaj s celovškim arheološkim muzejem.

Nič manj kot deset muzejskih zbirk je povezanih z Ravnami, tako poimenovane leta 1952 na predlog dr. Franca Sušnika namesto dotodanjega Guštanja; obenem z novim imenom je kraj postal mesto. Muzejski del uvaja zapis *Železarska zbirka*, namenjen razvoju železarstva v celotni Mežiški dolini. Dopolnjuje ga tudi naslov *Muzej železarstva - štauharija* s podnaslovom *Slovenska pot kulture železa*, oboje pa se nanaša na stalno razstavo v mestnem gradu, ki ima v tem sklopu še samostojno enoto *Grad Ravne*. Drugi zapisi so *Gozdarska in lesarska zbirka*, v kateri je celo model mislinjske gozdne železnice, *Etnološka zbirka* ter *Lapidarij - kapela gradu Ravne*. Samostojni prispevek

Forma viva nas seznanja s sedmimi dejavnimi mednarodnimi srečanji 33 kiparjev na Ravnah v obdobju 1964–2008. Ustvarili so 33 monumentalnih umetnin in nekaj jih je postavljenih tudi v vseh štirih mestih Mežiške doline. Sklepni del je naslovljen *Prežihova bajta - 30 let (1979-2009)*, odkar je bila na Preškem vrhu nad Kotljami urejena v spomin enemu najpomembnejših slovenskih pisateljev. Uredništvo našega zbornika je Prežihovemu Vorancu z vso upravičenostjo namenilo dve celi strani v sliki in enak obseg v besedi, a brez omembe katerekoli od njegovih nikakor ne ravno redkih književnih del. Toda vsaj vidimo jih, recimo kakšnih deset knjig njegovih zbranih del na skrinji v njegovi hiši.

Poglavje *Mislinjska dolina* zavzema strani 142–166. Zaradi krajevno neupoštevane Mislinje smo takoj pri zelo kratkem sestavku *Zgornje Dovže - vila rustica*. Zvemo, da gre za rimsko posest, ki so jo ponovno raziskovali v obdobju 1992–2003 in razkrili lep tloris približno 14 x 10 m. Lastniki so nedvomno bili premožni Rimljani, kar sodimo po opečnatih strešnikih ter talnem in stenskem ogrevanju stavbe.

Takoj zatem stopimo v 19. stoletje s prispevkom *Spominska soba dr. Ljube Prenner* v vodriški gostilni. Prennerjeva je bila pravnica in pisateljica, ki ji pripada prvi slovenski kriminalni roman *Neznani storilec*, za katerega se tu nedvomno spodobi zapisati vsaj še letnico prvega natisa 1939.

Pravi spomenik tehnične kulture opisuje članek *Herčeva žaga in mlin* na reki Mislinji v Tomaški vasi pri Slovenjem Gradcu. Zapis nas prepričuje, da ob tem gre za odlično urejeno kmetijo družine Herc s posestvom vred in vsem, kar mu pripada. Vse to je danes le še zadnji del nekdanjega nepredstavljivega niza (v prvi polovici 20. stoletja) kar osmih žag in sedmih mlinov na razmeroma majhni reki in razdalji manj kot 8 km med Šmartnim in Turiško vasjo.

Sledi ... 'kulturni spomenik državnega pomena Paučkove partizanske bolnišnice' (skrivno ime Trška gora) v pohorskih gozdovih nad Slovenj Gradcem, kjer so v zadnjem letu II. svetovne vojne zdravili okrog 300 partizanov in zavezniških ranjencev. Zaradi izredne zgodovinske vrednosti nas naslednji zapis vrne v *Cerkev svetega Jurija* nad Šmartnim in

tu naj le dodam vabilo, da je tudi zaradi vrhunske ureditve arhitekta Milana Kovača (1994) vredna ne le prvega, temveč prav tako ponovnega obiska.

Prispevek *Sokličev muzej* (od leta 1937) nas prestavi v mestno središče. Z vsem izrednim bogastvom ljudske in umetne kulture – ustanova je tudi knjižnica in galerija – ga je ljubiteljski umetnostni zgodovinar župnik Jakob Soklič podaril mestu. Ob koncu beremo: ‘Samostojno zaokrožen del Sokličevega muzeja je *spominska soba Frana Ksaverja Meška ...*’. Slednji je v obravnavanem zborniku še večkrat omenjen v navedeni obliki osebne imena in enako še v katerih virih, toda bil je *Franc K. M.*, kakor je seveda zapisan tudi v *Enciklopediji Slovenije 7* (1993) ter v *Leksikonu slovenska književnost* (1996) in tudi leta 2005 v vsestransko izvrstnem vodniku Karle in Staneta Berzelaka *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina*. Glede tega me je nadalje zanimalo, kakšno obliko bom le našel v najnovejšem viru *Slovenska nacionalna enciklopedija* (2011), a v njem Meška iščemo zaman, kar je neverjetna malomarnost. Najdemo pa ga skupaj z duhovnim tovarišem in prijateljem Sokličem v mojstrski upodobitvi akademskega kiparja Rada Nikolića leta 1984 ob obeh mestnih cerkvah. Njegov doprni kip je Nikolić izdelal tudi za knjižnico, ki nosi Meškovo ime. Pustimo torej ime Fran še naprej zahodni polovici Slovenije, vzhodni pa pač ostane Franc. Približno v tistem obdobju je nastala Nikolićeva reliefno izdelana stena v sejni sobi na Meškovi ulici, ki mi je 20 let služila na koroškem zavodu za šolstvo.

V neposredni bližini obeh cerkva je – kakor na treh posnetkih tudi vidimo ob zapisu *Slovenj Gradec – srednjeveško obzidje*. Prenovljeni del zidu so odkopali in nam je na očeh v enem najprometnejših delov mesta med gimnazijo, obema cerkvama in bolnišnico. Vedeti je namreč treba, da je cesarsko podeljena pravica do obzidja omogočala, da je kraj postal mesto, kar se je v Slovenjem Gradcu dogodilo leta 1267, torej stoletja pred drugimi koroškimi mesti. Preseneča pa, da tega podatka v našem zapisu ne bomo našli.

Slovenjegraški sklepni zapis nas ob posnetku prireditveno urejenega privlačnega atrija pod mestno hišo napotuje v glasbeno umetnost. Dvojno je naslovljen z *Muzej Huga Wolfa*

ter *Mednarodni informacijsko dokumentacijski center Huga Wolfa*, oboje seveda v počastitev skladateljevega spomina. Gotovo pa ne bi bilo odveč ponoviti dokazilo zgodovinarja Josipa Mravljaka in župnika Jakoba Sokliča, ki sta prva pisala o tem, da je skladatelj povsem slovenskega rodu. To je pripomoglo Jožetu Leskovarju, ravnatelju glasbene šole Slovenj Gradec, ki je do leta 2011 delovala v Wolfovi hiši, v župnijskem arhivu v Šentjurju pri Celju v matični knjigi izpisati potrditev njune domneve.

Zgodovinsko pomemben je tu še zapis *Grofje Andeški in Slovenj Gradec*, povezan s cerkvijo svetega Pankracija na gradu nad Starim trgom. Mejnika sta leto 1228, omemba grajskega učitelja, in leto 1257, do katerega se je Slovenj Gradec že razvil v tržno naselje.

Zaključni vsebinski del našega zbornika z naslovom *Zgodovina Šentjanža pri Dravogradu in narodno obrambnega tabora 7. aprila 1918 v Šentjanžu* nas usmerja k zadevni stalni muzejski zbirki v stavbi šentjanške krajevne skupnosti. Beremo tudi o spopadu med udeleženci tabora in napadalci, ni pa zapisano, da so slednji bili okoliški Nemci, ki so hoteli slovenske zborovalce razgnati, toda ti so se jim odločno uprli, tako da so se nasprotniki, med njimi nemčurski nadučitelj dravograjske šole, morali reševati z vratolomnim begom.

V sklepnem delu jubilejne knjige ob 60-letnici *Koroškega pokrajinskega muzeja* se nam najprej razkriva resnično obilje z *Naslovi stalnih zbirk in razstav*. Slikovno ga uvaja največja vuzeniška znamenitost – posvetna poslikava stropa v župnišču, nastala leta 1653. V Dravski dolini je muzejskih zbirk sicer 16, v Mežiški 18 in v Mislinjski 12; večino smo jih spoznali v doslej obravnavanih zapisih. Enako bogastvo razkrivajo *Pedagoško-andragoški programi z delavnicami in učnimi urami*. Opravka imamo kar z 18 strnjenimi učnimi načrti, ki so zares tako razvejani, da vsak gotovo šteje za več učnih ur. Naj tu navedem samo dva; prvi je *Spoznavanje zgodovine na terenu – Koroška v 20. stoletju*, ki nas na koncu seznanja z *Ribiškim muzejem* v Dravogradu, v katerem spoznamo vse ribje vrste koroških rek. Drugi je *Mitologija svetega Jurija*, ker nas vrača k arheološkim najdbam v in ob legenski cerkvi iz 9. stoletja v trikotniku, ki ga sestavljata še cerkev sv. Marije na Homcu pri Šmartnem ter

sv. Pankracija nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu.

Poseben razdelek imajo dodatni *Andragoški programi* v obliki strokovnih posvetov; izvajata jih tako ravenska kakor slovenjegraška muzejska enota, prva od leta 2004 in slednja od 2009. Gre za zelo pestre in zanimive vsebine, ki so vse avtorizirane, in kar škoda je, da od njih beremo predvsem naslove. Spet za vzorec izvemam zgolj dva: Predstavitev knjige dr. Marjana Linasija *Koroški partizani; Protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte* ter razstavnega kataloga *Nemška okupacija Slovenj Gradca 1941-45 v luči korespondence družine Simoniti*. Zvemo še, da ti programi potekajo tudi v izvenkoroških krajih ter v sosednji Avstriji in Hrvaški. Nekaj vsebin so zlasti v letih 2010-11 obiskovalci sodoživljali na srečanjih *Koroški muzejski večeri*.

Tudi naslednje poglavje *Arheološke raziskave* pod vodstvom svetovalke Saše Djura Jelenko nedvomno presegajo objavne možnosti zbornika in mojega spisa. Gre za delovne naloge od leta 2001 do 2011 tudi za posebne naročnike, npr. za župnijski urad Ribnica in Dars in večkrat prav tako za koroške občine (Prevalje, Dravograd, petkrat Mestna občina Slovenj Gradec).

Preglednica *Strokovni posveti in srečanja* našteva 9 prireditev v času od leta 2006 do 2010, šest jih je opravil naš muzej. Prevladujejo takšni, ki daleč presegajo koroški okvir dejavnosti, npr: *IX. zborovanje Slovenskega muzejskega društva*, SG 4.-6. 10. 2007; 8. mednarodni simpozij *Forma viva Ravne na Koroškem*, Ravne 17.-30. 9. 2008; mednarodni kolokvij *Onkraj reke Stiks - Grobovi veljakov Norika in Panonije*, Kolationa/Stari trg 1909-2009, soorganizator tudi *Avstrijski arheološki inštitut*, Slovenj Gradec 23.-24. 4. 2009; *Reševati - ohranjati - varovati*, soorganizator tudi *Slovenski narodopisni inštitut Celovec*, Ravne, 22. 10. 2009; *Mednarodna konferenca o reki Dravi*, soorganizatorja tudi *Občina Dravograd in Biološki inštitut SAZU*, dvorec Bukovje 30. 9.-1. 10. 2010.

Spet je torej tu veliko gradiva za nadaljnjo študijsko obdelavo, kar vsaj enako velja še za stran *Evropski projekti* v okviru evropske prestolnice kulture leta 2012. In vse to se tu najde kot le del samo dveh vsebinskih strani,

od katerih eno spremlja celostranski posnetek kakšnih 35 obiskovalcev; z njimi vidim še sebe, ker pa je slika spet brez pojasnila, naj dodam, da nisem razrešil, kdaj in kje sem bil zraven.

Svojevrstno presenečenje sta strani 202-203 v staroveški latinščini s pripisom *Inkunabula* (= prvotisk pred letom 1500) *Matevža Cerdonisa* z obrobniimi navodili za prepisovanje; izvornik hrani NUK v Ljubljani. Cerdonisa tu najdemo, ker je bil okoli leta 1445 rojen v Slovenj Gradcu, vendar tega podatka tu ni. Po študiju na Dunaju je postal tiskar inkunabul v Padovi. V *ES* 2/1988 je o njem kratko geslo, ki ga je napisal Slovenjgradčan dr. Primož Simoniti; od njega zvemo, da je ohranjenih nekaj več kot 60 Cerdonisovih del. Povsem v redu je torej, da ga imamo v našem zborniku, zaman pa ga bomo iskali v novi *Slovenski nacionalni zgodovini* (MK 2011), kar je njen neoprostljiv spodrslijaj.

Proti koncu je treba omeniti častitljiv seznam *Fondi arhivskega gradiva*. Našteti je 28; gotovo so vsi pomembni in vsaj nekaj jih je potrebno navesti: fond Bogdana Žolnirja, dr. Ljube Prenner, dr. Alojza Bratkoviča - bil je prvi slovenski župan Slovenjega Gradca, fond nekdanje občine Razbor, fotoarhiv Šmartna/SG, fond Frana = Franca Ksaverja Meška, Jakoba Sokliča, fond Koroška 1918/1919 ter fond bralne značke. Sledi razdelek *Izdajateljska dejavnost* sodelavcev muzeja, ki je vseskozi izredno bogata. Zatem je *Kronološki pregled razstav 2001-2011* s komaj verjetnim seštevkom 251 in z napovedjo nadaljnjih pet za leto 2012 v okviru partnerskega mesta Slovenj Gradec z evropsko prestolnico kulture Maribor. Zadnje poglavje je *Bibliografija 2001-2011* vseh 12 delavcev KPM; daleč največ objav ima dr. Karla Oder. Vmes je še eno presenečenje: rokopisno pismo Jožeta Plečnika Alojzu Repanšku avgusta 1952, kot je uredništvo zbornika pripisalo pod pismo. Največji slovenski arhitekturni mojster se mu zahvaljuje za vabilo na svečanost z obžalovanjem, da se je ne bo mogel udeležiti. Iz črnjanske šolske kronike pa naj dodam, da je šlo za odkritje Plečnikovega spomenika *NOB* v središču Črne.

Franček Lasbaher,
Šmartno/SG, 17.-26. 2. 12

Glej, avtor, kaj smo naredili iz pesmi

ESEJISTIKA

Naslov je preigravanje znane pesmi *What Have They Done to My Song Ma* kultne avtorice Melanie, ki pa ne namiguje nujno na istovetnost sporočila le-te, prej na možnosti in priložnosti, ki jih ponujajo reinterpretacije izvirnega avtorskega dela. Melanie mora shajati vsaj s štirimi reinterpretacijami svoje pesmi, nam časovno in geografsko najbližja je Bajagina predelava *Vidi šta sam ti uradio od pesme, mama* iz leta 1985. Uvodni diskurz naj služi le za premislek in ustvarjanje miselno-zvočne kulise s kantavtorskim ozračjem in ozvočjem.

Oktober lanskega leta je v čast 10-letnice

Festivala mlade literature Urška, ki se

je preteklo desetletje pod okriljem JSKD začel odvijati v Slovenj Gradcu, izšla kompilacija uglasbene poezije z naslovom *Uršljanske*. Plošček, audio CD je založil SPUNK, gimnazijsko kulturno društvo gimnazije Slovenj Gradec v sodelovanju z JSKD RS in OI Slovenj Gradec, za kar so odgovorni – v prvi vrsti seveda Andrej Makuc, nato Dragica Breskvar in Andreja Gologranc. Ekipa tudi sicer bdi nad festivalom *Urška*, ki se je v slovenjgraški umetniški milje že lepo ukoreninil in se zrasel z mestno kulturno-umetniško produkcijo ter ponudbo.

Pri *Uršljanskih* gre za album šestnajstih skladb na besedila pesmi petnajstih izbranih avtorjev – uršljank in uršljanov, katerih poezijo so v posameznih obdobjih uglasbili in interpretirali različni avtorji oz. zasedbe: Zlatko Verzelak alias Franc Vezela s spunkovskim bandom gimnazijskega kulturnega društva *Franc & Roses* (20002–2004), Borut Mori in Andrej Ofak (2005–2007) ter Franc Vezela z bandom *Matalaja* (2008–2011).

Zgoščenka je pravzaprav kompilacija s CD-jev *Pod odejo sva skrita*, *Naj letim in Ni perfektno – je pa špica* ter uglasbenih besedil za leta

2009, 2010 in 2011.

Za pestrost besedil je bilo poskrbljeno že v startu z izborom avtorjev po pravilu en uršljan – ena pesem. Album se začne z Jožetom Hribernikom in njegovo ironično *V naši ulici leži mrtev jugo* in konča z *Najlepša so jutra* Nine Bizjak; izjema, ki potrjuje pravilo je pesnica Barbara Žvirč z dvema besediloma, morda zategadelj, ker v eni pesmi trdi *Sem tvoj najsvetlejši otrok*, v besedilu druge pa lahko ugotavljamo, da je za razliko od ostalih zastopana *Malo in še malo bolj*. Vsekakor je izbor dober in zanimiv.

Uglasbene pesmi pripadajo izbranim uršljanom, v 20-stranski spremni knjižici pa je poleg besedil vseh pesmi, ki so v album nanizane kronološko (2002–2011) objavljenih tudi več barvnih fotografij glasbenih zasedb, ki so te pesmi izvajale. Uvodoma je v knjižici objavljen tudi imenski seznam izbranih avtorjev za vsako leto festivala.

Raznolikost glasbenih pristopov in aranžmajev ter s tem zvočne slike posameznih pesmi pa zagotavljajo prej omenjene različne avtorsko-izvajalske ekipe.

Pri izboru likovne opreme je avtor oblikovalske zasnove ohranil prvotni likovni motiv Urške: ženska figura z Uršljo goro v ozadju (črtna risba akademskega slikarja Karla Pečka), ki je na tiskanem gradivu prisoten že desetletje in predstavlja prepoznavno celostno podobo festivala. Za opremo jubilejnega albuma je osnovna ideja nadgrajena in obogatena z barvami. Naslovnico ovitka in površine CD-ja tokrat krasi Pečkov barvni pastel *Uršlja gora* iz istoimenskega cikla, kar s pomočjo umetniške slike postavlja festival v natančne geografske okvire in v prepoznaven slovenjgraški umetniški milje.

Naslovnica je opremljena s Pečkovim barvnim pastelom iz cikla *Uršlja gora*

Blaž Prapótnik

Z balkona vidim evropski Babilon

Koncert – predstavitev zgoščenke *Le včasih tiho vzdigne se zavesa z zenic* – z uglasbeno evropsko poezijo vokalno-instrumentalne skupine *Matalaja* kulturnega društva *SPUNK* je bil lepo doživetje, saj je izdelek nadvse zanimiv, jezikovno pester in glasbeno-aranžmajske bogat. Na odru so zaigrali in zapeli: Maja Krebl (vokal, tamburin, cajon), Tanja Klančnik (citre, vokal), Lara Sedar (klaviature, vokal, cajon), Polona Šavc (kitara), Alina Hirtl (flavta, cajon, vokal) in Gregor Kragelnik (kontrabas).

Ob koncu koncerta se je ekipi pridružil še avtor večine glasbe na albumu, dolgoletni mentor in član benda, boemski umetnik, pisatelj in glasbenik oz. kantavtor Franc Vezela/Zlatko Verzelak, ter v čustvenem ozračju zaigral bis s svojo nekdanjo ekipo in požel nemalo odobravanja ter navdušenja.

Z zamenjavo mentorjev je nastala zanimiva sprememba. Novi mentor zasedbe je namreč postal Benjamin Pirnat, akademsko izobražen glasbenik in pedagog, ki je ob začetku aktualnega projekta, ob neutrudnem Andreju Makucu, zaoral z vso silo, znanjem in kreativno energijo. Ne gre spregledati dejstva, da je Beno kreativen basist/kontrabasist, komponist in aradžer z obsežnim glasbenim znanjem, bogatimi izkušnjami ter kilometrino, kot se reče delovnim glasbenikom, ki aktivno nastopajo na odrih doma in v tujini. Čeprav v skupini *Matalaja* ne igra, bo vse to gotovo dodatno pozitivno vplivalo na delo mladih (po)ustvarjalcev, sploh če bo novi direktor slovenjgraškega Kulturnega doma vse te izzive zmogel tudi časovno uskladiti. Kar v letu, ko je Slovenj Gradec eno izmed predmestij Evropske prestolnice kulture, gotovo ni ravno enostavno.

Izdelek *Le včasih tiho vzdigne se zavesa z zenic* nosi naslov po verzu uglasbene pesmi *Panther* nemškega pesnika R. M. Rilkeja in spada v zbirko *Mentorjevih zvočnih knjig* pod uredniškim očesom in ušesom Dragice Breskvar, katerih založnik je *JSKD*. Simboličnih dvanajst evropskih zvezd, preko prav toliko pesmi v jezikih vidnih avtorjev, med drugimi predstavljajo: angleški Byron, francoski Baudelaire, španski Lorca in italijanski Petrarca. Prisotni so tudi skandinavci: norveški in švedski jezik, vmes je slovaška ljudska, ki je skoraj identična naši *Zabučale gore* ter bolgarska in portugalska pesem. Zastopan je tudi madžarski jezik, ki pripada ugrofinski skupini jezikov. In na koncu slovenska (pa nikakor ne slovenceljska)

Svetlana Makarovič s svojimi *Prekletimi kadilci*. Da, pravi sodobni evropski Babilon.

V knjižici besedil je k sreči objavljenih vseh 12 pesmi s prevodi v slovenščino, kar vsem manj nadarjenim ali pa sploh ne poliglottom omogoča razumevanje sporočila v originalu zapete oz. interpretirane poezije.

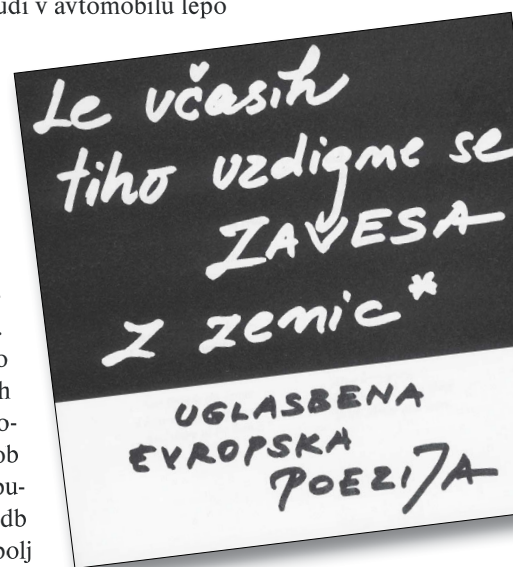
Oblikovno in izvedbeno skromno spremeno knjižico, ki sicer premore tudi QR kodo, sta z debelim črnim markerjem (z levo roko?) podpisala oblikovalec Herman Pivk ter tehnični urednik Andrej Perčič. Idejno in materialno asketska oprema žal ni uglasena z barvitostjo poezije in glasbe na zgoščenki.

Aranžmaji pesmi na albumu so bogati in zanimivi in so delo celotne ekipe *Matalaje*, Lare Sedar in/ali Benamina Pirnata, ki je prispeval tudi dve skladbi. Paleta zvokov je pestra in pokriva širok spekter, uporabljeni so tudi zanimivi ritmični poudarki, posnetki pa so tudi v avtomobilu lepo poslušljivi. Ne ravno posrečena je le uvedba teme *Pink panterja* (*The Pink Panther theme*) v ozvočeni Rilkejevi pesmi *Panther*, ki na prvo asociacijo morda ustreza, a glede na žalobno vsebino in sporočilo pesmi deluje ironično in moteče. Drugače pa so pesmi dobro odpete, kar v nekaterih tujih jezikih gotovo ni enostavno. Že na koncertu in ob kasnejšem poslušanju albuma pretežno uspešnih skladb je podpisanemu najbolj zatresla dušo *Despedida* F. G. Lorce, ki sodi med lirične, a izredno silovite interpretacije z veličastnim aranžmajem in intenzivnim čustvenim nabojem. Vsekakor eden od presežkov. Ob spremljavi klavirja govornji stih *Ko umrem, pustite balkon odprt* pred bogato kuliso harmonij v ozadju. Veličastno razpoloženje, stopnjevano z melodijo flavte in ekspresivnim vokalom v domišljivo priklične podobe: secesijski balkon, skozi lahko kovano ograjo na pol odgrnjena tančica zavesa v lahнем vetru zaniha skozi odprta vrata ...

Blaž Prapótnik

Na poti s koncerta sem svoje vtise ob Despedidi navdušeno razlagal Francu Vezeli, ki je le resignirano pripomnil, da od vseh skladb ravno te ni napisal on ... In bilo je prepozno, da bi se ugriznil v svoj slovenski jezik.

ESEJISTIKA

Faksimile naslovnice

Knjižna bera

Toma Jeseničnika 2011

ESEJISTIKA

Tomo Jeseničnik je človek, za katerega se slej ko prej izkaže, kako je dobro, če ga poznaš, še bolje, če se poznata.

Zdaj je v tem zastavljenem razmisleku takoj čas za zastranitev, da bom po njej zmoget in medias res tega zapisa. Namreč, prepoznavni znaki našega Mesta, vzemimo za izhodišče slovenski državni okoliš, so zagotovo naslednja tri oprijemališča: galerija, mesto glasnik miru in Wolf. Z njimi je približno tako kot pri Angležih z vremenom – zagotovo boš vsaj z eno izmed naštetih iztočnic naletel na odziv in dočakal repliko, pa kjerkoli že boš na naših dvajset tisoč kvadratnih kilometrih.

Ko zmanjka osnovnega razgovarjalnega štofa, se lahko lotiš še drugih tem – priročno pogovorno vezivo so slovenjgraški domačini pionirji: prvi slovenski tiskar Cerdonis, avtorica prvega slovenskega žanrsko čistega kriminalnega romana Ljuba Prenner, prvi slovenski filmski igralec Leo Poljanec ...

Zagata se lahko zgodi, ko se je treba ozreti v aktualni trenutek in poiskati, alpinisti bi rekli, ustrezen grif za dva. In ni se mi zgodilo samo enkrat, da sem kje daleč od »moje« doline zastavljal besede o čemer že bodi, ko sva s sogovorncem natrošala nove besede tudi s Tomovo (Tomotovo bi se slišalo mnogo bolje) pomočjo, to se pravi – s pogovorom o njem. Konec pogovornega obvoza.

To predvsem pomeni, da T. J. marsikdo in marsikje pozna: ali osebno ali kot figuro, ki te takrat, ko je v akciji, s svojo pojavo spominja na fotokiborga, ali kot znanega neznanca, s katerim si se srečal posredno s pomočjo katere izmed njegovih avtorskih fotografij.

Tomo je človek akcije. A zna to bolezen sodobnega časa obvladovati, to je – zna se tudi ustaviti, pokleptati, vzame si čas, pa če se mu še tako muči (a tega ne pokaže).

Ko sva se pred meseci mimala, sem ga namesto v maniri one angleške o vremenu, pobaral, kaj dela. In je povedal, da med drugim zaključuje fotografski projekt za novo slovenjgraško monografijo.

In sem kot mimogrede navrgel, da mora

biti njegova fotobibliografija pa že kar obsežna. Se je najbrž nabralo z njegovimi fotografijami opremljenih knjig pa že kar kakšen ducat.

»A veš, da jih je v zadnjem letu in pol izšlo osemnajst,« je odgovoril.

Osupnil sem. In kot odsevanjski urednik na preži sem mu prادلagal, da v naši reviji v rubriki nove knjige to bero predstaviva.

Skromen, kot je, se je najprej začel otepati, trmast kot sem, sem ga skušal pridobiti za projekt. Mislim, da je bil odločilen predlog, da predstavimo knjige na drugačen način: naj Tomo o vsaki, kjer se bo to zdelo vredno, zapiše zgodbo, doživetje, utrinek ...

In se je zgodilo, kar je zapisano na naslednjih straneh. Jaz sem bil navdušen. In sem še.

A. M.

**Prežihov Voranc: Solzice,
Mladinska knjiga Založba, d. d., 2011**

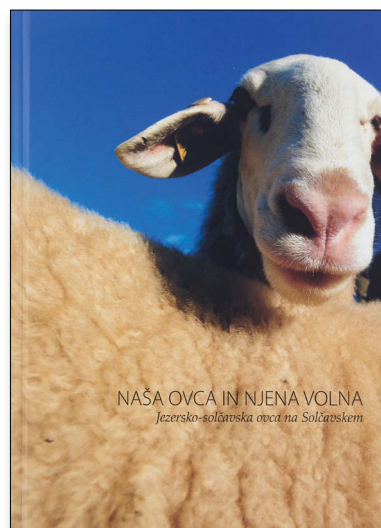
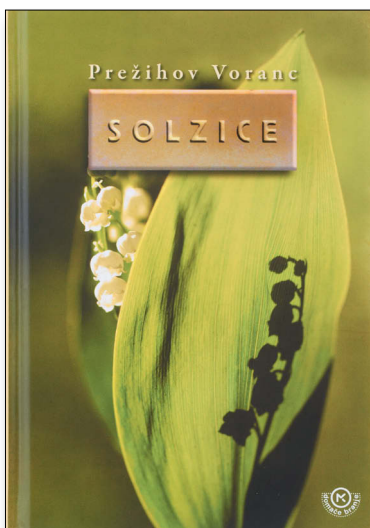
Zdelo se je, kot da mlado listje bukke kar tekmuje v intenzivnosti svojega svežega zelenila s prav tako mlado in šele pred tednom ali dvema rojeno prvo spomladansko travo. Svoje je pod severnimi obronki Uršlje gore dodala svetla in difuzna svetloba, ki jo je povzročala visoka oblačnost ter še močnejše srkala zeleno barvo iz narave. Spustil sem se počez navzdol po strmem travnatem pobočju in se onkraj razpenjenega potočka, ki mu je moč dajal topeči se sneg na Uršlji, okobalil na ozko stezico, ki me je pripeljala do mlina. Tudi njegova streha je bila zelena, zelena od sočnega mahu, ki se je prebujal na raskavih škodlah. Skozi poseben enolečni objektiv, s katerim sem nameraval posneti celo serijo fotografij za opremo nove izdaje Solzic, je postava čokatega mlina na bregu potočka sredi zelenila visokih bukev nenadoma oživila, pravzaprav poskočila. Navidez okoren in statičen motiv je v iskalu fotoaparata na vso moč vdihnil ... Zavedel sem se, da bo ta serija fotografij popolnoma drugačna od mojih dosedanjih knjig.

**Naša ovca in njena volna (več avtorjev),
založila Občina Solčava, 2011**

Tik pod grebenom Strelovca, malo pred mestom, kjer sem si zamislil, da bomo posneli fotografije dveh pastirjev s čredo, smo naleteli na trupla štirih ovac. Tri od njih so bila grdo razmesarjena. Domen – lastnik črede, in Peter, ki že od rojstva ne sliši in se sporazumeva z branjem z ustnic in s kretnjami, sta nemo zrla vanje. Je bil na pohodu medved, so jih pokončali klateški psi, jih je najprej ubila strela in so jih šele potem raztrgale lisice ...? Še bolj nas je skrbelo, ker o čredi na zelenem sedlu med Strelovcem in nazobčanim grebenom Ut pod Ojstrico ni bilo niti sledu. Nekaj je bilo hudo narobe. Domen in Peter se odpravita naprej skozi gosto mrežo gorskega borovja. Bernarda, ki je ena od avtoric knjige, se sesede v travo in me nemočno pogleda. Jesen nezadržno trka na vrata in zaveda se, da, če nam danes ne uspe narediti fotografij za knjigo, bo z izidom treba počakati še eno leto. Težko verjetno je, da bomo dobili še eno priložnost, sneg lahko na teh višinah zapade že v nekaj dneh pa tudi nas bi v kratkem času težko spet zbohnala skupaj. Sonce vztrajno drsi za vrh Mrzle gore, na nasprotni strani pa se gore nad Robanovim kotom že zlatijo v poznopoldanski svetlobi. Ko se na nebu še veliki strnjeni oblaki razgradijo v drobne bele ovčke, kakor sem predvideval in upal

glede na vremensko napoved, ki sem jo spremljal več kot dva tedna, mi postane jasno, da nam vse skupaj polzi iz rok. Pogoji za fotografiranje so idealni, lokacija je idilična, svetloba, kakršno v celem življenju doživiš manj kot desetkrat, brezvetrje ... A tišina nas grobo opomni, da je v preteklih dneh moralo nekaj strašnega pognati ovce med razbite skalne stolpiče skorajda pod vršni greben Ojstrice. Strah je očitno tako močan, da ga ne omilijo niti debele kepe kamene soli, ki jih Domen in Peter nosita s seboj v malhah. Nenadoma se Mojca, ki jo je Bernarda povabila z nami na Strelovec, požene na pomoč Petru in Domnu. Tudi ona kmalu izgine med gostim borovjem. Ostalo nam je še manj kot dvajset minut časa, preden bo Mrzla gora za danes pogoltnila vedno bolj oranžno rumeno sončevo kroglo. Potem pa iznenada zaslišimo Domnove klice: »Na, na, na ...!« In spet: »Na, na, na ...!« Oddahnem si, ko med Domnovimi in Petrovimi klici zaslišim vedno glasnejše blejanje ovac. Uspelo jim bo! Ko uzrem prve umazano bele kože ovac med temnozelenim borovjem, se še zadnjič ozrem proti zahodu. Še deset minut! Pripravim se, potipam vse tri objektivne, ki sem si jih pripasal, postavim se na mesto, kamor si želim, da bi Domen prignal prvo gručo ovac. Srce mi divje razbija, z levim očesom kontroliram okolico in sámo kompozicijo, z desnim pa v iskalu spremljam ovce

in Domna, ki so vedno bližje. Ne smemo narediti nobene napake, ovac ne smemo preplašiti s hitrimi gibi, ker bi zagotovo spet ušle nekam pod Ojstrico. In potem se začne. Z Domnom in Petrom se sporazumevam s kretnjami. Hitro ju usmerjam in razporejam vsakega s svojo gručo ovac po čudoviti zeleni preprogi gorskega sedla. Sol ima vendarle magično moč in ovce so postale vodljive, kot da bi bile udomačene. Peter me večkrat previdno pogleda, s kretnjo mu pokažem, da je odličen. In res je pravi kleni hribovec, klobuk, srajca iz lanenega platna, irhaste hlače, okovani gojzarji ter visoke debele volnene nogavice so ga vsaj za danes prelevile v pastirja iz preteklosti. Vse hitreje se gibljem med gručami ovac, se spuščam enkrat na osvetljeno, drugič spet na senčno stran grebena. Fotografiram proti soncu, na horizontu se izriše Domnova silhueta obkrožena z desetglavo gručo ovac. Vriskam od veselja, na rokah se mi ježijo dlake, ko z zadnjimi od 750 posnetkov, kolikor sem jih posnel v manj kot petnajstih minutah, pospremim sonce za Mrzlo goro. Obsedim v travi, zrem v zaslonček, ki me utripajoče opozarja, da mi je zmanjkalo prostora na obeh spominskih karticah v fotoaparatu. Pa kaj zato, vem, da sem dobil, kar sem si želel! Spogledamo se, režimo se drug drugemu in ne moremo verjeti, kakšno srečo smo pravkar doživeli!

Živa Deu: Arhitektura domov znanih Slovencev, Založba Kmečki glas, 2011

Nemočno obstojim pred vhodom v grad oz. grajsko dvorišče. Kot številni drugi gradovi je tudi Šrajbarski turn v Leskovcu pri Krškem, ki je povezan z življenjem botanika Alfonza Paulina, zaprt, opustošen ter v fazi »brezčasne« prenovе. Ker mi samo posnetki zunanosti sicer mogočnega, v obliki nepravilnega trapezoida zgrajenega gradu ne zadoščajo, se moram nekako prebiti čez železne rešetke v notranjost gradu. V mislih že ponavljam gibe, ki jih bom zdajci napravil in se čez nevarne osti na vrhu rešetak zavihnel čez zarjavelo prepreko, ko po cesti mimo vhoda pripelje policijska patrolja. Zdrznem se, se razkoračim in zazrem nekam pod razpokan napušč vogalnega stolpiča in se pretvarjam, da sem naključni opazovalec gradu. Na srečo sta policaja zijala v nasprotni breg, kjer se je v daljavi z roba travnika sukljal temno siv dim. Še enkrat se pripravim, ponovim v mislih svoje gibe, se še zadnjič ozrem naokoli in ... Takrat jo zagledam! Na razmajani leseni klopici pod posušeno pergolo je pri edini hiši nasproti gradu sedela ženica s temno rjavo ruto na glavi ter nepremično zrla naravnost vame. »Pa ne ...!« sam pri sebi zarobantim in se spet prelevim v naključnega postopača. Naredim nekaj korakov proti avtu, s kotičkom oči poškilim proti njej a še vedno nepremično gleda naravnost vame. Obrnem se in prehodim kakih dvajset metrov vzdolž grajske stavbe, se ustavim, počepnem in si ponovno zavežem vezalke na obeh čevljih ter spet izpod čela pokukam k njej. Strmi naravnost vame. Izgubljam živce, tisti dan bi rad fotografiral še na dveh lokacijah na Dolenjskem, imam le še pol ure časa. Obupano se naposled odločim in vseeno potisnem aparat in objektivne pod rešetakmi ter se zavihitim na drugo stran v atrij. Bliskovito prehodim grajske hodnike in sobane, preskakujem stopnišča in divje fotografiram. Vmes pogledujem na uro. Tudi če ženica pokliče policijo, imam na voljo še deset minut, preden se iz Krškega pripeljejo nadme policaji. Panično zadržujem dih, ko poskušam umiriti telo, da bi posnetki v temačnih hodnikih in razgibanih stopniščih ne bili zmigani. Na hitro zaključim fotografiranje, se povzpnem na vrh rešetak in

treščim v prah pred glavnih vhomom v grad. Dvignem pogled. Ženica še vedno nepremično strmi vame. Z dolgimi koraki se napotim k njej, trdno odločen, da ji razložim situacijo, kdo sem, kaj počnem in zakaj nimam časa, da bi v grad vstopil po legalni poti. Približam se ji in prijazno pozdravim. Takrat se zdrzne, glavo obrne v mojo smer in v roke prime belo palico, ki je bila prislonsjena na klop. Bila je slepa!

Drago Medved: Vinske bravure, Založba Modrijan, 2011

L'enfant terrible italijanskega oz. evropskega vinarstva, kot je nekdo poimenoval Joška Gravnerja, enega izmed najboljših vinarjev v tem delu Evrope, se nama je z Dragom Medvedom, avtorjem Vinskih bravur, »izmikal« kar nekaj časa. Seveda je bila to zgolj posledica njegove prezasedenosti in zavzetega dela v njegovih vinogradih in kleti na italijanski strani Goriških brd.

Že dolgo nisem pred fotografiranjem imel do koga takega strahospoštovanja kot tisti dan, ko je Joško le našel čas za naju. Po več kot enournem čakanju in postopanju, za katerega so bili krivi električarji, ki so v Gravnerjevi novi kleti zaključevali dela, je njegov močan stisk rok, bister pogled izpod nagubanega in od sonca ožganega čela ter širok nasmeh pregnal strahospoštovanje

nekam za zadnje sode v njegovi stari vinski kleti. Joško si je vzel čas zame. V naslednjih dveh urah se je pustil voditi skozi vse moje vnaprej zastavljene scene in vmes radodarno razlagal svoje poglede na vinarstvo, vinsko kulturo, tradicijo in vino. Svoje delo sem zaključil v njegovi znameniti kleti z dolijami ali kvevriji – velikanskimi v zemljo vkopanimi glinenimi amforami, ki jih je Joško kot prvi v tem delu Evrope že davnega leta 1991 s tovornjakom pripeljal iz Gruzije, zibelke vinarstva.

»Ma, sem se zmotil, bi morali iti po vrsti, najprej letnik 2008, potem 2009 in nazadnje 2010,« je hudomušno dejal, ko je ugotovil, da nama je z Dragom najprej natočil vsakemu slabega pol deci letnika 2010. »Nič zato, gremo še enkrat,« je z nasmehom velel in iz najinih rok vzel kozarce ter se obrnil k lesenemu sodu, na katerem je bilo s kredo napisano *Rebula XXL 2010*. Vino, ki sem ga takrat zaradi Joškove zmote bil deležen kar dvakrat, bo v skladu z njegovim prepričanjem, da mora do ustekleničenja vino odležati v starem sodu sedem let, ugledalo trgovine šele leta 2018. Njegova glavna značilnost pa je ta, da je to vino z botritisom – plemenito gnilobo in lastnostmi suhega jagodnega izbora. Ko sem poskušal med tisočerimi okusi, ki jih je to vino izzvalo v mojih ustih, prepoznati številne eksotične sadeže in arome, mi radovednost ni dala miru, zato sem ga vprašal, koliko bo to vino stalo, ko bo na prodajnih

polica. Joško me je pogledal, se zamislil in mirno odvrnil: »Vino bo vredno toliko, za kolikor ga bo kdo hotel kupiti. Zagotovo ne za manj kot 1.000 evrov za steklenico«.

Boštjan Napotnik: Kuhinja za prave moške, Cankarjeva založba, 2010

»Če se obrnejo proti nam in se postavi-
jo v vrsto, bo pa hudič. Potem samo tecita,
kolikor vaju noge nosijo,« naju posvari Vinci
Ferenčak, medtem ko na z grmičevjem
zaraščenih planjavah iščemo njegovo čredo
napol divjih vodnih bivolov. Vinci je ekološki
pridelovalec žitaric. Na njegovih 230 hektar-
jih njiv v Murski šumi ni bil odvržen še niti
en sam kilogram umetnih gnojil ali škropiv.
Čredi vodnih bivolov in sivega panonskega
goveda, ki se prosto sprehajata po delu pose-
stva, ki je tisto leto namenjeno košnji, tudi
pripomoreta, da na njegovih njivah vsako
leto dozori okoli štiristo ton rži, pšenice,
pire, ajde, ječmena, ovsa in prosa.

»Poglej, živali točno vedo, katero žito je
boljše,« mi reče in pokaže na levi breg poto-
ka, kjer se širijo žitna polja drugih lastnikov,
kjer žita pridelujejo na konvencionalen način
– z umetnimi gnojili in škropivi. In res, skozi
tista gosta žitna polja vodi ena sama shojena
ozka potka, ki jo je utrla srnjad in jelenjad.
Ko prečka potok in se na desnem bregu dota-
kne Vincijevega žitnih polj, se potka kot širo-
ka pahljača razcepi v nešteto manjših vijuga-
vih stezic.

Vinci nenadoma obstane, se prihuli k
tlom in nama pomigne, da naj mu slediva.
Med grmičevjem zagledamo prve bivole.
Ogromni so, v primerjavi z našimi kravami
so pravi velikani. Ko med nas in glavnino
črede z desne zaideta dve teleti, se Vinci usta-
vi. To ni dobro, si mislim. Že v naslednjem
trenutku nas opazi vodilna samica. Obrne
se naravnost k nam. Z močnim pihanjem in
topotanjem s sprednjimi nogami opozori še
ostale bivole, ki se nagonsko postavijo v str-
njeno vrsto ter se zazrejo v nas. Sledijo dolge
sekunde, ko se ne zgodi nič. Vinci okameni,
nadme pa se zgrne oblak komarjev, ki jih je
privabil pot na mojem hrbtu. Čutim, kako
me nabadajo skozi majico, lotijo se mojega
vratu, vek in čela. Če se premaknem, bo

sranje, pomislim, a že v tistem trenutku se
vodilna samica silovito požene proti nam.
Sledi ji cela čreda, tla zamolklo topotajo pod
njihovim ploščatimi kopiti. Slišim Vincija,
ki vpije: »Bežitaaaa!« Čevlji se mi vgreza-
jo v razmočena in od kopit zrahljana tla,
da se nekajkrat opotečem in z vso opremo
okoli pasu in fotoaparatom v roki le s teža-
vo ulovim. Boštjan je zaradi nekaj odvečnih
kilogramov krepko zaostal za nama. Ko se
ozrem nazaj, vidim na njegovem obrazu
smrtni strah, za njim pa temnosivo podivja-
no čredo bivolov, ki se s spušenimi glava-
mi nezadržno bližajo. A kot bi odrezal se
čreda ustavi takoj, ko dosežejo obe teleti, ki
sta pravzaprav povzročili ta njihov obramb-
ni manever. Z Vincijem popadava v gosto
grmovje in bodriva Boštjana, ki z zadnjimi
močmi priteče do naju.

**Janez Bogataj, Dušan Brejc, Janez Bratovž:
Martinov praznik, Založba Kmečki glas, 2010**

»A bo v redu, Tomo?« me vljudno vpraša,
ko na mizo pod moje studijske bliskavice
postavi zajčji hrbet z ocvrtki s suhimi sliva-
mi in pehtranovo omako. »V redu je, Janez, v
redu,« mu odvrnem ter se posvetim domisel-
no postavljeni jedi na bleščečem belem kro-
žniku. Kmalu zatem se z umirjenimi koraki
na vratih kuhinje spet pojavi z novim krožni-
kom, ga postavi predme in vpraša: »A bo v
redu, Tomo, ti kar povej, če kaj ni v redu, a
je treba kaj preložiti, a bi ti kaj drugače nare-
dil ...?« Sam pri sebi si priznam, da mi laska,
ko me najboljši kuhar v Sloveniji tako vlju-
dno sprašuje in dopušča, da jed, ki je njegova
kreacija, za potrebe fotografiranja spremi-
njam, jo prelagam ali celo predlagam kake
spremembe. Janez Bratovž je zame velik člo-
vek. Predvsem človek in potem tudi strokov-
njak na svojem področju. Njemu in njegovi
restavraciji JB poznavalci napovedujejo prvo
Michelinovo zvezdico v Sloveniji nasploh.
Janez je garač, predan svojemu poklicu, ni
povzpetnik, za razliko od mnogih, ki mu v
njegovem poklicu ne sežejo niti do gležnjev,
ni niti najmanj nadut. Zaveda se, da bo
potem, ko bo dobil tisto zvezdico, moral še
bolj trdo delati. Z njim sva ustvarila veliko
izjemnih kulinaričnih fotografij.

»Super je, Janez, super,« mu odvrnem ter se spet z zadovoljstvom posvetim odkrivanju najboljšega obraza jedi, ki jo je podstavil predme, on pa se zadovoljno oddrsa nazaj v kuhinjo po svojo naslednjo kulinarično kreacijo.

Primož Plahuta, Tomo Jeseničnik: Najlepše vinske poti, Cankarjeva založba, 2010

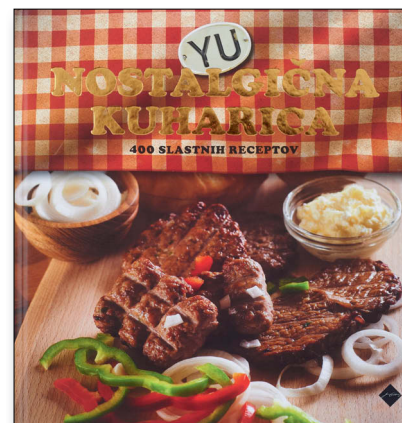
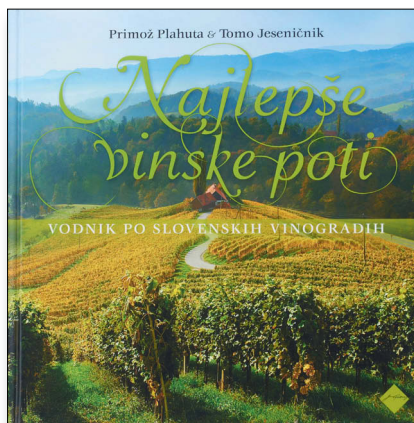
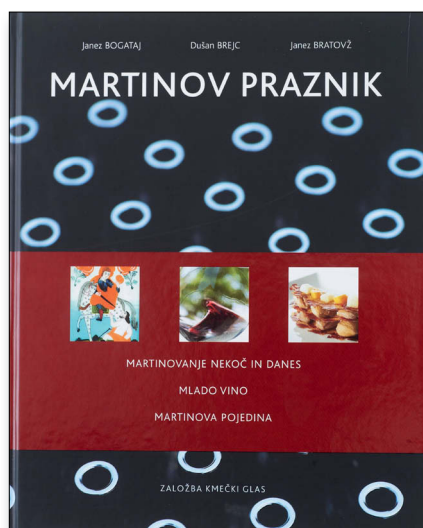
Pred slabega pol leta sem v njegovem vinogradu, skozi katerega cesta, če jo gledamo s točno določene točke, izriše velikansko srce, posnel fantastične fotografije, ki so našle svojo pot ne samo na naslovnico knjige o najlepših vinskih poteh, temveč tudi na naslovnice revij in številnih turističnih prospektov ter plakatov. Sedaj pa stojim med popolnoma okleščenimi trtami, na katerih ni ostal niti en sam list, kaj šele grozd, mnoge med njimi pa imajo celo precej poškodovano skorjo in bodo skoraj zagotovo odmrle. Pred nekaj dnevi je nad Špičnikom besnelo strašno neurje s točo, ki je popolnoma uničilo na desetine hektarjev vinogradov, ki so jih prej generacije klenih marljivih ljudi negovale desetletja. Zemlja je še vedno prepojena z vlago, pobočje, kjer se je prej razprostiral eden najbolj slikovitih vinogradov pri nas, pa je opustošeno kot po jedrski vojni. Ko zagledam mladega Dreisibnerjevega gospodarja, ki se z utrujenimi koraki v visokih gumijastih škornjih napoti k meni, se zdrznem: »Kaj naj mu

rečem? Kako naj začnem pogovor, zagotovo mu je hudo ...« Ko mi stisne roko, mi uspe izustiti le: »Je bilo pa hudo pri vas, kajne?« Obrne se v strmino, se nasloni na koleno, globoko izdihne, se zazre nekam v nebo in odgovori: »Hvala bogu, da nimamo kreditov!«

Božica Mirić: Nostalgčna kuharica, Cankarjeva založba, 2011

»Zdaj!« zasikam skozi stisnjene ustnice, ki jih tiščim ob hrbet fotoaparata, medtem ko se v iskalu trudim nadzirati dva v obliki kock narezana kosa prekmurske gibanice na srebrnem pladnju ter srage iz sladkorja v prahu, ki padajo nanju.

»Ni v redu,« ga razočaram, »dajva še enkrat.« Uroš ponovno, že tretjič, z velikim ostrim nožem, kakršnega uporabljajo samo veliki kuharji, iz pekača izreže dve pravilni kocki te imenitne sladice iz Prekmurja. Postavi ju na točno določeno mesto, ki ga bo od zadaj osvetljevala moja studijska bliskavica z enojnim difuzorjem zato, da bodo srage belega sladkega prahu dovolj izstopale od temnejšega ozadja, ki se izgublja nekje na koncu mize v neprepoznavni neostri. Sliši se enostavno, a se mora poklopiti veliko stvari. Uroš sladkorja skozi majhno mrežasto sito ne sme potresati premočno in ne preblago hkrati. Dovolj bo že en premočan »curek« in vrhnja plast gibanice bo popolnoma prekrita s sladkorjem, kar spet

ne bo v redu. Skozi posut sladkor se mora vsaj malo videti še rahlo zapečena skorjica. Čas osvetlitve mora biti ravno prav kratek oz. dolg, da je padanje sladkornega prahu na fotografiji rahlo zabrisano. Želim ustvariti dinamično, »živo« fotografijo sicer ne najbolj barvite sladice. Na srečo so Uroševi kolegi s slašičarskega oddelka Biotehniškega izobraževalnega centra v Ljubljani, kjer že četrty dan fotografiram jedi iz nekdanje skupne države za knjigo, spekli dva pekača gibanice in v petem poskusu, ko sva s sladkorjem prekrila že deseto rezino, zadovoljno ugotovim, da je naloga uspela.

Po skoraj dvanajstih urah neprekinjenega fotografiranja se oba utrujena sesedeva in zareziva, ko se skoraj istočasno lotiva vsak svojega kosa gibanice.

Ivan Stopar: Najlepši slovenski dvorci, Cankarjeva založba, 2011

Morebiti so prav tu nastajale Povesti o Gorjancih, pomislim, ko mi gospa, kate-re imena se ne spomnim več, odpre vrata v Trdinovo sobo. Ker so pred dnevi tod divjale nevihte, so polkna na oknu zaprta. Ko se mi oči navadijo na zastrto svetlobo, v kotu najprej uzrem posteljo, na kateri je počival znameniti pripovednik. V sobi je vse tako kot za časa njegovega bivanja v Gracarjevem Turnu, majhnem, razgibanem dvorcu v Hrastju pod Gorjanci: večja garderobna omara, pisalna miza in predalnik s tremi prostornimi predali. Še zrak v sobi je, izgleda, iz tistih časov, pomislim, ali pa imam tak občutek zaradi sopare in vročine, ki se je tistega poznopoletnega popoldneva zalezla tudi med meter in pol debele stene dvorca.

»Čez dva tedna se bova z možem vrnila v Belgijo,« pripoveduje, medtem ko mi optekajoč se, podprta le z eno berglo, razkazuje hodnik in posamezne sobe v zgornji etaži obokanega atrijskega stopnišča. Za njima se bo v dvorcu za kak mesec naselila njuna hči z družino. Dvorec, ki ga je gospa podedovala, jim služi kot poletna rezidenca. Pred sestopom po strmih in razmajanih lesenih stopnicah se le opre name in previdno s stopnice na stopnico spušča v mavec ukleščeno levo nogo. Prav na teh stopnicah jo je spodneslo pred več kot mesecem dni, mi razloži, lahko bi bilo še huje, lahko bi se ubila ... Nato pa

obstoji, se nasloni na zid, z berglo pokaže v temačen obokan kot pred vhodom v grajsko klet in reče: »Tukaj, prav tukaj pa je bila umorjena moja mati.«

»Umorjena, kako?!« jo presenečeno vprašam.

»Sosedo so jo hoteli prisiliti, da bi jim prepuščala dvorec, a se jim ni dala ... Sedaj je vse pozabljeno,« je zamahnila z roko, »od takrat je preteklo že štirideset let ...«

Povabi me v izbo na kavo. Ko vstopim, na lesenem gugalniku zagledam sinjebradega starca, ki v ustih boža dišečo pipo in se z ušesom sklanja nad majhen tranzistor iz kate-rega se hreščeče izvijajo besede v francoščini. Razveseli se me, dvigne dlan in pozdravi: »Bonjour monsieur!«

Marija Prajner: Kruh vsakdanji in praznični, Mladinska knjiga Založba, 2011

»Tomo, pa nikar ga ne zavržite, dajte ga prijateljem, sosedom, samo naj se ne posuši«, mi Marija prijazno zažuga, ko v moj avto naloživa še zadnje od skoraj stotih kartonskih škatel z najrazličnejšimi vrstami hrustljavega in dišečega kruha ter krušnega peciva, ki ga je v zadnjem tednu s pomočjo marljivih pekov v Koroških pekarnah napekla za potrebe fotografiranja.

Ko vstopim v svoj fotografski studio, me najprej obda prijeten vonj po sveže pečenem kruhu, istočasno pa me škripanje drobtin pod nogami opomni, da moram, preden se lotim fotografiranja zadnjih vrst kruha, tla temeljito posesati, če nočem, da se drobtine v prihodnjih dneh raznesejo po vsej hiši. Ko zaključim s fotografiranjem, najprej razrežem hlebce in štruce na polovičke, jih shranim v vrečke in trdno zavežem z gumico.

»Graham kruh, kruh z ocvirki, kruh s čebulo, z orehi, z lešniki, kruh z zelenjavo, mešani pirin kruh s suhim sadjem, praznični kruh, brezglutenski kruh, polnovredni, ajdov, italijanski in francoski kruh ...« se v mislih poskušam spomniti dobre stotnije vseh zlatozapečenih hlebcev in štruc, ki sem jih v enem tednu skrbno postavljaj na belo podlago, iz njih odrezoval lepe enakomerno debele rezine ter jih poskušal postaviti v smiselno kompozicijo, ki bo v knjigi kar najbolje dopolnjevala Marijine recepte in postopke za pripravo vsa-

kega izmed njih. Naša zamrzovalna skrinja je nabita s kruhom, ki sem ga fotografiral v preteklih dneh. Polni sta tudi taščina in mamina skrinja ...

Skoraj polnoč je že, ko pozvonim pri sosedu. Na tleh pred vrati imam postavljenih dvanajst kartonskih škatel kruha. Odpre mi Tini, ki sem se mu že prej najavil. Ko zagleda skladovnico škatel, presenečeno vzdikne: »Uf, a toliko ga je?«

»Pa nikar ga ne zavrži, daj ga sosedom ali sorodnikom, samo da se ti ne posuši,« mu razložim in se zadovoljen odpravim domov.

Tomo Jeseničnik

Dodajamo še seznam ostalih knjig, za katere je Tomo Jeseničnik v zadnjih 18 mesecih prispeval fotografije - za nekatere je naredil vse fotografije, za nekatere večino fotografij, v nekaterih je objavljenih nekaj deset njegovih fotografij, so pa tudi take, ki imajo le naslovnice njegove.

- Milena Suwa Stanojević, Uroš Flis: *Kuharica za mlade*, Cankarjeva založba, 2011.
- Franjo Brgle: *Kekčeva potepanja*, Mladinska knjiga Založba, 2011.
- Uroš Sever, Franci Novak: *Čudovita obzorja Slovenije*, Mladinska knjiga Založba, 2011.
- Irena Trenc - Frelj: *Slovenska peka*, Mladinska knjiga Založba, 2010.
- Robert Muir: *500 cheeses*, Apple Press London, 2010.
- France Stele: *Julijci*, Mladinska knjiga Založba, 2010.
- Janez Švab: *Kralj Matjaž v gori Peci*, Založba Cerdonis, 2011.
- Janez Bogataj: *Okusiti Slovenijo na znamkah Pošte Slovenije*, Pošta Slovenije, 2011.
- Shirlie Roden: *Glas Tišine - The voice of silence*, Mladinska knjiga Založba, 2011.
- Vito Hazler (ur.): *Rudniki, premogovniki in kamnolomi v Dravinjski dolini*, Občina Zreče et al., 2011.

Iz DALUK-ovih ateljejev

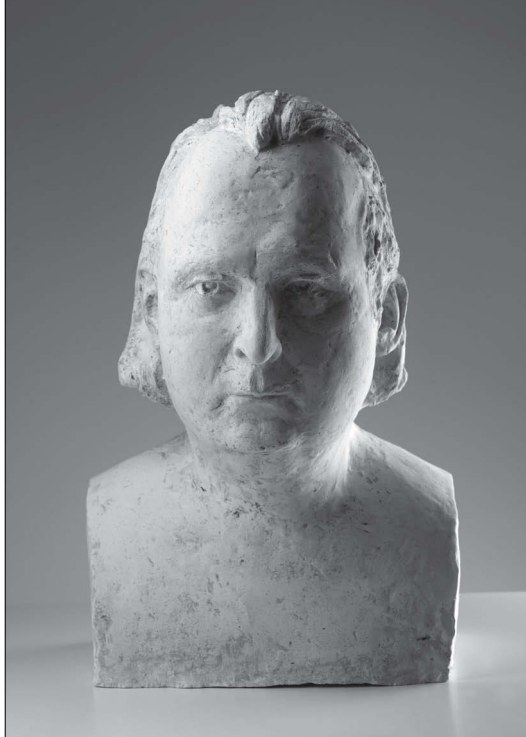
LIKOVNA

Društvo arhitektov in likovnih umetnikov Koroške (DALUK) se je z veseljem odzvalo povabilu odgovornega urednika *Odsevanj*, da v aktualni številki na kratko predstavimo naše dosedanje delovanje in s svojimi deli likovno opremimo osrednjo koroško revijo za lep-slovje in kulturo. Društvo bo aprila tega leta dopolnilo pet let od ustanovitve, čeprav sama ideja o povezovanju, druženju in skupnih predstavitev koroških študentov *Akademije za likovno umetnost* sega že v leto 2003, ko se je na akademiji populacija študentov z naše regije številčno povečala. Ob vračanju generacij iz Ljubljane je bil deficit stanovskega združenja in vseh drugih oblik družbeno-kulturnih dogodkov močno občuten. DALUK se je tako ustanovil predvsem zaradi želje po organiziranem druženju članov, izmenjavi znanj ter izkušenj in vzpostavljanju alternativno-konstruktivnih pogledov na prihodnji umetniškolikovni in arhitekturno-urbani razvoj Koroške. Glavni cilji, ki smo si jih v DALUK-u zastavili, so tako naslednji: ustvarjanje bolj-ših pogojev za razvoj likovne umetnosti in arhitekture na Koroškem; organizacija predavanj in okroglih miz o aktualnih problemih in zanimanjih članstva; zagotovitev prostorskih pogojev za člansko sodelovanje in delovanje; organizacija arhitekturnih, kiparskih in slikarskih razstav; organizacija rednih društvenih razstav; organizacija strokovnih ekskurzij; izdajanje letnega strokovnega glasila z likovno umetniškega področja (*Likovni Slut*) in skrb za promocijo likovne umetnosti v širši družbi. V okviru teh ciljev skuša DALUK ponovno vzpostaviti pristen dialog med tremi bazičnimi smermi v likovni umetnosti: med arhitekturo, kiparstvom in slikarstvom. Vsaka od teh treh smeri namreč bistveno vpliva na kulturni in ustvarjalni napredek družbe v prostoru in času. Pretekla obdobja pritrjujejo tej misli, saj vemo, da so materialno kvalitetni in duhovni presežki nastali predvsem tam in takrat, ko so vse tri likovne smeri ena drugo razumele, spoštovale in nadgrajevale.

Danes društvo združuje tri generacije akademsko ali likovno pedagoško izobra-

ženih ustvarjalcev. Od mlajših študentov in diplomantov preko zrelih umetniških osebnosti vse do likovnih polihistorov, ki imajo za seboj že več kot 60 let likovnega ustvarjanja. Teritorialno pokrivamo predvsem Mislinjsko dolino, je pa naša želja, da bi v bližnji prihodnosti uspeli pritegniti tudi likovnike iz Dravske in Mežiške doline in tako vzpostaviti vsekoroško likovno stanovsko društvo.

Kljub težkim časom, ko podjetja skoraj nič sredstev ne namenjajo več kulturnim društvom, ko tudi s strani lokalne skupnosti in njenih nosilcev ter institucij ni pričakovane podpore, ko vse prevečkrat ne premoremo nezavistnega sodelovanja, ko se umetniki sami gredo »zapečkarstvo« in samozadostnost, smo v društvu v minulih letih kljub temu uspeli za naš prostor narediti veliko pozitivnega. Eden izmed takšnih dogodkov je prav gotovo simpozij *SLUT*, ki ga letos pripravljamo že petič po vrsti. Ime simpozija ima svoje izhodišče v temeljni človekovi večini »IMETI SLUT« npr. za lepoto, estetiko. Ker je likovni umetnik vselej korak pred likovnimi kritiki in umetnostnimi zgodovinarji (čeprav si danes marsikdo prizadeva, da bi bilo ravno obratno), je zanj *slut* za likovno sedanost in *slutnjo* prihodnosti bistvenega pomena. V društvu mislimo, da je prav, da poleg likovnih razstav, ki jih gosti *Koroška galerija likovnih umetnosti*, domači zainteresirani javnosti ponudimo tudi delček likovno teoretskega diskurza, katerega manko občutijo skoraj vsi, tako študenti umetniških smeri, likovniki in pedagogi kot tudi ostali širši krog intelektualcev. Tako smo v prvih petih simpozijih imeli možnost prisluhniti številnim predavanjem, ki so se dotikala izbranega širšega področja. Leta 2007 smo simpozij posvetili splošno-umetniškimi temam z naslovom *Izzivi in pasti likovne prihodnosti*. Leta 2008 smo razpravljali o arhitekturnih in urbanističnih problemih mesta Slovenj Gradec pod delovnim naslovom *Likovna identiteta mest in likovnost v javnem prostoru mesta Slovenj Gradec*. Leta 2009 smo se odločili, da teoretski diskurz posvetimo slikarstvu in smo v goste povabili

Boštjan Temniker, Portret Andreja Horvata,
2011, patiniran mavec, 45 x 30 x 30 cm

Jure Markota, Form III,
2012, baker, železo, 40 x 60 x 20 cm

akademskega slikarja prof. Franca Novinca in opravili z njim daljši pogovor. Leta 2010 je bil osrednji prostor namenjen razstavi akademske slikarke Jerneje Smolnikar, lani pa profesorju Darku Slavcu, ki je prisotnim razširil horizonte s predavanjem o *Formalni likovni analizi v slikarstvu*.

Poleg vsakoletnega osrednjega dogodka simpozija Slut in likovne publikacije, ki izide v času le-tega, smo v minulih petih letih organizirali še številne druge dogodke. Tako smo naprimer med letoma 2007 in 2009 pod vodstvom umetnostnega zgodovinarja Marka Košana odvrtili cikel filmskih projekcij kulturnih filmov kot so *Zlata doba*, *The Pervert's Guide To Cinema*, *Divji mesija*, *Državljan Kane*, *Persona*, *Blow-up*, *Andrej Rubljev*, *Amarcord*, *Psiho*, *Peklenska pomaranča*, *Modri žamet*, *WR - Misterij organizma*, *Do zadnjega diha*, *Skrivnost Kasperja Hauserja*, *Zgodba iz Lizbone*. Izbor filmov in njihova skupna točka je bila predvsem v tem, da so v času svojega nastanka močno vplivali tudi na razvoj klasičnih likovnih smeri, kar nam je vsakič znova na zanimiv način orisal Marko Košan. V društvenih prostorih na Celjski cesti v Slovenj Gradcu in v galeriji *Mladinske knjige* je društvo v minulih letih organiziralo kar nekaj razstav. Med njimi: razstavo del koroških študentov arhitekture, razstavo Boštjana Temnikerja in že omenjeni razstavi

akademske slikarke Jerneje Smolnikar in akademskega slikarja prof. Franca Novinca.

V premoru med letnimi počitnicami skušamo vsako leto organizirati društveno strokovno ekskurzijo. Tako smo npr. v Passarianu blizu Udin v Furlaniji v Italiji obiskali *Villo Manin*, ki je v zadnjih letih postala pomemben center sodobne umetnosti. Oglledali smo si razstavo z naslovom *God&Goods: Spirituality and Mass Confusion*, ki jo je kuriral Francesco Bonami. Naslednja razstava, ki smo si jo skupinsko ogledali, je bila razstava Vincenta van Gogha v Albertini. Na področju likovnega izobraževanja v *Daluku* že vrsto let pripravljamo t. i. *Likovno šolo Daluk*, v okviru katere poteka izobraževanje zainteresiranih skupin, tako starejših kot mlajših. Pri tem velja še posebej izpostaviti pripravljalne tečaje, ki jih organiziramo posebej za dijake, ki želijo opraviti sprejemni izpit na akademiji za likovno umetnost ali fakulteti za arhitekturo.

Naj končam z mislijo, da se v društvu zavedamo pozitivnega vpliva, ki ga na razvoj lokalnih skupnosti lahko imajo nevladne organizacije ali društva, zato se bomo skušali tudi v prihodnosti še bolj potruditi za uresničevanje zastavljenih ciljev.

Boštjan Temniker,
predsednik DALUK
(foto Tomo Jeseničnik)

*Peter Hergold, Jugo, ok. 2008,
akril na platno, 60 x 70 cm*

*Peter Hergold, Interier z bulmastifi, 2012,
akril na platno, 100 x 100 cm*

*Luka Popič, Brez naslova, 2009,
akril na platnu, 25 x 30 cm*

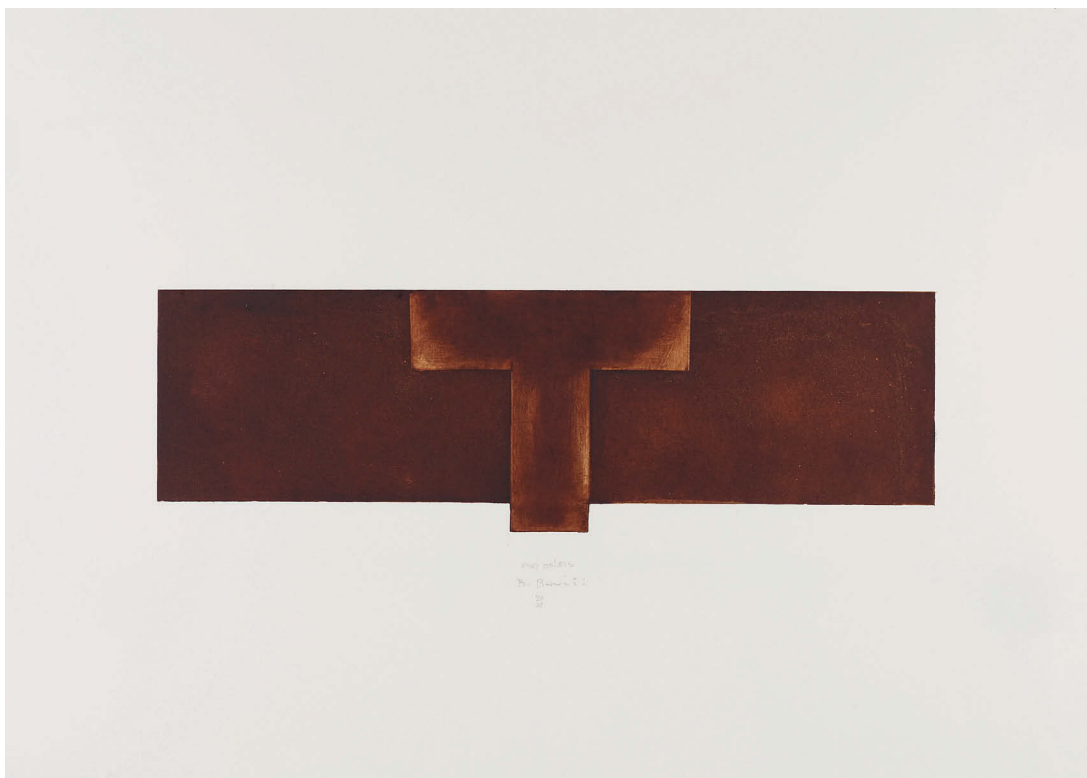
*Luka Popič, Brez naslova, 2009,
akril na platnu, 30 x 30 cm*

*Zoran Ogrinc, Kras, 2011,
akril na platno, 50 x 50 cm*

Zoran Ogrinc, Vipavsku Sveti Križ, 2010,
akril na platno, 50 x 50 cm

*Bogdan Borčić, Atelje XVII: -B, 2003,
jedkanica in barvna akvatinta, 68 x 20 cm*

*Bogdan Borčić, Atelje VIII, 2003,
jedkanica in barvna akvatinta, 60 x 50 cm*

*Karel Pečko, Uršlja gora, 2011,
pastel, 70 x 50 cm*

*Karel Pečko, Uršlja gora, 2012,
pastel, 70 x 50 cm*

Prejemniki Bernekerjeve nagrade in plaket 2012

KULTURA

Na podlagi 23. člena *Odloka o priznanjih Mestne občine Slovenj Gradec* in v zvezi z obravnavo javnega razpisa za leto 2012 za podelitev *Bernekerjeve nagrade* in *Bernekerjevih plaket* je Komisija za podelitev *Bernekerjevih priznanj* pri *Občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec* na sestanku dne 24. januarja 2012 sprejela sklep, da *Bernekerjeve plakete* za leto 2012 prejmejo:

gospa Marija Breznik, na predlog *Vaške skupnosti* in *Kulturnega društva Pameče - Troblje* ter *Kulturnega društva Carinthia Cantat*;

gospod Aleksander Čaminski, na predlog *Kulturnega društva Slovenj Gradec* in *Kulturnega društva Carinthia Cantat* in gospod Drago Plazl, na predlog *Vaške skupnosti Šmiklavž*.

Marija Breznik

Gospe Mariji BREZNIK, rojeni v Razborju, stanujoči v Pamečah, Slovenj Gradec, ki je po poklicu šivilja, sedaj upokoženka, je bila slovenska ljudska pesem položena v zibelko, njena ljubezen do ljudskih pesmi in petja ni romantično zanesena, je pa spoštovanja vredno izročilo prednikov, dano nam v oskrbo in ohranitev kot kulturna vrednota, ki ima trajno ceno in globok pomen za kulturo slovenskega naroda in njegovo identiteto kot del naše kulture, dediščina naše kulturne preteklosti, ki jo gospa Marija Breznik že vse življenje ohranja rodovom, ki prihajajo.

Gospa Marija BREZNIK prenaša ljudsko pesem iz roda v rod, v njeni družini poje že tretja generacija. Sama pravi takole: »Pesem je nekaj živega in vsaka beseda o njej je prazen zvok, če si je ne zna približati s srcem in ne doume, da je prav pesem tista lepota, zaradi katere je življenje lažje, prijetnejše, polnejše.« Desetletja prenaša to ljubezen na svoje otroke, vnuke in pravnuka. V Pamečah ji pravijo »pevska mati«.

Že v mladih letih se je angažirala kot ljubiteljska igralka.

V cerkvenem pevskem zboru Pameče prepeva že 65 let, 10 let v *Ženskem pevskem zboru Pameče*, družinsko petje v *Vokalni skupini Breznik* slavi že 35 let delovanja, zavezana je zbiranju ljudskih pesmi številnih slovenskih in koroških avtorjev in zapisovanju pesmi po ustnem izročilu in kar se predlagateljem zdi še najbolj pomembno, je to, da že več kot 60 let neguje in ohranja prelepo koroško in slovensko ljudsko pesem, s čimer se kaže njena predanost zgodovini, jeziku, tradiciji in kulturnim vrednotam. Zato si gospa Marija BREZNIK *Bernekerjevo plaketo*, za njeno večplastno, predano in dolgotrajno delo na kulturnem področju, nedvomno zasluži. Naj ji bo spodbuda za prihodnje in potrditev preteklega dela. Iskrene čestitke.

Aleksandar Čaminski

ALEKSANDAR ČAMINSKI je bil rojen v Skopju, v Makedoniji, kjer je leta 1981 diplomiral na *AGRFT Skopje* na oddelku za igralce in si kasneje doma in v tujini pridobil tudi izobrazbo režiserja.

V letih od 1984 do 2005 je bil stalni član *Makedonskega narodnega teatra* v Skopju, kjer je deloval sprva kot igralec, kasneje pa tudi kot režiser. V svojem gledališkem opusu ima vrsto glavnih vlog, številne režije in bogate izkušnje tudi v filmski produkciji. Udeleževal se je vseh najpomembnejših gledaliških festivalov v Sloveniji, Makedoniji, Vojvodini, Bosni, na Hrvaškem, v Italiji, Nemčiji in drugod.

Njegov ustvarjalni opus je preobširen, da bi lahko v predlogu oziroma obrazložitvi naštel vse njegove vloge in režije. V Slovenijo oziroma v Slovenj Gradec je prišel poln znanja in izkušenj sredi prve deкаде novega tisočletja. Sprva je sodeloval s *Slovenskim mladinskim gledališčem Ljubljana* in *Prešernovim gledališčem* iz Kranja, jeseni leta 2006 pa je v Slovenj Gradcu ustanovil gledališko delavnico *Studio A*, ki deluje tudi kot gledališka šola. Njegove stvaritve krepko

Bernekerjevi nagrajenci z začasnim županom MOSG N. R. Kolarjem (foto Primafoto)

presegajo raven ljubiteljskega gledališča, kar je nedvomen dokaz njegove ustvarjalne moči in znanja.

Predlagatelji so mnenja, da je gospod Aleksandar Čaminski z vsemi svojimi predstavami pokazal in dokazal, kako lahko tudi ljubiteljske in amaterske gledališke in pevske skupine na amaterskih odrih dosežejo izjemne rezultate in presežke.

Glede na njegovo aktivno gledališko in pedagoško dejavnost na območju *Mestne občine Slovenj Gradec* se je *Komisija za podelitev Bernekerjevih priznanj pri Občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec* odločila, da mu v zahvalo za dosedanje delo ter spodbudo za delo v prihodnje podeli letošnjo *Bernekerjevo plaketo*. Gospodu Aleksandru Čaminskemu iskreno čestitamo.

Drago Plazl

Gospod Drago Plazl izhaja iz kmečko-delavske družine z vrha Graške gore, kjer je stičišče občin Slovenj Gradec, Mislinja in Velenje. Na Graški gori pa je predvsem po njegovi zaslugi doma tudi raznolika kultura.

Gospod Drago Plazl je že kot mlad fant pokazal nadarjenost in predanost glasbi, zato ga je oče kmalu, skupaj z bratom, vklju-

čil v hišni ansambel. Skupaj so nastopali na družabnih in kulturnih prireditvah. Želja po ohranjanju ljudskega izročila je pripomogla k temu, da je ustanovil koledniško skupino *Fantje z Graške gore*, ki so preko 30 let pred prazniki od hiše do hiše razveseljevali ljudi s pesmijo in dobrimi željami po vsej Mislinjski dolini. *Fantje z Graške gore* pa so se kot moški kvartet ob spremljavi Dragove harmonike vedno bolj razvijali in širili svoj nabor pesmi. Njihova pesem jih je ponesla po vsej Sloveniji pa tudi preko meja na Slovaško, Poljsko, v Avstrijo, BiH in drugam po svetu.

Gospod Drago Plazl je izredno dejaven član kulturnega društva *Graška Gora*. Že pred 17 leti pa je gospod prevzel organizacijo enega najbolj odmevnih festivalov domače glasbe v Sloveniji *Graška gora poje in igra*. Gre za festival, ki pritegne več tisoč obiskovalcev in obiskovalcev in vsako leto pridobiva na ugledu, saj je prerasel v mednarodni festival, ki se ga udeležujejo tudi glasbeniki iz Avstrije, Nemčije, Hrvaške, Madžarske ...

Gospod Drago Plazl je človek, ki glasbi, umetnosti in kulturi posveča izjemno velik del svojega časa. Naj mu bo *Bernekerjeva plaketa* potrditev njegovega dosedanjega dela in zahvala zanj ter spodbuda za vsa leta ustvarjalnosti, ki so še pred njim. Ob prejemu plakete mu iskreno čestitamo.

BERNEKERJEVA NAGRADA 2012 – MIRA STRMČNIK

KULTURA

Gospa Mira Strmčnik, rojena v Slovenj Gradcu, se je po maturi na učiteljski šoli v Mariboru leta 1966 zaposlila na *Osnovni šoli Šmartno* kot učiteljica razrednega pouka, hkrati pa se je ob delu vpisala na *Pedagoško fakulteto* v Mariboru ter zaključila študij z diplomom leta 1973. Pridobila je poklic predmetna učiteljica razrednega pouka. Z zavzeto ljubeznijo in voljo je organizirala ali pomagala pripravljati šolske in krajevne proslave, skrbela za ohranjanje kulturne dediščine, zastavljala visoke cilje kulturnega delovanja v kraju in šolski skupnosti, še posebej s povezovanjem šolskega dela in kulturnih nalog, ki jih zmorejo učenci, mladina in krajanje. Za njo je tudi petinštirideset let dela v ljubiteljski kulturi. Z mnogimi kulturno-raziskovalnimi projekti je z veliko časa in naporov prispevala k specifičnemu ohranjanju kulturne dediščine.

Pred osemnajstimi leti je oživila delo otroške folklorne skupine. V vseh letih se njene folklorne skupine udeležujejo revij, državnih srečanj, tekmovanj ali pa prijateljskih gostovanj doma in na tujem. V okviru *Dnevoev šmarške kulture* pa že štirinajst let v različnih krajih Koroške organizira folklorne večere, kjer sodelujejo folklorne skupine iz različnih krajev Slovenije in tujine.

Pred osmimi leti je dala pobudo za izdajo zbornika *KD Šmartno* ob njegovi šestdesetletnici. Njeno delo pa je tudi sicer široko zasnovano. Organizirala je pustne karnevale in bila pobudnica pustnega časopisa, časopisa *Šmartin* in mnogih tematskih glasil.

Od leta 2000 je tudi predsednica *Kulturnega društva Šmartno*. Pred petimi leti je dala pobudo za ustanovitev gledališke skupine, ki se je že uspešno predstavila na dnevih šmarške kulture in na *Anderličevih dnevih*.

Z veliko voljo in prepričljivostjo zna pritegniti tiste mlajše in starejše ljubitelje, ki želijo soustvarjati kulturno podobo domačega kraja. Za svoje nesebično in požrtvovalno delo je dobila številna priznanja. Gospa Mira Strmčnik se zaveda bogastva, ki so nam ga zapustili naši predniki in nam vdahnili samobitnost, avtohtonost in izvirnost.

Miri Strmčnik so iskreno čestitali tudi Jože Potočnik in drugi bernekerjevci. (foto PrimaFoto)

Strokovno, predano in z ustrežno licenco ga posreduje mlajšim rodovom.

Delo gospe Mire Strmčnik presega vse okvirje amaterskega dela v ljubiteljski kulturi, saj rezultati njenega dela odražajo odlično kakovost, ki je dokazljiva s priznanji in nagradami na državnem nivoju.

Predlagatelji menijo, da si gospa Mira Strmčnik *Bernekerjevo nagrado* resnično zasluži, saj je v aktivno kulturniško delovanje vložila tri četrtine svojih življenjskih let. Ves svoj prosti čas in energijo namenja svojemu vsestranskemu izražanju na področju kulture kot tudi razvoju kulturnega delovanja med mladimi v njihovih zgodnjih letih. In to slednje je vsekakor neprecenljive vrednosti! *Bernekerjeva nagrada* naj ji bo zahvala za bogato kulturno delovanje, za ohranjanje bogate kulturne dediščine in priznanje za zgledno, nadvse odgovorno, širokosrčno in poustvarjalno delo v ljubiteljski kulturi, v kateri je pustila globoke in trajne sledi. Ob prejemu *Bernekerjeve nagrade* za leto 2012 ji iskreno čestitamo in želimo veliko življenjske energije in moči ter še naprej dejavnega sooblikovanja kulturnega utripa v Šmartnem in celotni mestni občini Slovenj Gradec. Hvala in iskrene čestitke!

(Po utemeljitvah predlagateljev vsa besedila povzel Dušan Stojanovič.)

Utrinki iz zgodovine in ljudje iz Meškove ulice

Srednjeveški Slovenj Gradec je bil urejen tako, da je njegov jugovzhodni del služil cerkvenim potrebam, severovzhodni del obrtnim dejavnostim, oni ob zahodni obzidni stranici gospostvu Rotenturn, osrednji del ob trgu pa je pripadel meščanom (Jože Curk).

Med najstarejša poimenovanja mestnih predelov sodijo Cerkvni trg (od 1930 Slomškov trg, po osvoboditvi Trg svobode), Glavni trg in Cerkvna ulica. Slednja od leta 1930, ko so uvedli ulični sistem, pa Meškova ulica.

Od župnijske mestne cerkve sv. Elizabete v smeri poslopja nekdanje občine, sedaj *Upravne enote Slovenj Gradec* (št. 21), je sedaj Meškova ulica. Ta severovzhodni del mesta obsega torej prostor do srednjeveškega zidu ob bolnišnici, ki je še dodobra ohranjen.

V preteklosti je bila današnja Meškova največja slovenjgraška obrtna ulica. Hinko Svetec, domačin iz te ulice, našteva obrtnike: čevljar, sedlar, kolar, mizar, pletilja, šivilja, krojač, dimnikar, pleskar, steklar, urar, zlatar; v novejšem času so se v Meškovo naselili nosilci novih dejavnosti: elektroserviser, zemljemerec (geometer), fotograf, odvetniki in razni trgovci. Zadnji prevoznik iz te ulice s konjsko vprego je bil Pavle Cesar (1974). H. Svetec pove, da so bili svoj čas vsi obrtniki podporni člani prostovoljnega gasilskega društva in vsaj eden družinski član je bil gasilec. Sklepamo lahko, da so stanovalci ulice ohranili živ spomin na velik požar (1902. leta), ki je do tal uničil vse hiše.

Cerkvena ulica pred požarom 15. oktobra 1902, verjetno najstarejša fotografija te ulice. Skoraj vse hiše so bile pokrite s skodlami. Gradbeni material (les) je prevladoval v hišah in drugih gospodarskih objektih od nekdanj, zato ni slučajno, da so mesto zajeli številni požari: 1613, 1623, 1811 in 1903. Meščani so se oskrbovali z vodo iz uličnih vodnjakov, kot razberemo na fotografiji. Mnogi so imeli vodnjake (šepihe) na svojih dvoriščih.

Po požaru v cerkvni ulici - po nekaj več kot pol leta (10. maj 1903)

Ogenj je zajel tudi zvonik mestne župne cerkve sv. Elizabete, uničil je tudi nekaj hiš na Glavnem trgu. Človeških žrtev k sreči ni bilo.

Obnovljena Cerkvena ulica pred letom 1930

KULTURNIKI IZ MEŠKOVE ULICE

KULTURA

Ulica je poimenovana po duhovniku in pisatelju Francu Ksaverju Mešku (1874–1964). Pisal je pesmi, povesti, romane, novele, črtice, drame in mladinske pripovedi. Po njem so v *MO Slovenj Gradec* poimenovana naslednja obeležja:

- Meškova spominska soba v Sokličevem muzeju,
- knjižnica v Slovenj Gradcu,
- Meškova bukvarna v prostorih Andeškega hrama,
- Moški pevski zbor Ksaver Meško na Selah,
- Meškova pot (uredilo jo je krajevno Turistično društvo Murn),
- ob mestnem župnišču sta Meškov in Sokličev doprni kip (prvega je upodobil akademski kipar Rade Nikolić, drugega pa akademska kiparka Naca Rojnik).

Tako Slovenj Gradec in Sele - Vrhe spoštljivo ohranjata spomin na Franca Ksaverja Meška, pisatelja, pesnika, duhovnika in bojevnika za pravice Slovencev.

Franc Ksaver Meško

Meškova ulica ob 100-letnici požara (1902–2002)

Dr. Ljuba Prenner (1906–1977), pisateljica in odvetnica. Oče Josip Prenner je leta 1921 kupil hišo v Cerkvni ulici (danes Meškova ul. 16). Ljuba Prenner je zapisala: »S sestro sva jo morali leta 1950 po smrti mojega svaka prodati, ker sem jaz baš prišla iz zapora, ona pa je bila brez pokojnine ...« Hišo je leta 1950 kupil krojač Franc Gros. *Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec* je na Grosovi hiši odkrila spominsko ploščo dr. Ljubi Prenner leta 1994.

V gostilni Bučinek v Vodrižu je spominska soba dr. Ljube Prenner (Stričkova soba, name-nu predana 2006). Spominska soba je urejena

Dr. Ljuba Prenner leta 1954

V tej hiši so živeli Prennerjevi od 1921 do 1950. Franc Gros, krojač, pa je hišo kupil leta 1950.

v duhu fotografskega albuma. Gradivo prikazuje življenjsko pot Prennerjeve, predvsem odvetniško dejavnost in pisateljsko ustvarjalnost.

V Meškovi ulici je dolga leta živela Marija Ovčar (1891–1975), znana porodničarka – babica, ki je pomagala na svet 3.200 dojenčkom v krajih po Mislinjski dolini med Pohorjem in Uršljo goro. Prvič je bila poročena z orožnikom Ignacijem Stropnikom, v Slovenj Gradec sta se z družino (sin in hčerka) priselila leta 1919, a jim je mož in oče isto leto umrl. Sin Jože Stropnik je bil prvi dirigent sindikalne godbe Tovarne meril (1947–1950).

Babica Marija Ovčar

Po desetih letih vdovstva se je Marija poročila s Tomažem Ovčarjem, ki je stanoval v isti hiši (danes Meškova ul. 8). Upokojila se je leta 1960, vendar je zaradi pomanjkanja babic honorarno delala še nekaj let.

Njeni babiški zapisi so objavljeni v knjigi *Vse visi na popkovini* s podnaslovom *Iz spominov slovenjgraške babice Marije Ovčar*. Spomine na Ovčarjevo je zapisoval tudi Ladislav Hory, pripovedovalkin zet. Izbral, prevedel in uredil jih je Slovenjgradčan Drago Druškovič - Rok Arih, publicist in pisatelj. Knjigi je uvod prispeval primarij Drago Plešivčnik.

V Cerkevni ulici je po prvi svetovni vojni domoval dr. Alojz Bratkovič, odvetnik in prvi župan slovenjgraškega mestnega občinskega odbora po nastanku države SHS. Slovenščina je takrat postala uradni jezik. Dr. Bratkovič je županoval še dve mandatni obdobji (od 1929 do 1935). Nekdanja Bratkovičeva hiša je sedaj last družine Popič (danes Meškova ul. 17). Pred dr. Bratkovičem pa je v tej hiši stanovala družina Tretjak, ki se je iz Trobelj preselila v Cerkevno ulico. (Zanimivi so spomini Franca Tretjaka: *Iz črne kuhinje na Luno*, 2008/9, tipkopolis.) Potrebno je poudariti, da so hiše v Cerkevni oziroma Meškovi ulici pogosto menjale lastnike.

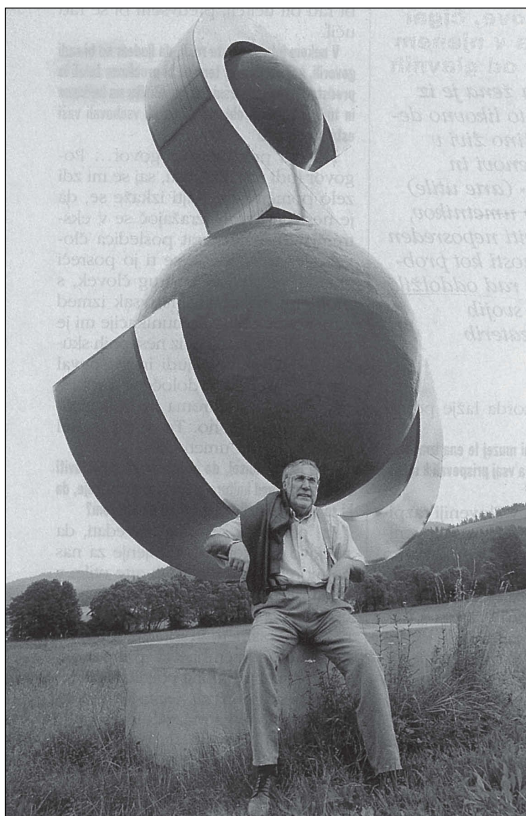
Dr. Alojz Bratkovič, odvetnik in prvi župan mesta

Z Meškovo ulico sta povezana dva priznana umetnika, in sicer Pino Poggi in Sašo Vrabič.

Pino Poggi, po rodu Italijan iz Genove, kipar, avantgardni umetnik, je bil poročen s Tatjano Gričnik, Slovenjgradčanko iz te ulice (danes Meškova ul. 3). Ko prihajamo v mesto iz dravograjske smeri, je v Trobljah visoka skulptura (črka S z dvema globusoma v njenih »naročjih«): avtor je Pino Poggi, ki je na Slovenj Gradec navezan tudi kot umetnik.

Danes v hiši na Meškovi 3 živi in ustvarja Pinov sin Rado Poggi, ekonomist in politolog, predsednik kulturnega društva Raum Au.

Sašo Vrabič, rojen v Slovenj Gradcu leta 1974, je eden najbolj prepoznavnih likovnih umetnikov mlajše generacije v Sloveniji. Do odhoda na študij v Ljubljano je bil doma na Meškovi 18. Leta 1998 je prejel študentsko *Prešernovo nagrado*. Sodeloval je na več skupinskih in samostojnih razstavah doma in v tujini ter prejel številna priznanja in nagrade. V Slovenj Gradcu se je prvič predstavil na razstavi *Umetnik in urbano okolje* (1997). Pri svojem delu prepleta različne medije;

Pino Poggi pred svojo skulpturo

Lastniki sedanje Popičeve hiše so bile naslednje družine: Griessmeir, Zorjan, Franc Tretjak, dr. Alojz Bratkovič, leta 1939 pa je hišo kupil lesni trgovec Luka Popič.

od slikarske klasike do videa, medmrežje in zvoke. »Zanimanje za večmedijske izrazne možnosti ga je spodbudilo, da je razgrnil domala 30 video projekcij in ambienalnih projektov, kakršen je bil med drugimi tudi *Meškova ulica po velikem požaru*,« kot je med drugim zapisano v utemeljitvi za *Bernekerjevo nagrado* (2004).

Mag. Sašo Vrabič ob prejemu Bernekerjeve nagrade

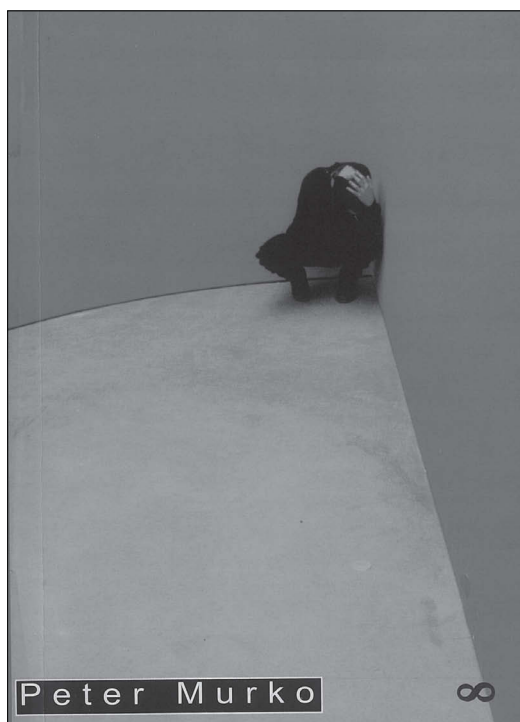
Ansambel Fantje treh dolin, spredaj Zorka Štumberger Vrabič, za njo od leve: Konrad Doler, Marjan Brankovič, Pavle Štumberger, druga vrsta: Ivan Zagernik, Boris Mlinar in Ivan Štumberger

V Meškovi ulici (danes št. 18) je doma večji del članov nekdanjega znanega ansambla *Fantje treh dolin*. Tudi oče Ivan Štumberger je bil glasbenik in godbenik v mestni godbi Slovenj Gradec v času Dravske banovine in v *Salonskem orkestru*. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja (1962–1972) je uspešno deloval *Slovenjgraški jazz ansambel*, v katerem sta igrala tudi brata Pavlek in Ivan Štumberger.

Narodnozabavni ansambel *Fantje treh dolin* je dosegel največji vzpon ob koncu sedemdesetih let. Prepevali so v mnogih evropskih državah, v ZDA, Kanadi ... V njihovem repertoarju sta bili znani skladbi *Reka življenja* in *Ljudje v belem*; slednjo so posvetili zdravstvenemu osebju slovenjgraške bolnišnice ob njeni 100-letnici.

Peter Murko (1973–1998), sin Franja Murka ml., je bil obetajoč slikar in pesnik. Prezgodaj se je poslovil iz Meškove ulice. Njegov dom in dom njegovih staršev – Meškova ulica 8.

Umetnik in ulica, v Peter Murko:
neskončnost, založil M.A.K.U.R.C., 1998.

Faksimile naslovnice knjige mladega Petra Murka: neskončnost, založil M.A.K.U.R.C., 1998.

»Gre po ulici in zagleda neverjeten prizor. Na koncu taiste sive ulice se ob sivi svetilki (sodniku?) v prebujajočem večernem koitusu začenja nova ulica. Ta se v svojem nepristranskem vplodu v življenje in smrt zaveda pomembnosti ploditve in tako razvija svojo verigo otrok. Ulica, ki zagotavlja ciklično nadaljevanje do nerazpoznanih širin ter se naslaja ob iskreni neumnosti ljudi in naivni iskrenosti umetnikov. In ti razmišljaš. Verjeti moraš, da si nesmrten, kajti le tako boš lahko uvidel in verjel, da to nisi.«

Vinko Ošlak, filozof in pisatelj, je v knjigi *Tri usode s Koroškega* (Jože Tisnikar, Rade Nikolić, Pavla Pudgar) obudil spomine na Meškovo ulico. Tedaj je bil dijak Ekonomske šole. Ošlak piše: *»V pritličju v Meškovi (št. 14), Pri Dalmatincu (Sveteč), kjer so prodajali vino »čez cesto«, kjer je na enem sodu sedel Tisnikar, na drugem pa njegov tedanji umetniškarski tovariš in zdaj že desetletje pokojni kipar Rade Nikolić, na tretjem kak naključni literat iz Ljubljane ... Sam sem likovni dvojici Tisnikar – Nikolić skromno dodajal zametek slovenjgraškega literatstva, ki se je tedaj začelo prebujati prav na šoli, ki sem jo obiskoval.*

To šolo je vodil in na njej poučeval slovenščino prof. Tone Turičnik, ki je s pravim pedagoškim erosom in ne prav pogostim talentom spodbujal k literarnim poskusom in urejal literarno revijo, ki izhaja še danes, najprej Odsevi, potem Odsevanja.»

O primariju Stanetu Strnadu, direktorju *Splošne bolnišnice Slovenj Gradec*, in njegovem lutkovnem odru je zapis v *Špitalu* (interno glasilo bolnišnice), št. 6, avgust 2003.

Dr. Strnad je bil v mestu duhovni usmerjevalec lutkarstva, zvesti prijatelj mladih, ki mu je včasih še na viziti iz žepa zdravniškega plašča kukala lutka. Lutke iz lipovega lesa je izdeloval kolar Anton Svetec, 'Dalmatincev' iz Meškove ulice.

Gospod Svetec je v starejših letih čutil bolečine v nogah. Zdravil se je v bolnišnici in primarij Strnad se je odločil za amputacijo nog. Bolnik je v strahu pred posegom v pižami zbežal iz bolnišnice, preplezal ostanke srednjeveškega mestnega zidu in se znašel doma. Njegova družina je ostrmela. Kmalu nato se je pojavil dr. Strnad in prijateljsko sta se pogovorila, se spominja Svetčev sin Hinko.

10. junija 1962 se je prvič oglasila radijska postaja, takrat še kot *Radio Slovenj Gradec*. Gostoval je v občinskih prostorih, v »improvizatoriju« nasproti nekdanjega hotela Pohorje. Koroški radio deluje sedaj v tretjem nadstropju, nekdanj občinske stavbe, sedaj *Upravne enote Slovenj Gradec*.

Nekdanji del občinske stavbe, od koder se je nekaj let oglašal Radio Slovenj Gradec, vidna je tudi radijska antena. (Stavbe danes ni več.)

Slovenjgraški lutkarji

Od leve: prim. Stane Strnad, Taja Herkovič, Manja Rojnik, Sonja Krumpačnik, Mirko Faletov, (?), prof. Stane Hribernik, Miro Pruš, Miro Bukvič in Andrej Tiršek. Igrali so Zvezdico zaspanko, Sneguljčico in druge.

Ob dnevu samostojnosti 26. junija 1991 je Ivan Uršič, predsednik Skupščine občine Slovenj Gradec, ob Meškovi ulici zasadil lipo.

Kot zanimivost naj povemo, da stanovalci Meškove ulice vsako leto prirejajo družabna srečanja na pobudo mladih.

Promet po Meškovi ulici za motorna vozila danes poteka enosmerno. Živahno je ob delovnih dneh, dopoldne, ko od avtobusne postaje prihajajo gimnazijci in dijaki zdravstvene šole, občani, ki urejajo svoje obveznosti na *Upravni enoti Slovenj Gradec* ali tisti, ki zamišljeni in zaskrbljeni odhajajo v bolnišnico.

Jože Potočnik

Vir:

- Potočnikova domoznanska zbirka.

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: + 386 (0)2 88 12 460 / fax: + 386 (0)2 88 12 461

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

CerDonis

Z A L O Ž B A

STARI TRG 278, SLOVENJ GRADEC

02 88 56 702, 041 627 496

info@cerdonis.si

www.cerdonis.si-info@cerdonis.si

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,

telefon: (02) 88 53 198

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelja in založnika: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (oblikovalec in tehnični urednik), Maja Visinski Andrejc, dr. Silvija Borovnik, Milena Zlatar

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Izdajateljski svet: Peter Petrovič, Jože Potočnik, Franjo Murko, Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Alenka Waltl

Nadzorni odbor: Franček Lasbaher - predsednik, Andreja Gologranc, Liza Krpač

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Marijana Vončina, Janez Žmavc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec,

telefon: 031 324 020 - tajnica Cilka Sedar

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek in stalni sodelavci ter arhiva Odsevanj ter JSKD

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s.p., tel.: 03 759 34 23, info@epigraf.si, http://www.epigraf.si

Produkcija in distribucija: Cerdonis, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Tisk: Tiskarna Grešovnik, 400 izvodov, april 2012 **Cena:** 6,5 EUR - naročniki 6 EUR

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

NA PLATNICAH

*Jure Markota,
Transformacija,
2011,
prostorska
int. instalacija,
železo, baker,
dimenzije odvisne
od postavitve
(foto Tomo
Jeseničnik)*

*Boštjan Temnik, Glava ovna, 2012, patiniran mavec, 30 x 30 x 30 cm
(foto Tomo Jeseničnik)*

